

T Ü R K ETNOGRAFYA DERGİSİ

SAYI : IX

1966

Millî Eğitim Bakanlığı
Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü
tarafından yayımlanır.

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA, 1967

İ Ç İ N D E K İ L E R

<i>Ord. Prof. Dr. Ünver Süheyl</i>	: Çiçek tarihimizde Türk karanfilleri	5-12
<i>Önder Mehmet</i>	: Selânikte Atatürk evi	13-20
<i>Gürçay Hikmet</i>	: Keçe ve keçecilik	21-32
<i>Dr. Phil-Koşay Hamit Z.</i>	: Maddî halk kültürü araştırmaları (Binicilik, nakil araçları ve Müzesi)	33-46
<i>Örnek Zehra</i>	: Alacahöyük ve civarı örme ve dokuma motifleri	47-79
<i>Katoğlu Murat</i>	: 13 Yüzyıl Konyasında bir câmi grubu- nun plân tipi ve son cemaat yeri	81-100
<i>Gökoğlu Ahmet</i>	: Kastamonu yemekleri	101-109

ÇİÇEK TARİHİMİZDE TÜRK KARANFİLLERİ

Ord. Prof. Dr. A. SÜHEYL ÜNVER

Tıp Tarihi Enstitüsü Müdürü

*Meşhur Türk Hekim Karanfilcilerinden
Tabib Mehmed Aşki ve Dr. Salih Efen-
dilere ve Cevad Rüştü Beye İthaf*

9 Asırdır payidar anavatanımızda madem ki tabiatinde karanfil de vardır, Bu da lâle gibi asırlar boyunca millî çiçeklerimizden olmuştur. Tarihini bukadar eskiye götüren bu çiçek için en mühim kaynak eski eserlerimizde istilize edilmiş örneklerinin mevcudiyetidir. Selçuk taş ve çini işlerinde görülmektedir. Esasen menşei Asya ve Küçük Asya (Anadolu) dur.

XV inci asırda da bu merakın devam ettiğini buluyoruz. Zira Karanfiller zevkimizin sembolü ve bahçelerimizin ananesi olmuştur. Hele XVI ıncı asırda yalnız çinilerimizde ve taş üzerine tezyinatta değil, kumaşlarımızda da yer almıştır. Ve bunun çeşitleri bol olarak dokunmuştur. XVI ıncı asırda Kanunî devrinde Topkapı Sarayı Nakışhanesi Baş hocası Karame mi de Kanunî Sultan Süleyman'ın zatine mahsus Divan nushası tezhibinde 700 sahifenin her varakına tek veya çift, renkli "Şikâf" halkârîde sayısı pek çok istilize karanfil yapmıştır ki bu da bize Kanunî asrında karanfilin de lâle gibi rağbette bir çiçek olduğunu gösteriyor.

Edirne Yeni Sarayında :

Kum Kasrı çinilerinin müşabihleri Topkapı Sarayında Kasrı Adalet Kapısı karşısındaki (Araba Kapısı dahilindeki taşlıkta 1078 (1667) tamirinde Dördüncü Sultan Mehmed tarafından vaz' edilmiştir. Bu kasırda bordür olarak kullanılan karanfil saksılı çinilerden Topkapı Sara-

yında Muradı Salis dairesine muttasıl Şehzâdeler dairesi divarları haricine kaplanmıştır.

İstanbul hamamları hakkında Almanca mühim bir resimli eser yayınlayan meşhur müsteşrik H. Glück müdürü olduğu 1929 senesi son ayında Viyana Müzesinde beni gezdirirken " Bunların Türk Kumaşı olduğunu nereden anlıyorsunuz " sualime güzel Fransızcası ve hattâ Türkçesiyle : "Karanfil ve Lâle motiflerinden cevabını vermişti. Çiçek ve lâle hakkında yazılan resimli ve resimsiz mecmualarda karanfile çok defa iyi bir mevki' verilmiştir. 1061 (1651) de padişahın nedimi olan meşhur Zırnîhî cüce Hüseyin Çelebi, Çiçekcizâde Şeyh Mehmed Efendi, Cabî Hasan Efendi, Hüseyin Ali Çelebi gibi meşhur zevatın karanfilleri de Abdullah Efendinin 1100 (1689) tarihli tezkirei Şukûfeciyanın'da yer almıştır.

Urfalı Admî Efendi karanfile :

Narı endişeye karanfil atup

Udu Veş dūdî çıktı muhammerden,
diyor.

1078 (1667) de Ali Çelebinin "Şukûfenamei Musavverin'de karanfil mühim bir yer alır.

Ubeydî (Ubeydullah) Netayicül Ezhar'ı 1110 (1698-1699) da yazmıştır. "Karanfilî Mustafa Çelebi'nin "Süheyli Karanfil" inden bahsederken şu kıt'a yı düzmüş :

Manzuru olurmu çeşmi ehli zârın
Sad necmi Süheylî feleki tannazın
Düşdü nazarımdan feleğin mihrü mehi
Seyreyleye Süheylini gazzazın

Mustafa Halife'nin "Süheylî Mustafa Halife" si sapı gâyet düz ve yoğun ve çiçek vermeğe cömerddir. İbtida "Zerrin" kısmına Süheyl demek bunlardan çıkmıştır.

"Şeyhi Sünbülî" deki karanfiller de şöret alarak mecmualarda sıralanmıştır.

XVIII inci asırda Lâle risalelerinde resim ve hattâ isimleriyle karanfillerden bahsolunması diğer çiçekler arasında rağbetini kaybetmediğini gösterir.

Karanfiller isimleri, cinsleri, yetiştirilenler ve sair hususlarda yazılı resimli ve resimsiz eserler üç kısma ayrılır.

1 - Çiçeklerin en rağbettekilerinden bahseden mecmualar. Bunlarda ayrı bir fasıl hâlinde karanfile yer verilmiştir.

2 - Bazı eserler ve makalelerin aralarında dolayısıyla karanfilden bahis geçer.

3 - Munhasıran "Ferahname" gibi sırf karanfilden bahseden eserler.

Herşeyde olduğu gibi en iyi karanfil çeşitleri de İstanbul'da yetiştirilmiştir. Anadolu'da muhtelif yerlerde ve o muhitlerde bulunan sade cinsler karanfil ihtiyacını temin etmiştir.

XVIII inci asır sonunda 1193 (1779) da Hekim Mehmed Aşkî "Miyarül Ezhar" diye en meşhur çiçeklerimiz hakkında bir eserini 1203 (1788-1789) da Üçüncü Sultan Selim'e ithaf ederek sırf karanfiller, isimleri, cinsleri ve yetiştirilmesi hakkında "Ferahname" diye bir risale kaleme almıştır ki el yazısıyla bir nushası bizde durmaktadır.

Tabib Mehmed Aşkî hem hekim ve hem de çiçek meraklısı idi. Gençliği Üçüncü Sultan Ahmed devrine rastlar.

İstanbul'da meraklılar karanfilin pek güzel nevi'lerini yetiştirmişlerdir. Ferahname bunları tesbit ediyor. Miyarül Ezhar'da beyazlardan ikisine; Nuru Sefid, Necmi Seher, Şeker renk beyazlara : Bedri Bahar, Nuru Gülşen deniyor.

Şap renkli, açık penbe renklerden "Elmas Pâre" gülpenbeler, al renkliler,

fes renkliler, morumsu renkler, karışık renkli beneklilere 96 dan fazla isim verilmiştir.

Gümüş fincan, Atik Gümüş Fincan. Büyük Gülbün - Gülrü, Kapıcı Ali, Kumkapılı moru, Tezhibi çimen, Tezhibi Gülşen.

Avrupalıların "Panaché" dedikleri (Ebrî) ... bunlardan birkaçı.

Şehremini camii Hatibi ve Mahmud Efendi Zâde Ubeydullah Efendi 1100 (1689) da yazdığı Tezkirei Şukûfeciyan eserinde çiçek meraklıları isimlerini ve yetiştirdikleri çiçeklerin evsafını verirken "B" harfinde Pirî paşanın oğlu Seyyid Cemalî Mehmed Beyin tohum sahibi olduğunu söyledikten sonra henüz karanfilden surhu sihîd, Ayva güllü, Gül Penbe, Yek alı adlı dört karanfil olduğunu bildiriyor. Ferahnâmede yalnız sünbül ve lâlei Osmaniden değil, karanfilden de bahseder.

"Ferahnâme" de tabiati iktizası dört mevsimde terbiyesi, arızaları ve hastalıkları bildirilmektedir. Eser iki makale ve bir son kısımdan ibarettir.

Birinci makale : Karanfil çiçeğinin amelî ve nazarî bilgisini 11 babda verir. İkinci makale hariçten ona lâzım ve yardımcı olan saksı, gübre ve ilaç gibi hususlarda dört lâzimedede sıralanmıştır. Kütüphanelerimizde yazmaları olan bu nushadaki tafsilatı burada tekrarlamıyoruz. Zamanına göre bunlar karanfil yetiştirme ve bakımının bir nizamnamesi mesabesinde dir.

... Saksı bahsinde (İkinci makale, birinci lâzime) Büyükdere, Eyüb, Göksu, Üsküdar Kavağı ve Levent çiftliğinde yapılanlardan bahis açıyor. Göksudakini tercih ediyor. Sarı, kırmızı ve zeytunî toprak, taşı az, toprak tavsiye olunuyor. Cibre - gübre makamında - Bellut'u üzüm ciblesinden iyi buluyor. Bu da debbağhaneden tedarik olunuyor. Şerbetcî veya helvacılardan tedarik olunan cibreği beğenmiyor.

Tavsifini ve renklerini bildirdiği karanfil isimleri.

Afitabı Gülşen, İşte Meydan. İzharı Kudret, Pertevi Hurşid, Perçemi Hür Toz-

koparan, Tuhefi Naz, Cihan Pesend, Hubi Cemal, Dilpesend, Dilnişin, Reşki Süheyl, Serlavhai Cedid, şahidi kudret, şâduman, Turrai Mahbub, Tabur Bozan. Âlemtab, Unvani Şeref. Feyzi Kudret. Kâfuru Behişt. Mirâtı Cihan.

Karanfile ikinci meraklı hekimimiz Mektebi Tıbbiyei Adliyei Şahanenin daha son sınıfında öğrenci iken Muallimi Evvel C. A. Bernard'ın tensibiyle nebatat dersleri veren ve bilahare mezun olduktan kısa zaman sonra Sultan Mecid'e Hekimbaşı olan Dr. Salih karanfilin iyi cinslerini yetiştirmekle meşhurdur. Anadolu Hisarı ile Kanlıca Bahaî körfezi arasında halâ bir kısmı tamirle duran yalısında oturur ve bahçesinde bizzat yetiştirdiği nebatlar ve çiçeklerle de meşgul olurdu. Merhum yandan çarhlı vapurla gidip gelirken tanıdıkları yanına varır, etrafını alırlar. Çiçeklere aid sohbetlerini lezzetle dinlerler¹. Karanfil hakkında karanfil alıp hemen burnuna götürülenler karanfilin ne olduğunu bilmeyenlerdir. Karanfile şöyle alıp bakmalıdır, diyerek şahadet ve orta parmaklarının arasıyla karanfilin ke'sinin ölçmesini söylerdi.

Bazı makbul olmayan biraz büyücek karanfilleri kendilerine gösteren gençlere :

— Oğlum biz bunlara pazar pehlivanı tabir ederiz, der beğenmezdi. Hele ke'sinden patlamış olan karanfillere Avrupa meraklıları gibi velev büyük olsa hiç itibar etmez.

Her çarşamba kendi istirahat odasının bir köşesini nadide karanfillerle adeta bir gelin odası askısı suretinde süsler ve bu rengarenk, kokulu karanfil müzeyyenatı altında oturarak sırf bize mahsus millî bir çiçek zevkiyle şevklenirdi.

Bahçesindeki çiçek camekânlarına limonluk tabir etmez. Çiçeklerin orada kışın kışlamasından dolayı ser mukabili olarak "kışla" tabir ederdi.

¹ Cevat Rüştü : Millî çiçeklerimizden karanfil. Edebiyatı Umumiye Mec. No. 29 1917. Bu izahatı merhume yetişmeyen Cevat Bey'e rahmetli Keçeci zâde Reşad Fuad Bey vermiştir.

Tetkik ettiğimiz Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi el mecmuasında da karanfilin büyük yetiştirilmesi usulünden bahsedildiğini öğrendik.

Karanfil bütün tezyinî mevzuatımıza girmişdir. Kumaşlar ve çinilerimizde cazib örneklerini görüyoruz. Bütün bunlarda çiçek demetleri ve vazolu buketlerde pek değişikliklere rastlarız. Tahta üzeri işlerde de karanfilin istilize çeşitleri yer almıştır. Kâğıt üzerindeki süslemelerde keza pek güzelleri vardır. XVIII inci asırda rökoko tezyinatımızda karanfil de mühim alıyor.

Edirne ve İstanbul mezar taşlarında süsler içinde çiçekler arasında karanfillerin envâi vardır. İşlemelerimizde de ve oylarda da katmer karanfil, kavuniçi karanfil, çaylak, penbe, yediveren, dağ, boz, Zehli dağul ebru, sarı isimlerini alanları sayarlar.

Kaplarda, el işlerinde, üstad Necmettin Okyay ve Mustafa ebrularında, Meşhur nakkaş ve ressam Ali Üsküdarî lâke kap, kutu ve altlıklarında ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Müzesinde saklı pek çok karanfillerle süslü lâke kaplı şiir cöknünde, Birinci Sultan Abdülhamid kütüphanesinde 152 No. da başlığında sağ ve solda iki karanfil gördük. Halkarî işlerde keza karanfil yani tezhib süslerimizde dahi karanfilin pek çok kullanıldığı meydanda.

Karanfil şairlerimize lâle gibi ilham vermiştir. Bir takım medlullerden Ahmed Haşim Merhumun karanfil şi'ri :

KARANFİL

Yârin dudağından getirilmiş
Bir katre alevdir bu karanfil
Ruhum acısından bunu bildi
Düşdükce vurulmuş gibi bir yer
Kızgın kokusundan kelekler
Gönlüm ona pervane kesildi.

Tarzı kadim divanlarda ve şarkı mecmualarında güftelerde de yer almıştır.

Darbı mesellerimizde karanfil medlullü olanlara rastlayamadım. Yalnız bu söylenir :

Karanfilsin kararın yok Gonçe gül-
sün timarın yok.

Lisanı ezharda karanfil de mühim yer
alır.

Karanfil (3 dane) :

— Görüşmemiz oldu güç

Kavuşmamız güç.

Karanfil (bir dane) :

— Olalım bir.

Karanfil (5, dane) :

— Olayım sana eş

Karanfil :

— Kadrimi bil

Karanfil tepesi :

— Yandı ciğerim köşesi

— Karanfil (7) :

— Aşkın beni yedi

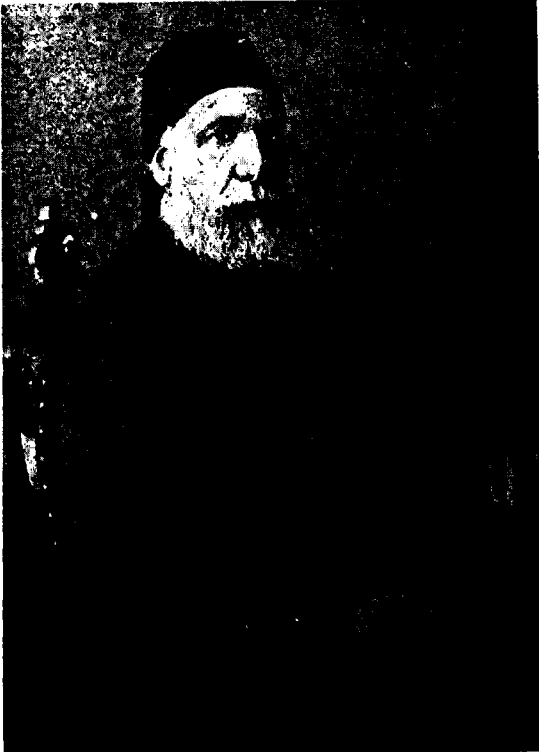
XIX uncu asır sonlarında kadın, er-
kek sevgililerin birbirlerine içten tahassüs-
lerini ifade için karanfilin de delaletine baş
vurmuşlardır. İşte bir aşık farzedin ki ya-
nına aldığı karanfiller sayısının mânâsına
göre hissiyatını bilvasıta ifadeye medar
oluyor.

Karanfil hakkında Hekimbaşı Salih
Efendi için şöyle bir fıkra nakledilir :

Kendisi zabtiye nazırı iken narhtan
fazlaya karanfil satan bir karanfilciyi ge-
tirirler. Daha ucuza verilmesi lâzım bir
karanfili bir mecdiyeye satar. Ona 4 me-
cidiye belediye cezası keser ve der ki :
— Ben sana bu cezayı şu sebepten ver-
dim ki bunca emek vererek yetiştirilen
bu karanfili insan bir mecdiyeye sa-
tar mı?



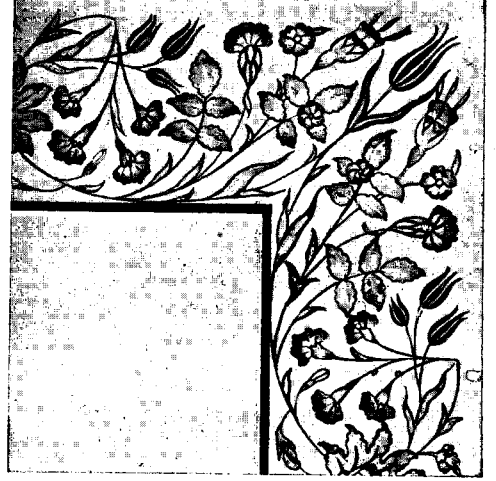
1 — Hekim Aşki Efendi Karanfilnâmesi "Ferahnâme'nin baş sahifesi.



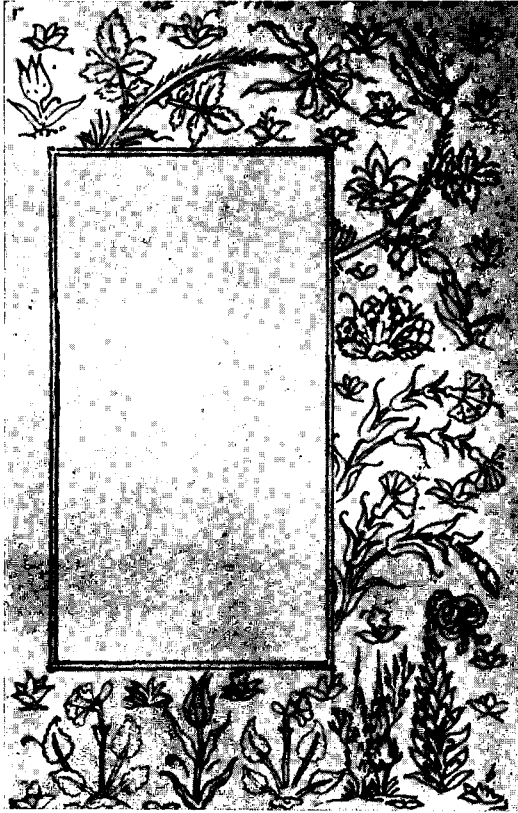
2 — Türk Karanfillerine âşık Hekimbaşı Dr. Salih Efendi.



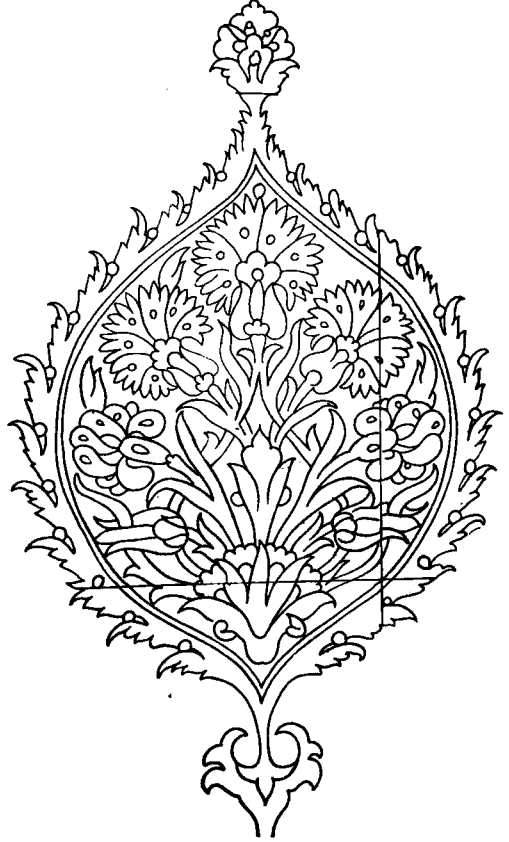
3 — Karamemivari Kanunî Divanı Karanfilli Motifi Topkapı Sarayı Revan Kısmı 773 V. 25b.



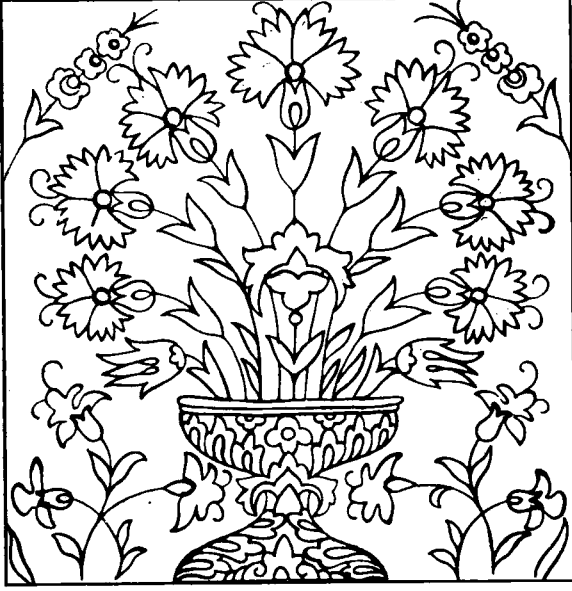
4 — İ. Ü. Kütüphanesi Tezhibli Kanunî Divanında karanfilli bir sahife.



5 — Kanunî Divanında Karamemi'nin karanfillerle de süslü bir sahifesi T. K. S. Revan 738. 23 b.



6 — Topkapı Sarayında Harem taşlığında karanfilli bir şemse



7 — İstanbul-Takyeci Camiinde karanfillerle saksılı bir buket.



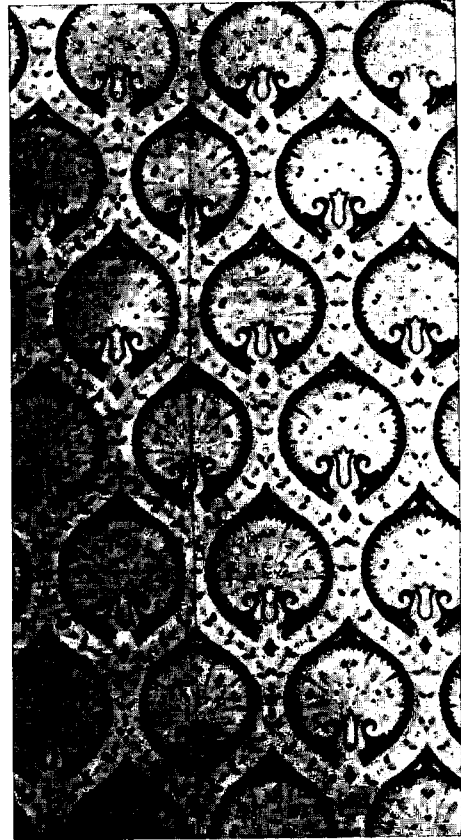
8 — Kenarları çinili hücrede karanfiller.



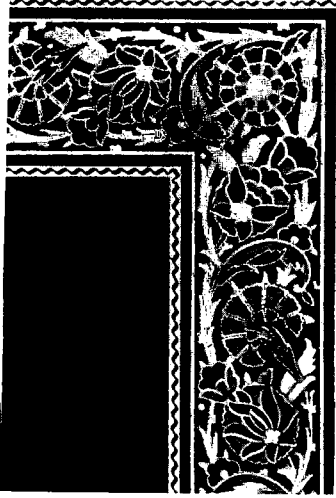
9 — Çinilerimizde çok bulunan karanfillerden bir başka örnek.



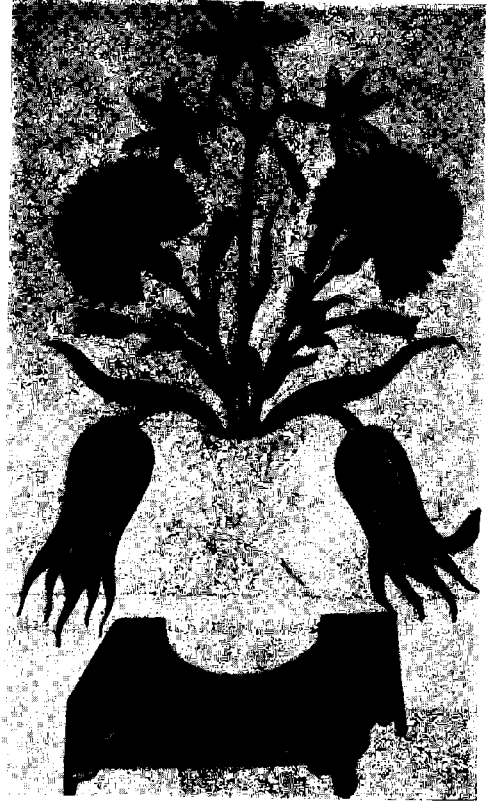
10 — Çinilerimizde karanfil.



11 — Kumaşda karanfil.



12 — Bir Türk tavanında karanfilli bordür.



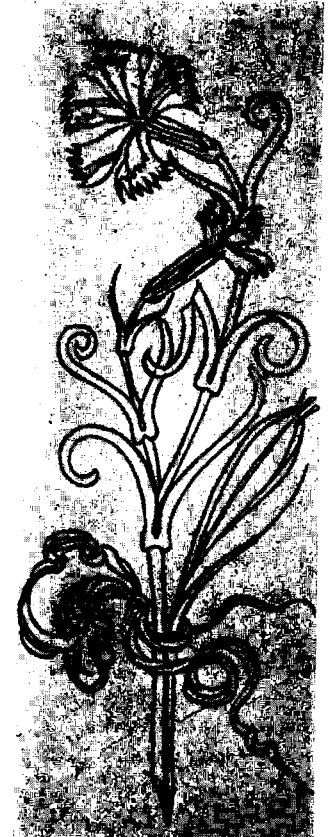
13 — Hazerfen Gazneli Mahmud-Karanfil, Lâle ve Nergisli bir buket İ. Ü. Kütüphanesi.



14 — Ali Üsküdarî de karanfil.



15 — Ali Üsküdarî'nin katmerli karanfili.



16 — Ali Üsküdarî'de diğer bir karanfil.

SELÂNİK'TE ATATÜRK EVİ

MEHMET ÖNDER

Evin Kısa Tarihiçesi:

Atatürk hakkında yazılan eserlerde, Atatürk'ün Selânikteki doğduğu ev şöyle tarif edilmiştir : Atatürk'ün Evi, eski Selânik'in Kasımiye mahallesi İslâhane Caddesi üzerinde ahşap zemini ile birlikte üç katlı bir evdir¹. Bu mahalle, Ahmed Subaşı Mahallesi olarak ta adlandırılmakta, evin eski (Sanayi Mektebi) karşısında olduğu belirtilmektedir².

Yunan işgalinden sonra, Selânik şehrinde, mahalle, cadde ve sokak adları değiştirilerek, yeni adlar verilmiş, birçok semtlerdeki eski Türk evleri yıktırılarak yeni caddeler açılmış, yeni yeni binalar yaptırılmıştır. Bugün Selânik'te Atatürk Evi, Aya Dimitri mahallesi ve Apostolu Pavlu caddesi üzerinde 75 numarayı taşımaktadır (Resim : 1-2).

Selânik'teki Atatürk Evi, 1877 yıllarına doğru, Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bilindiği gibi, Ali Rıza Efendi, bir süre, Selânik Evkaf kâtipliğinde bulunmuş, gümrük memurluğu yapmış, 1876 yılında da Selânik Asâkir-i Milliye taburunda birinci mülâzım olarak görev almış, sonra da keresteci lik yaparak, serbest ticaret hayatına atılmıştır.

Selânik'in tanınmış ailelerinden Sarıgüllü Hacı Sofulardan Feyzullah Ağa'nın kızı Zübeyde Hanım'la, 1878 yıllarına doğ-

ru evlenen Ali Rıza Efendi, Kırmızı Hafız diye şöhret bulan babası Ahmed Efendi'nin evinden ayrılarak Selânik Kasımiye (Ahmed Subaşı) mahallesindeki Ziyet-i Bostan denilen boş bir arsada yeni bir ev yaptırmıştı. Ev, harem ve selâmlığı olan üç katlı ve ahşaptı. Dış yüzü sıva üzerine pembe boyalı olup alt pencerelerine demir, üst pencerelerine de ahşap kafesler yaptırılmış, etrafı yüksek duvarlarla çevrilmişti. Ali Rıza efendi, evlendiği zaman bu eve taşınmış, Atatürk, 1880 yılında, bu evin ikinci katındaki sol tarafa düşen ocaklı odada doğmuştu³. Ali Rıza efendinin, 1888 yılında vefatından sonra, genç yaşında dul kalan Zübeyde Hanım, oğlu küçük Mustafa (Atatürk), kızları Naciye ve Makbule ile, biraz da geçim masraflarını hafifletmek üzere, bu pembe boyalı evden taşınmışlar, yanındaki küçük bir eve nakletmişlerdi. Zaman zaman çocukları ile birlikte kardeşi Hüseyin Ağa'nın çiftliğine giden Zübeyde hanım, bu sırada-Atatürk'ün de ifadesiyle-iyi kalpli bir insan olan Ragıp beyle bu küçük evde evlenmişti⁴. Atatürk, babasının sağlığında, kısa bir süre devam ettiği Şemsi efendi mahalle mektebine Pembe evde başlamış, babasının ölümünden sonra, önce Selânik Mülkiye Rüşdiyesine kaydolmuşken, sonra buradan ayrılarak, 1893 yılında Selânik Askerî Rüşdiyesi'ne geçmiştir. 1896 yılında Manastır Askerî İdadisi'ne, 1899

¹ Türk Ansiklopedisi, (Atatürk), c: 4 s: 88 İst. 1964. Bugün Selânik Atatürk Evinde sergilenen Atatürk'le ilgili belgelerden birinde Kasımiye Mahallesi (Koca Kasım Paşa Mahallesi) adı ile geçmektedir.

² Falih Rıfkı Atay, Babamız Atatürk, s: 7, İst. 1966.

³ Makbule Atadan'ın Hatıraları. Bak: Enver Behnan Şapolyo, Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi, s. 17, İst. 1958.

⁴ Prof. Dr. Afetinan, Kemal Atatürk'ü anarken, s: 34. Ankara 1956.

yılında da İstanbul'daki Harp Okuluna başladıktan sonra, tatillerinde Selânik'e gelen Atatürk, yine annesi ve kardeşleriyle küçük evde oturmuşlardır.

Atatürk, 1902 yılında Harp Okulunu da bitirmiş ve Kurmay sınıfına başlayarak 1905 yılı başlarında Kurmay Yüzbaşı olmuştur. Bu tarihten İkinci Meşrutiyetin ilân edildiği 1908 yılına kadar Atatürk, vatan hizmetinde askerlik görevini yaparken, bir ara gizlice Selânik'e gitmiş ve orada arkadaşları ile birlikte (Vatan ve Hürriyet) cemiyetini kurmuştur. İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra Selânik'te görev alan Atatürk, Seklânik'te ailesiyle birlikte bir süre baba ocağında oturmuş, evinde birçok siyasî toplantılar yapmıştır⁵. Daha sonra Trablusgarp ve Balkan savaşlarının patlak vermesiyle Selânik'ten ayrılan Atatürk'ün, bundan sonraki hayatı artık mücadelelerle doludur. Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'a gelince, O da Selânik'te çok kalmamış, Selânik'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra, kızı Makbule (Atadan) ile birlikte İstanbul'a gelerek, Atatürk'ün Şişli'deki evine yerleşmiş, Milli Mücadele yıllarında da Ankara'ya gelmiştir. Ancak, Ankara'nın iklimi sıhhati için elverişli olmadığı için, Zafer'den sonra İzmir'e gönderilmiş, 1923 yılında orada vefat etmiştir.

Atatürk Evi'nin Tanzimi:

Selânik'in Yunan işgalinden sonra (1912), Atatürk'ün doğduğu ev'in sık sık el değiştirdiği bazı değişiklikler geçirdiği, Yunan Hükûmetince kamulaştırılarak anahtarının Atatürk'e gönderilmesinden önce de Kıbrıs'lı birkaç ailenin oturduğu anlaşılmaktadır⁶.

Cumhuriyet'in Onuncu yıl dönümünde (29 Ekim 1933) Türk-Yunan dostluğunun bir cemilesi olmak üzere, Atatürk'ün doğduğu ev'in çift kanatlı kapısı sağ köşesine Selânik Belediyesince mermer bir

plâka yerleştirilmiş, üzerine Türkçe, Rumca ve Fransızca şu ibare yazılmıştır (Resim : 3).

(Türk Milletinin büyük müceddidi ve Balkan İttihadının müzahiri GAZİ MUS-TAFA KEMAL burada dünyaya gelmiştir. İşbu levha Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yıldönümü münasebetiyle konulmuştur. Selânik, 29 Birinciteşrin 1933).

4 Kasım 1933 tarihinde, Türkiye'nin Atina Büyükelçiliği mensupları ve Yunan ileri gelenlerinin katılımıyla yapılan bir törenle, plâka, yerine konmuş⁷, daha sonra Selânik Belediyesi, evi kamulaştırarak anahtarlarını Selânik Başkonsolosluğumuza teslim etmiş, Atatürk bu jestten çok duygulanmıştır⁸.

Bu olaydan sonra, Atatürk Evi, Selânik'teki Türk Konsolosluğu'nun dakımına verilmiş ve Evin zemin katında sonradan açılan dükkânlar kaldırılarak eski şekline getirilmiş, sonradan sarıya boyanan ev, yine pemde renkle boyanmış, çatısı aktarılarak onarılmıştır. 1950 yılında daha geniş çapta büyük onarım gören Atatürk Evi'nin (Atatürk Müzesi) olarak tanzimi düşünülmüş ve bu konuda Dışişleri Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı çalışmalara başlamıştır.

Atatürk Evi'nin tanzim ve teşhiri konusunda fikirlerini almak üzere Milli Eğitim Bakanlığınca gerekli kişilere başvurulmuş ve mütaleaları istenmiştir. Daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Enver Ziya Karal ve eşi öğretmen Fatma Karal, Atatürk Evi'nin tanzimine memur edilmiş ve gerekli eşya İstanbul Dolmabahçe ve Topkapı Saraylarından seçilerek Selânik'e gönderilmiştir. Böylelikle Ev'in bütün odaları eski şekline göre ayrı ayrı değerlendirilmiş, 10 Kasım 1953 günü törenle ziyarete açılmıştır.

⁵ Atatürk'ün Selânik'teki faaliyetleri için bak: Hikmet Bayur, Atatürk, hayatı ve eseri, Ankara 1963.

⁶ Prof. Dr. Afetinan'ın hatıralarından. Sayın Prof. Dr. Afetinan, 1933 ten önce Evi ziyaret etmiş ve durumu Atatürk'e anlatmıştır.

⁷ 4 Kasım 1933 tarih ve 3413 sayılı Cumhuriyet Gazetesinden.

⁸ Mehmet Ali Ağakay, Atatürk'ten 20 Anı, Türk Dil Kurumu Yayını, s. 19. Ankara, 1963.

Atatürk Evi'nin bugünkü durumu:

Bugün Müze olarak ziyarete açık bulunan Selânik'teki Atatürk Evi, Selânik Başkonsolosluğumuzun da bulunduğu etrafı duvar parmaklıklarla çevrili bir bahçenin ana caddeye bakan köşesi üzerindedir. Ev üzeri tuğla çatılı, çıkartmalı, eski Türk evleri tipinde ve zemini ile birlikte üç katlıdır. Zemin kat üzerindeki birinci ve ikinci katlar dikdörtgen şeklinde kafesli pencerelerden ışık almaktadır. Eve, caddeye açılan çift kanatlı kapısından girilir (Resim : 4-5).

a) *Zemin Kat:* Kapıdan tuğla döşeli bir hole girilir. Sağdaki birinci oda kiler, ikincisi mutfaktır. Kiler'de mutfak eşyaları (bakır kaplar, toprak testiler, çömlekler, balta, havan ve küpler, sandıklar) teşhir edilmektedir. Mutfak'ta dolap ve raflar vardır. Soldaki birinci oda (Hizmetçi Odası) ikinci oda (Merdivenli Sofa)dır. Buradan Birinci kata çıkılır. (Plân: 1).

b) *Birinci Kat:* Buraya bahçe'deki çıkartma taş merdivenle girildiği gibi zemin kattaki Merdivenli Sofadan da girilmektedir. (Plân: 2) Girişte ahşap tavanlı genişçe bir sofa vardır. Sofanın bahçeye bakan atlas perdeli üç penceresi önünde yastık ve işlemeli yaygılarla döşenmiş bir sediri bulunmaktadır. Sofanın ortasında yuvarlak ahşap bir masa durmaktadır. Sofa'nın bahçe girişinde, sağda (Misafir Odası) ve bu odadan geçilen küçük bir (Sandık odası) bulunmaktadır. Misafir odası, kadife koltuk ve kanapeler, atlas perde, aynalı komodin, bakır mangal ve

sehpalarla döşenmiştir. Duvarda ibrişim işleme bir yazı levhası, bir duvar saati asılıdır. (Resim : 6).

Soldaki birinci küçük oda (mutfak) tır. Burada ocaklar ve çeşitli mutfak eşyaları yer almaktadır. İkinci oda, (yatak odası) dır. Odanın bir köşesinde, çift kişilik demir bir karyola bulunmaktadır. Yatağın başucundaki duvarda, gümüş gıllâptanlı, kırmızı atlas cüz kesesi içerisinde bir Kur-ân-ı Kerim ve bir levha asılı. Levha'da Fetih sûresinin ilk âyeti olan (inna fetehnâleke fethen mübina) yazılı (9). Karyolanın önünde pirinç bir mangal, caddeye bakan atlas perdeli pencereler boyunca da döşenmiş bir sedir bulunmaktadır(10)

c) *İkinci Kat:* Birinci katın Sandık Odası bitişiğindeki merdivenli Sofa'dan ikinci kata çıkılır. Buradaki sedirli sofa da birinci kat sofasının aynı olup yalnız daha küçüktür. Girişte sağdaki alçı işleme tavanlı oda (çalışma odası) olarak ayrılmıştır. Atatürk'ün doğduğu bu odada, Atatürk'ün tunç bir büstü ile, bir yazı masası, pirinç mangal, koltuklar, yer almaktadır. Duvarlarda Atatürk'le ilgili levha ve tabaklar asılıdır (Resim: 7). Sağdaki (Yatak Odası) Atatürk Müzesi haline getirilmiştir. Vitrinlerde Atatürk'ün kullandığı elbiseler ve şahsî eşyaları görülür. Atatürk'ün hayatına ait fotoğraflarla, okul çağlarına ait belgeler sıralanmış, bir'de küçük Atatürk kitaplığı kurulmuştur. Yatak Odası'nın bitişiğinde tahta parmaklıklı bir teras mevcuttur (Plân: 3).

Atatürk evi, 1966 yılında yeniden onarılmış ve ziyarete açılmıştır.



Res. 1 — Selânik'te Atatürk Evi'nin eski hali.



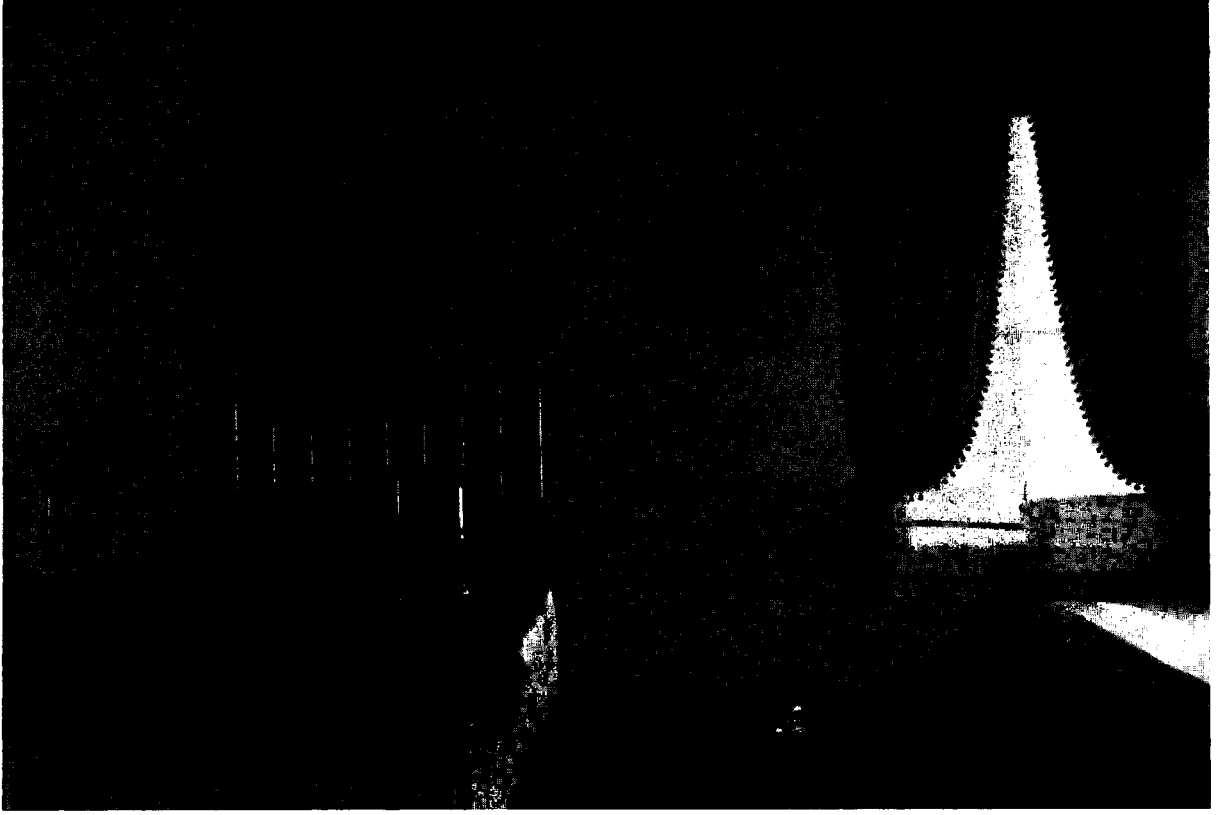
Res. 2 — Solda, Selânik Başkonsolosluğumuz, sağda Atatürk Evinin bugünkü durumu.



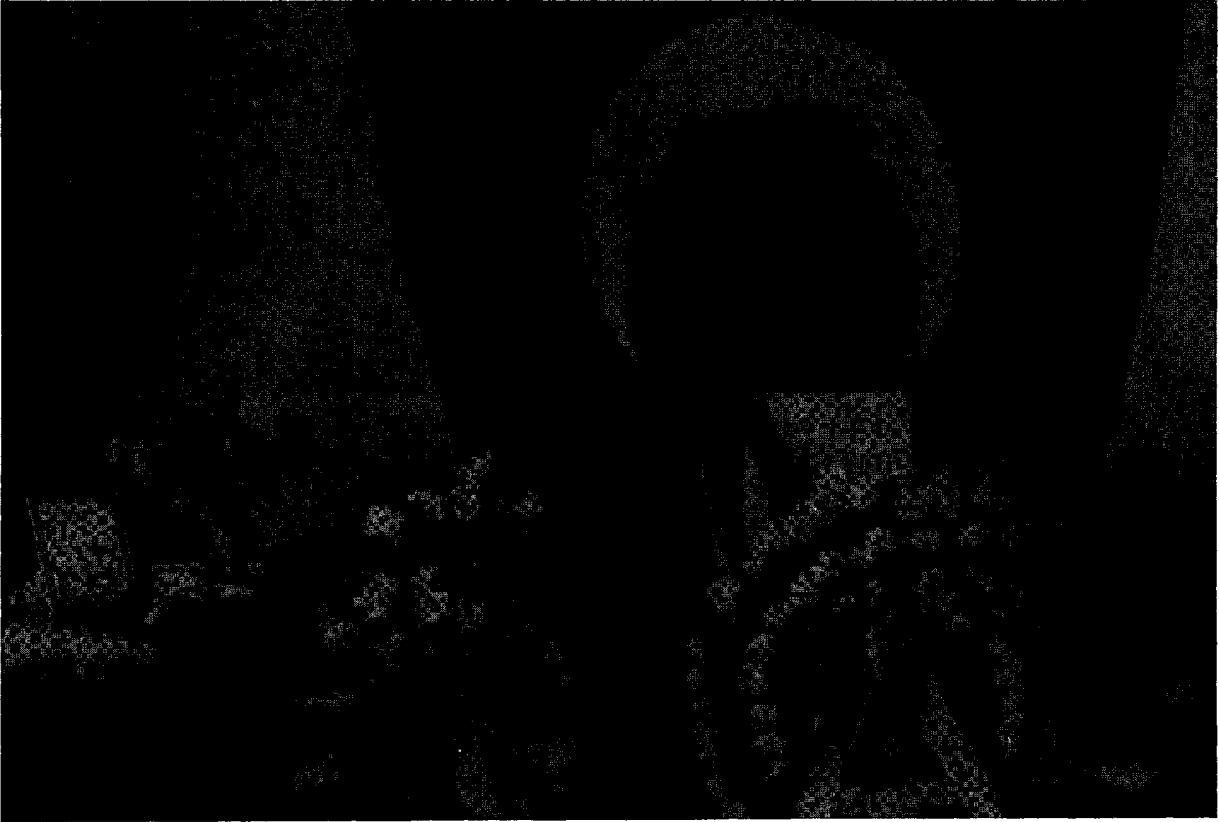
Res. 3 — Atatürk Evi'nin kapısında asılı mermer Levha



Res. 4 — Atatürk evi'nin caddeden görünüşü.



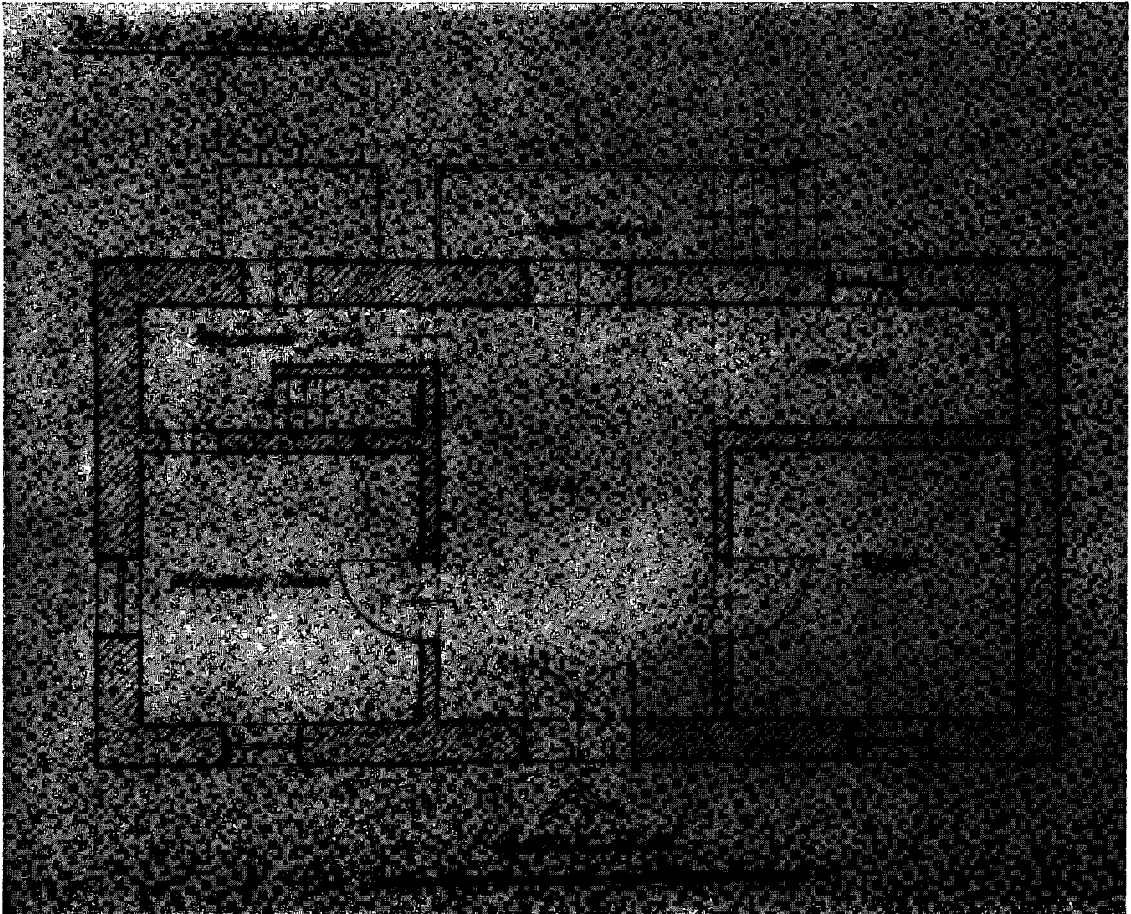
Res. 6 — Atatürk evi, Birinci kat yatak odası.



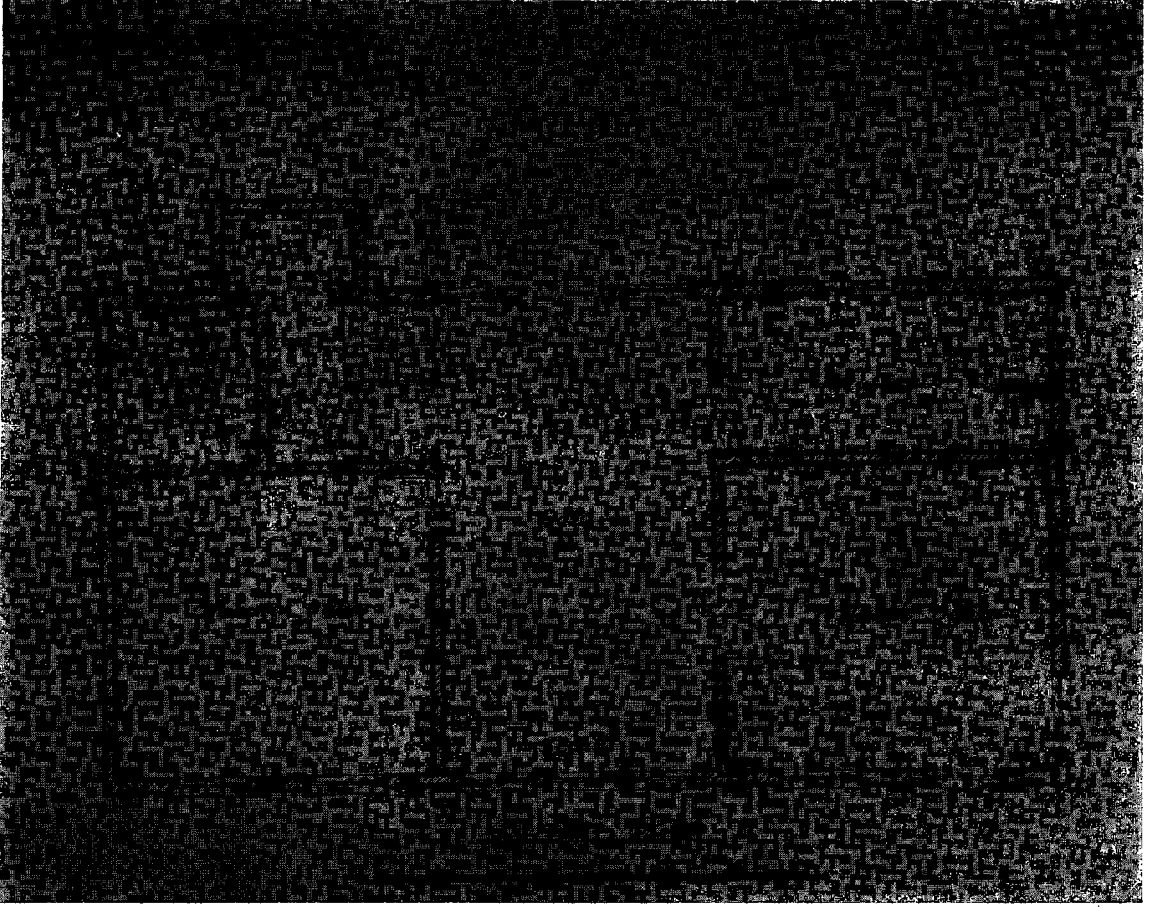
Res. 7 — Atatürk'ün doğduğu oda.



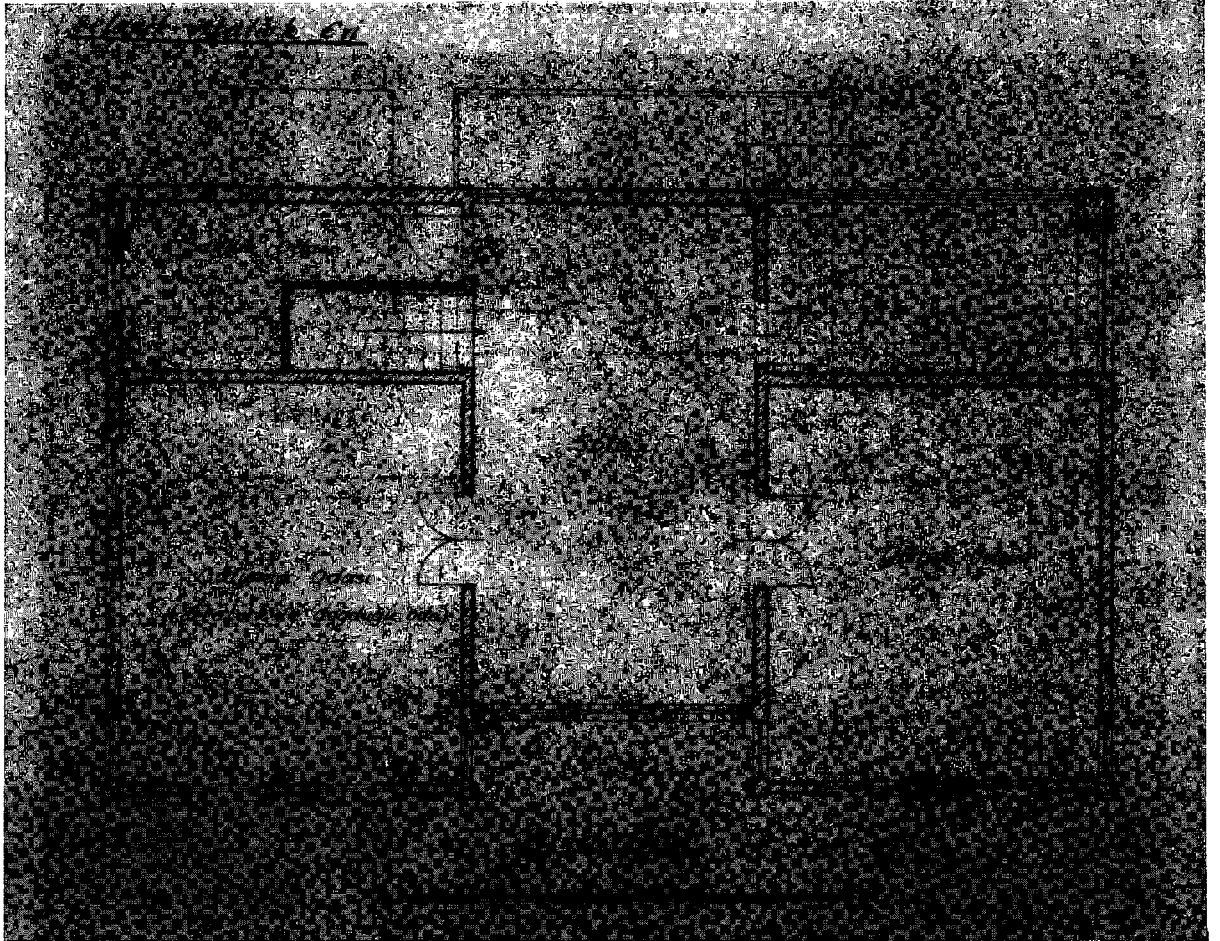
Res. 5 — Atatürk evi'nin cephe görünüşü.



Plân 1 — Atatürk evi zemin kat plâni.



Plân 2 — Atatürk evi birinci kat plânı.



Plân 3 — Atatürk Evi ikinci kat plânı.

KEÇE VE KEÇECİLİK *

HİKMET GÜRÇAY

İnsan çok defa çocukluk hatıralarının tesiri altında kalır ve onlara muhayyilesile süslüyerek bambaşka şekiller verir. Bunlar unutulmaz, değeri değişmez şeylerdir. Bu gün halâ çocukluğuma ait bazı hatıraları andıkça içimde ulaşılmaz bir haz duyar, kanatlanmış gibi bir âlem içinde bulurum kendimi. Küçükten minicik kafamla çocukluk hatıralarımın gizlendiği mezar taşları arasında dolaşır, her biri sanki Allahın huzurunda durmuş sessiz mezar taşlarını seyrederek, bunları biçimlerine, kavuklarına göre tasnif ederdim aklımca. Çarşıya giderek bazı dükkânlar önünde asılı kepeneklere bakar, bunlar üzerindeki şekillere bir manâ vermeye çalışırdım. Şimdi bunların taşıdığı şekil ve biçimleri daha iyi anlıyor, manalandırmaya çalışabiliyorum aklımca. Beni de böyle bir konu üzerinde çalışmaya ilk ve saf hatıralarım sürüklemiş olmalıdır sanırım. Hele bazı el sanatlarının gün geçtikçe kaybolmaları veya bunların yerini makineleşmiş sanayinin alması karşısında elden uçan bir kuşu yakalamak için atılan bir insanın son hamlesi ile bu işe sarıldım kendiliğimden. Hakikaten bu gün hayal halini almış bazı hatıraları veya anlatılanları masal gibi dinlemeye başlar oldum belkide. Bazan bir çobanın üzerindeki kepenek'i, merkep sırtın-

daki hamut'u ve bir keçeyi gördüğüm zaman üzerimdeki elbise ile mukayeseye kalkışırdım. İşte bu düşünce kumaşın ilk şekillerine inmeye zorladı beni. Bu satırlar böyle bir görüş ve düşünüşün bir neticeleri olarak bir araya toplanmıştır.

Eski el sanatlarından bazıları bu gün tamamen ortadan kalkmış olmakla beraber bazıları ya eski şekliyle veya teknik ve ilmi görüşlerden istifade ederek değişikliklerle devam etmektedir. Esasen insanların hayat ihtiyaçlarını sağlayacak faaliyetlerden doğan halk sanatları insan kabiliyeti ve yaşayış özellikleri ve iklim şartlarına uygun olarak bir gelişme göstermekte ¹ buna göre bazan değişik yerlerde değişik şekil ve motifler doğurmaktadır. Evlerde veya imalâthanelerde yapılan el sanatlarından bilhassa imalâthanelerde yapılanlarda göreceği hizmete göre günün zevki, müşterinin isteği gözönünde tutularak yapılır, fakat bu gibi hallerde sanatçı siparişçinin zevki ile sınırlanmış olur. Evlerde yapılanlarda ise sanatçı renk, şekil ve desen bakımından serbest olarak hareket eder ve burada halkın öz görüşü daha serbest tebellür etmiş olur ². İşte keçe ve keçecilik te böylesine bir halk sanatının bir kalıntısıdır. Bu gün memleketimizin bilhassa Konya, Afyon, Isparta, Uşak, Bursa, Balıkesir ve Çorum bölgelerinde halâ yaşayan sanatın uzun bir mazisi ve hatıraları vardır. Esasen her bölgede

* Bu konunun hazırlanmasında beni teşvik eden Sayın Dr. Hamit Koşay'a ve bu çalışmalar sırasında yardımlarını gördüğüm kültür Müsteşarı Yardımcısı Sayın Mehmet Önder'e, Afyon Müzesi Müdürü Hasan T. Uçankuş'a, Kastamonu Müzesi Müdürü Ahmet Gökoğlu'na, Tire Müzesi Memuru Faik Tokluoğlu'na ve her zaman kıymetli fikirlerinden istifade ettiğimiz Sayın Mahmut Akok'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

¹ Kenan Özbek-El Sanatları I Anadolu çorapları 1935 Sh. 3.

² Kenan Özbek-El Sanatları I Anadolu çorapları 1935 Sh. 4.

oranın iklim şartlarına ve ürünlerine uygun olarak el sanatları doğmakta ve gelişmektedir.

Hayvancılıkla meşgul olan yerlerde yünlü, pamuğun yetiştiği bölgelerde pamuklu sanayiın diğerlerine nazaran daha fazla yer aldığı ve geliştiği görülmektedir³.

Tarihi seyrine göre tepilip dövülerek yapılan keçe ve keçeciliğin dokuma sanayiinden önce geliştiği düşünülebilir. Yünün yanında pamuğun da dövülerek kumaş haline geldiği Cava'da görülmektedir⁴. Gerçi dokuma tezgâhları bulunmadan evvel dokuma yerine çeşitli bitkilerin lifleri örülerek kumaş meydana getiriliyordu⁵. Her ne kadar Anadolu'ya dokuma sanayiinin 1071 Malazgirt galipleriyle geldiği söylenmekte ise de⁶ Anadolu'da daha önce bu bölgeye has medeniyetler kurmuş olan kavimlerin tasvirlerinden ve mezarlardaki kalıntılarında dokuma sanayisini tanıdıkları bilinmektedir⁷. Dokuma sanayi böyle olunca dövme tekniği ile yapılan keçeciliğin de Selçuklarla Anadolu'ya gelmediği düşünülebilir⁸. Fakat Boğazköy (Hatuşas) yanındaki Yazılıkayada görülen kabartmaların başındaki sivri külâhlar ile mühürlerde ve diğer tasvirlerde görülen külâhlar görünüşleri ve şekilleri itibarıyla keçeden yapılmış olduğunu göstermektedir. Mezopotamya'da Hamurabi devrine ait bir bulle üzerindeki tasvir Amurru ve diğerlerinin isimlendirdikleri gibi adadaki kenarı yukarı dönük, belkide kuzu yününden yapılmış yumuşak bir şapka giymektedir⁹. Belge serpuşun

³ Kenan Özbel-El Sanatları Eski Türk Kumaşları Sh. 14.

⁴ Kenan Özbel-El Sanatları Eski Türk Kumaşları Sh. 11.

⁵ Kenan Özbel-El Sanatları Eski Türk Kumaşları Sh. 13.

⁶ Kenan Özbel-El Sanatları Anadolu Kilimleri Sh. 14.

⁷ James Mellaart I - Illustrated London News kasım - 1959.

⁸ Mehmet Önder-Konyada keçecilik-Türk folklor araştırmaları (T. F. A.)

⁹ M. Smith-American Journal of Arkeology-Helmuth Th. Bossert-Altanatolien Berlin 1942 Sh. 123

keçeden yapıldığını göstermektedir. Şu muhakkakki her sanatın bir yayılış sahası vardır, fakat bilhassa el sanatları biribirinden habersiz olarak doğmakta ve ayrı bölgelerde ayrı ayrı gelişmektedir. Nitekim Ortaasyada Türklerde keçeden kesilmiş ecdat tasvirlerinin bulunuşu¹⁰ bunun Asya içlerinde de doğup geliştiğini göstermektedir. 1922-1924 yıllarında Moğolistan'da Nain-Ula dağlarında yapılan kazılarda keçelerin bulunuşu ve Altay'da Balık gölü çevresinde Pazırık'taki Arkeolojik kazıda keçe üzerine tasvir edilen ge-yiği parçalayan aslan tasvirleri ve diğer sahneler bunun bir delilidir¹¹. Ayrıca yenisey nehrinin yukarı kısmında Uygurlardan sonra bir müddet Moğolstanda yaşayan Karakırgızların da döşeme yaygıları keçe cinsindedir. Divan-ı Lügat-ül Türk'te keçe kelimesi karşılığı kidhiz kelimesinin kullanılmış olması ve Radlof'ta Taraçi ve Çagatayca karşılığı kîz kelimesi geçmesi bunun bir delilidir¹².

Selçuklularda keçecilik çok gelişmiş ve merkezi Konya olarak şöhret yapmıştır. Nitekim Konya'daki Selçuklular devri hamamlarında keçelik adı verilen, keçelerin pişirildiği özel bir bölümün görülmesi bunun açık bir delilidir. Bu gün dahi Konya'da keçecilik ayrı bir el sanatı olarak tanınmaktadır¹³.

Osmanlılar devrinde daha da gelişen ve küçük esnaf, el emekçileri geçimini sağlamak üzere, beden gücünü adanışların bir araya gelmeleriyle bir lonca teşkilâtı kurmuşlardır. Eskiden lonca teşkilâtının geleneksel kuralları ve disiplini içinde keçecinin geçim ve hüner durumlarının daha sağlam bir temele dayandığı görülmektedir. Loncaların disiplinli çalışmaları ile

Ab. 35, Ab. 37 Sh. 125. Ab. 541, 543 Sh. 126 Ab. 545, 546 Sh. 859 Ab. 705.

¹⁰ Eberhard-Rondo Keçeden kesilmiş ecdat tasvirleri 53, 62.

¹¹ Abdülkadir İnan - Türk Tarih Kurumu 1937 Kongresi Sh. 142-151.

¹² Divan-ı lügatül Türk.

I. Cilt 366-5, 366-5, 508-22, 307-13.

II. Cilt 96-16, 304-14, 290-11.

III. Cilt 262-19, 329-1.

¹³ Mehmet Önder-Aynı eser.

karşılıklı saygı, güven ve dayanışma içinde keçecilik el sanatları arasında kendi müstesna yerini almıştır.

Keçenin yapılışı :

Daha ziyade hayvan yetiştiren bozkır bölgelerinde gelişen keçecilik ve keçe, suyu zor alışı, buna rağmen zor kuruyuşu, aynı zamanda harareti geçirmeyen özelliği dolayısıyla çok rağbet görmüş ve uzun zaman hayatiyetini devam ettirmiştir. Bu gün dahi pek çok yerlerde kullanılmaktadır.

Anadolu dışında Ortaasya'da Horesan ve Türkistan bölgelerinde keçe kepenegin Türkler üzerinde sergi olarak kullanıldığını görmek kabildir.

Keçe umumiyetle koyunların ikinci kırkım ayı olan Ağustos'da yapılan kırkımda elde edilen yünlerden yapılır. Bunun yanında zaruret olduğu takdirde Nisan ayında yapılan kırkımdan elde edilen ve yapağ ismi verilen yünden de yapılır. Ayrıca yukarıda işaret ettiğimiz gibi Cava'da pamuğun da dövülerek bir nevi keçe imal edildiği bilinmektedir. Bunlardan başka tavşan ve deve tüyü, filik¹⁴ veya oğlak tüyü karıştırılarak daha yumuşak ve değerli keçeler de yapılmaktadır.

Keçenin ham maddesi olan yün evvelâ elden geçirilir ve içindeki pıtırak ve diğer yabancı maddeler temizlenir, pis yerleri makasla kesilir ve el ile veya makina ile ditilerek mümkün olduğu kadar tel tel ayrılır, kabartılır. Bu iş şimdi pek çok yerlerde makina ile yapılmaktadır. Yün ayrıca hallaç tarafından atılır. Bu durumda yün atılmış ve keçe yapılmak üzere kalıp yapılmaya hazır duruma getirilmiştir. Birbirine ipe bağlı kamışlardan yapılan kalıp veya kalipleş yere serilir ve makina ile veya elle atılan yün keçenin iç tarafına, elle atılan yün de daha ziyade yüz tarafına gelecek şekilde, yapılacak keçe cinsine ve ebadına göre tartılarak serilir ve çubukla düzeltilerek her tarafının aynı kalınlıkta olmasına dikkat edilir. Hafifce ıslatıldıktan sonra pamuklu bir kumaşa sıkıca sarı-

lır, buna ıslama denir, halatla sıkıştırılır, üç, dört kişi ile 65 baş tepilir (Bir baş dükânın veya keçenin yapıldığı yer yani 20-25 metrelik bir mesafedir). Bunu saymak için çok defa tesbih tutulur. Sonra keçe açılır, eğri veya bozulan yerleri varsa düzeltilir, 30-35 baş tekrar tepilir sonra açılır, kuru bir beze sarılır, iyice bozuk yerleri düzeltilir¹⁵.

Keçe tepilirken aralarda ayak ahenginin sağlanması ve keçe tepen gençlerin yorulmamaları ve şevkle çalışmaları için genizden bir tempo ile (hıh hıh hıh) çekilir üçüncü (hıh) diğerlerinden kuvvetli olup birlikte şiddetle ayağın tepilişinin işaretidir. Ayrıca ahengi sağlayacak kendilerine has bir türkü ve maniler söylenir¹⁶.

(TÜRKÜLER)

Oğlum keçe teper misin
Tepemem aman..
Yaşı da pek küçük civanım
Öpemem aman..
Oğlum keçe döver misin
Döverim aman..
Güzel görsen nidersin
Severim aman..

(TÜRKÜ)

Cövüzün etekleri
Sallanda gel sen beri
Aramız uzak düştü
Mektübü kesme bari
Keçeyide nasıl deperler
Şöylede böyle deperler
Gözelide nasıl severler
Çirkini nasıl döğerler
Şöylede böyle döğerler
Çubuk geldi gazele
Cıvarayı tezele
Çirkini evde bırak
Şimdide rağbet gözele
Keçeyide nasıl deperler
Şöylede böyle deperler
Gözelide nasıl severler
Çirkini nasıl döğerler
Şöylede böyle döğerler

¹⁴ Tayyar Ataman-Afyon'da keçecilik-Ülkü (Millî kültür Dergisi) Sayı 85, 1945; Ahmet Gökoğlu-Kastamonu el sanatları (basılmamıştır) - 1963 Sh. 54.

¹⁵ Sadi Yaver Ataman-Memleket havalaları I. esnaf türküleri 1945.

¹⁶ Tayyar Ataman-Aynı eser.

İnce bel ipek guşak
 Gel seniğnen gavuşak
 Aramız derya deniz
 Mektübüneng gonuşak
 Keçeyide nasıl deperler
 Şöylede böyle deperler
 Gözelide nasıl severler
 Çirkini nasıl döğerler
 Şöylede böyle döğerler
 Gaya dibi örümcek
 Aklim çıktı görüncek
 Nolur biyol girincek
 Toprak gömer ölüncek
 Keçeyide nasıl deperler
 Şöylede böyle deperler
 Gözelide nasıl severler
 Çirkini nasıl döğerler
 Şöylede böyle döğerler

(MANİ)

Keçeci gözelinein kametine
 Akıl sır ermez çok kerâmetine
 Beş vakit coşup derviş niyetine
 Depindükçe toz kaldırır havâyâ

Hazır duruma getirilen keçe kapaklanarak şekil verilir. Kapaklanan keçe tekrar kalıba konur, yine tepilir sonra çıkarılıp hamama pişirilmeye götürülür.

Pişirme işi evvelce hamamlarda yapılır ve hamamlarda keçelik ismi verilen yerler vardır. Hamamlarda pişirme işi nevine göre ya hamamın soğukluğunda veya keçelik ismi verilen yerde yapılır. Keçeyi pişirecek olanlar soyunup ayaklarına bir don giyerler, sarılı keçeler ortaya getirilir ve üzerine sıcak su dökülerek ovmaya başlanır. Ovma kolun bilekten dirseğe kadar olan kısmı ile yapılır. Bu ovma ile keçenin tüyleri birbirine iyice karışır sonra kazıklama başlar, bunun için de keçe çok sıkı ve ince bir dürgü ile sarılır ve kıştırma denilen tesviye işine geçilir, ince yerler kalınlaştırılarak her tarafı aynı kalınlığa getirilir. Sonra dizleme faaliyeti ile keçe sıkıştırılır ve sertleştirilir. Bilâhare dizleme sırasında meydana gelen kırışıklıkları düzeltmek için tığlama yapılır ve keçe gayet sık bir şekilde sarılarak suyunun süzülmesi için kaldırılıp dikilir, buna dürüm denir.

Keçeler gece böylece dürüm halinde kalır. Ertesi gün dürüm açılır ve kesilecek yerleri kesilerek satışı çıkarılır¹⁷.

Bu gün keçecilikte kullanılan ham maddelerin pahalılaşması, işçiliğin artması gibi faktörler keçenin pahalıya malolmasına sebep olmaktadır, üstelik keçeden mamul eşyanın dayanıklı olması ve uzun müddet kullanılması imalât istihlâk süratini azaltmaktadır. Bunların yanında keçenin pek bol kullanıldığı süvari birlikleri yerine orduda motorize kuvvetlerinin kullanılması, hanlarda kepeneğine bürünüp yatan köylülerin daha ziyade handan, otellere göç etmesi, piyasada keçeden imal edilen eşya yerine yeni kullanılan diğer malzemelerin kullanılması piyasada keçe, istihlâkini azaltmakta ve dolayısıyla imalâtı da düşürmektedir.

Bu gün teknikte yayın yerini tutan yün tarama makinası ve depme makinalarının kullanılmasına rağmen bildirilen sebepler yüzünden keçe imalâtı pek gerilemiş, bazı şehirlerde ve pek mahdut kişilerin elinde kalmış ve keçe çeşitleri de azalmıştır.

Keçeci Esnafı :

Osmanlılar zamanında bir lonca teşkilâtına bağlanan keçecilik daha önce de belirttiğimiz gibi belli başlı bir sanat halini almıştır. Diğer meslekdaşları arasında keçe külâh giyerek ayrılan keçecilerin lonca teşkilâtında kendine mahsus örf ve adetleri vardır¹⁸. Mesleğe girecek olan bir şahıs daha çocuk yaşında iken babası veya ailenin bir büyüğü tarafından elinden tutularak keçeciler çarşısına götürülür ve gözünün tuttuğu veya evvelce mutabık kalınan ustanın yanına getirilir, ustanın eli öptürülüp şeyirtliğe (Şakirtliğe) verilir¹⁹.

Keçecilik mesleğine giren çocuk, 6-7 yıl bu işte çalışır ve bu zaman zarfında basit olmakla beraber usullerini, kaideleri beller, basit işleri yapar, şeyirtlik devresi içinde sırasıyla yün ditme, yün atma, ayak-

¹⁷ M. Önder-Aynı eser.

¹⁸ Dr. M. Kemal Övergir-Afyonda Keçecilik-T. F. A. 1966 Sayı: 287.

¹⁹ Tayyar Ataman-Aynı eser.

la yün depme, kalıba yün yapma ve nihayet hamamda keçe pişirme işleri öğrenilir.

Bu işte olgunlaşan ve başarı gösterenler ustasının iznini alarak kalfa olur, kalfalık için bir merasim yapılır, esnafın yiğit başısı yanında yaşlı esnaf azaları toplanıp bir yeterlik imtihanından geçirilir. İmtihanda heyet huzurunda diğerlerine nazaran daha ince olan ve daha fazla itina isteyen üç adet kibriz keçesi yaptırılır. Muvaffak olan şeyirt kalfalık hakkı kazanır ve kalfa defterine kaydedilir.

Kalfa olanlar ileride sermayesi olduğu takdirde ayrı bir dükkân açmaya hak kazanırlar veya aynı usta yanında çalışmaya devam ederler. Bir kalfanın dükkân açması için de yeni bir merasim yapılır. Şehrin münasip bir yerinde ziyafetler tertiplenir, şehrin ve esnafın ileri gelenleri, yaşlıları, medrese hocaları bu merasime katılırlar. Bu merasimde kurbanlar kesilir, yemekler yenir ve ilâhiler okunur. Merasim sonunda yiğitbaşının izni ve duası ile kalfa peştemal kuşanır ve merasim sona erer. Bu merasimden sonra kalfa artık yeni bir dükkân açar ve keçeci esnafının bir üyesi olur.

Keçecilikte de usul, adâb ve ananelere son derece riayet edilirdi, keçeci hiç bir zaman hile yapmaz ve müşterisini aldatmazdı. Böyle bir hâli görülen keçecinin dükkânı belirli bir müddet kapatılır ve kötü yapılan mal kesilerek imha edilirdi.

Her mesleğin olduğu gibi bu mesleğin de piri olduğuna inanılır ve keçe tepmenin piri Ebu Seyit Rukbâni veya Ebu Sait Rabbani yün atmanın piri de Hallacı Mansur olarak kabul edilir.

Keçenin mucidi Abdülmuttalip veya Veysel Garani olarak kabul edilir. Rivayete göre Abdülmuttalip keçeyi kalıba dökmüş fakat pişirememiş, develere dertirmiş gene olmamış, yani yünler birbirine birleşmemiş. Bu durumdan üzülen pir ağlamış ve göz yaşları kalıbın içine dökülmüş. Tekrar kalıbı yuvarlamaya devam etmiş. Kalıbı açınca göz yaşlarının değdiği yerlerin birbirine kaynaştığını görmüş ve pişirme için su ihtiyacını anlamış ve keçeyi pişirmeye muvaffak olmuş. Bilhassa Ço-

rum taraflarında Ramazan ve Kurban Bayramlarının arefe günü ikindi namazından sonra en yaşlı keçecinin dükkânında dua edilir. Çorumda kalfalık bu dualar sonu 1001 gününü başarıyla dolduranlara merasimle verilir. Lonca teşkilâtı içinde karşılıklı saygı, güven, dayanışma keçecinin yazılmamış hukukunu teşkil eder, yazılı hukuktan daha etkili sonuçlar sağlar.

Bu gün keçecilik meşakkatli buna mukabil kazanç sağlayan bir meslek olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Keçecilerin çoğu ticaret odasına kayıtlı bile değildir. Keçecilik sosyal anlamda dağınık, desteksiz, hattâ kimsesiz, eski geleneklerinden yoksun bir meslek halini almıştır. Evvelce köklü bir sanat olan keçecilik yeni sergi çeşitlerinin bol ve ucuz oluşu, meşin ve suni deri, imperteks'in çıkışı, ucuzluğu ve kullanılışındaki pratiklik ve lâstik çizme gibi yeni giyim malzemelerinin mevcut oluşu sanatın her gün biraz daha gerilemesine sebep olmaktadır. Bu gün bu sanatın eski günlerini yadederek ve ata sözlerimiz arasına kadar giren keçecilikten yavaş yavaş dilimizdeki atasözlerimizden başka bir hatıra kalmayacaktır.

Çünkü artık ihtiyacı karşılayacak keçeler de teknik aletlerle yapılmakta, eski el sanatı böylece diğer sanatlarda olduğu gibi yerini tekniğe bırakmaktadır.

Belli başlı atasözlerimizden bir kaç örneği buraya alıyoruz :

1. Abacı, kebeci sen neci.
2. Abada bir, kebede bir giylene
Güzelde bir çirkinde bir sevene.
3. Kepenek altında er yatar.
4. Keçeyi sudan kurtarır.
5. Teptum keçe, sivriltim külâh oldu²⁰.
6. Keçeyi teperler, güzeli öperler.
7. Keçeyi yağ eritmez su eritir.
8. Gözü budak deliği, kulağı keçe parçası.
9. Her keçeye pala sallanmaz.
10. Keçeye pala sallar.
11. Demirden silâh olur
Keçeden külâh olur.

²⁰ Ömer Asım Aksoy-Atasözleri ve Deyimler Ank. Üniversitesi Basımevi 1965 Sh. 271.

12. Keçeyi sudan kurtarmak marifet.
13. Herkes keçeyi sudan kurtaramaz.
14. Kel başı keçe külâh örter.
15. Keçe kapılı evde oturanın kulağı sağırdır.
16. Testiye kurşun atar, keçeye pala sallarız.
17. Her keçe tepen külâh yapamaz.
18. Yiğidin kılıcı keçe ile bilenir.
19. Keçeyi tepene sor,
Güzeli öpene sor.
20. Keçe deliği pala deliği²¹

Keçe Mamülleri :

1 - Keçe çizme bu daha ziyade askeriye için imal edilir. Koncu ve tabanı keçe olup diz üzerine kadar uzanır çok karlı ve buzlu arazide kullanılır. Ortaasya'da uyuk Başkurtlar arasında ufa denilir.

2 - Kepenek :

Daha ziyade çobanların giydikleri omuza alınan bazan başlığı da olan kolsuz pelerin şeklinde bir giyim eşyası. Kepenekler büyüklüğüne göre numara numaradır. En büyüğü 10 numara, ortancası 8 numaradır. 8 numara keçe 4-5,5 kilo yünden yapılır.

3 - Alakeçe :

Esnaf arasında nakışlı veya benli keçe de denir. Daha ziyade yörük çadırlarında sergi olarak kullanılır iki tanesi bir araya gelince bir misafir çadırını kaplar. Aşağı yukarı bir santim kalınlığında, 100-130 santim eninde ve 200-250 santim boyundadır. Çok ömürlü ve sıhate pek uygundur. Ortaasya'da yere döşenen bu nevi yaygılar halâ yaşamakta ve bunlara küz denilmekte ve Divan-ı lügatil türk'de keçe karşılığı kırgız kelimesi geçmektedir.

Anadoluda Konya'da daha çok halı gibi kullanılan oda yer döşemesi olanlar, burada ise seccade cinsi yapılmaktadır.

4 - Süt Keçesi :

Daha ziyade yaylalarda gezen, göçebe hayat yaşayan halk tarafından süt tavasının üzerine örtülen bir keçedir. Bir parmak kalınlığındadır. Sütün soğumaması için ve sütün içine toz toprak gibi ya-

bancı maddeler girmesini önler. Bu özelliği ile keçe bir termos vazifesini görür. İçine soğuk olarak konulan bir sıvıyı soğuk, sıcak olarak konulan sıvıyı sıcak olarak muhafaza eder.

5 - Sargı Keçesi :

Bilhassa yörüklerde küçük çocuğu sarmak için bir nevi kundak vazifesini görür. Bohça gibi dört köşe bir yaygıdır. Çocuk sarılırken kırmızı boyalı tarafı üst tarafa getirilir. Çocuğu sıcak ve soğuğa karşı korur.

6 - Yük Keçesi :

Bu da yine yörüklerde eşya üzerine örtülen bir yaygı vazifesini görür. Yağmurdan ve kardan korur, altına su geçirmez. Hayatları daima açık havada geçen yörükler bu nevi keçeleri pek çok kullanırlar. Vaktiyle Afyon'dan Avrupa'ya gönderilen afyonlar bu nevi keçelere sarılarak gönderilirdi²². Bir nevi harar olarak kullanılırdı. Gelin çeyizleri de aynı şekilde bu keçe örtülere sarılırdı.

7 - At Keçesi :

At eyerinin veya eşek semerinin altına, hayvanın sırtına konulan keçedir. At keçesi daha ziyade kırmızı renkli ve kırpmalı keçeden yapılır. Hem hayvanın sırtını acıtmaz, hem de teri alır. Keçeci ölçüsüne göre üç karış uzunluğu ve iki buçuk karış genişliği vardır. Üç kilo yünden yapılır. Aynı maksatla kullanılan katır keçesi 2,5, tay keçesi 1,5, eşek keçesi de 1 kilo yünden yapılır.

8 - Semer Keçesi :

At keçeleri tipindedir. Ve Ölçüleride böyledir. Siyah keçeler belleme ve semer doldurmada, beyaz keçeler ise daha ziyade eğer ve semerlerde kullanılır.

9 - Havut (deve semeri) :

Develer için kullanılan bir nevi keçedir. Semer altına kullanılır, ebadı diğerlerinden daha büyüktür.

10 - Kalabak :

İstiklâl harbinde askerlerin başlarına giydikleri keçeden mamül bir nevi serpuş, bu gün Urallarda ve Başkurtlarda erkekler

²¹ Osman Sümer-Türk Atasözleri isimli henüz basılmamış eseri.

²² Tayyar Ataman-Aynı eser.

buna benzer fakat kenarlı istepe ismi verilen bir nevi keçe serpuş kullanılmaktadır.

11 - Kıbrıs Keçesi :

Buna ince keçe'de denir. Kısmen ayak-kabıların tabanına konur.

12 - Namazlık :

Küçük boydadır, üzerine mihrap şekli yapılır ve bazı motifler konulur.

13 - Keçe Külâh :

Loncalar devrinde keçeci esnafının başlarına giydikleri sivri keçe külâh. Mevlevilerde sikke adını verdikleri bu nevi külâhlar giyilmektedir. Yalnız mevlevilerinki silindir biçimindedir.

Bunlardan başka keçe vaktiyle kılıç, ve ok talimlerinde kullanılır. Cami kapılarında keçe saraçlanarak cam, kapı perdesi olarakta kullanılmıştır. Osmanlılarda serhat bezleri, ağır piyadeler Hacıbektaş koluna dahil olanlar keçe başlık giyerlerdi.

14 - Arakiye :

Beyaz yün veya sarı deve tüyünden tiftikten hususi kalıplarda imal edilerek çok defa evde giyilen bir nevi keçe külâhtır. Üst kısmı dar ve yassı olanlara elifi arakiye ismi verilir. Arakiye ekseriya gece giyildiği için şeb külâh ismini de alır. Arakiye içine ayrıca bir takkede giyilir, bu ter emmeye ve arakiyenin kirlenmemesini temin eder. Arakiyeler Bursa ve Konya'da özel arakiye atölyelerinde imal edilir.

Keçeler umumiyetle düz renk olmakla beraber keçeciler bunlar üzerine kendi işaretlerini koymakta veya keçenin yapıldığı yılı yazmaktadırlar. Ayrıca keçeler üzerinde eşek geçti, sığır sidiği, deve zinciri, selvi, göl, koç boynuzu, badem, gül, kafes, kertik ler gibi şekiller konulur. Bunlar beyaz keçe üzerine renkli keçelerle bu işaretlerin yapılmasından meydana gelir. Cumhuriyetin ilânından sonra bilhassa kepenekler üzerinde ay ve ayyıldız motifi çokca kullanılmaktadır. Renk olarak en ziyade kırmızı, lâcivert, yeşil, mavi, mor, kahverengi gibi renkler evvelce lâk boyala-

larla yapılırken bu gün halı ipliğinde kullanılan kimyevi boyalar kullanılmaktadır.

Keçe imâlinde kullanılan âletler :

Yay : Ağaçtan yapılan ve kiriş ismi verilen hayvan bağırsağından imâl edilen ipi bulunan yün atmak için kullanılır. Yün atılırken yaya büyücek ağaçtan yapılmış bir tokmakla vurulur. Ayrıca yay üzerinde yayı genişletmek için kalb şeklinde bir yay aynası ve yayın kirişini tutan köstek ismi verilen bir kısmı vardır. Ayrıca kirişin kopmaması için deriden sağrılık ve yayın kirişine ses veren lâma-Nâme vardır. Bu yün veya pamuğu atanlara hallaç ismi verilir.

Kalıb : Keçeye şekil vermek için kullanılır. Değişik ölçülerde sazın özünden yapılmış keçi kılı kazıl ile dokunmuş dayanıklı bir nevi hasırdır.

Kalıpleş veya Kalıpgeç : Bağlanan kalıbın üzerine sarılan bir örtüdür. Kalıplara yün kalıpleş ile sarılır veya depme makinasına konulur.

Çubuk : 40-50 cm. boyunda uzun kollu yabaya benzer bir alettir ve tarafı yelpaze şeklinde bir daldan ibarettir. Yünün kalıbı üzerine yayılmasında kullanılır.

Makas : Yün yayla atılırken yaya sarılanlar ve keçenin kesilmesinde kullanılır.

Sepki : Atılan yünün kalıp üzerine serildikten sonra sıkıştırmak için kullanılır. Uzunca bir çubuktur.

Hasır sırtığı : 2 metre boyunda, 8 cm çapında ağaçtan yapılmış düz bir sırtıktır. Keçe bunun üzerine sarılır.

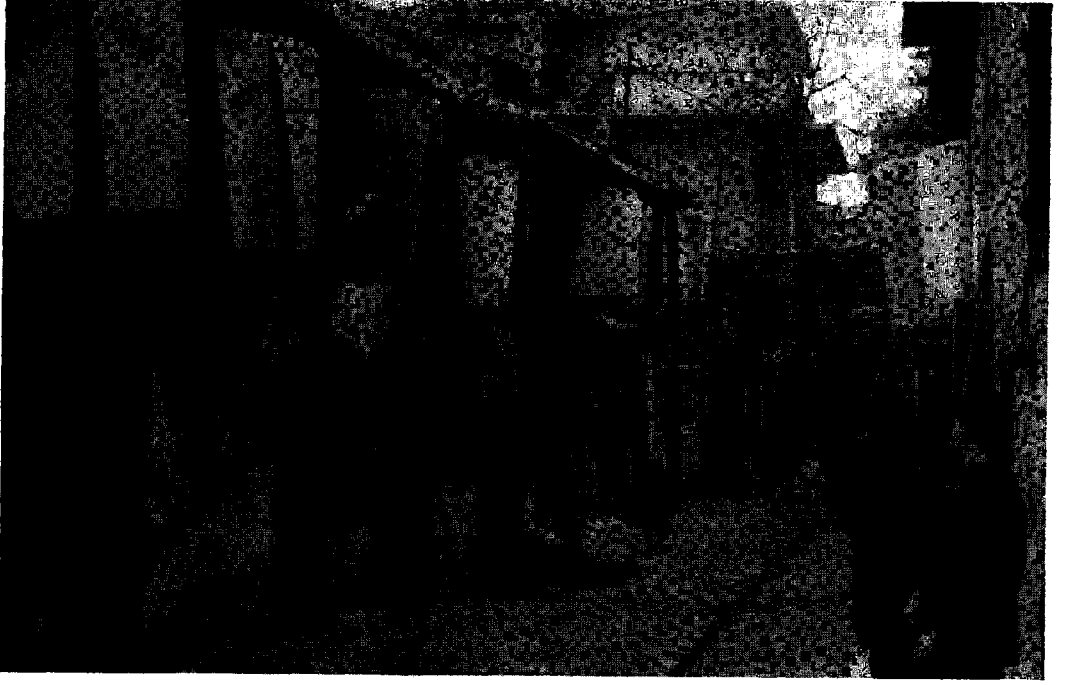
Hasır şalı : 2 metre eninde, 1,5 metre boyunda olan bir şaldır. Keçenin üzerine sarılan bezin üzerine dolanmaktadır.

Halat : Keçeyi ve hasır kalıbı sıkıştırmak için kullanılır.

Su kabı : Keçeye su vermek için kullanılır ve keçeye su dökülür.

Süpürge : Keçeye suyu serpmek için kullanılır.

Uzun ağaç : Hasıra serilen yünleri toplamakta kullanılır.



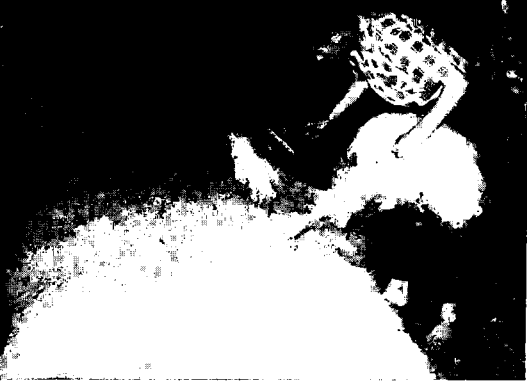
Res. 1 — Afyon - Keçeciler sokağı.



Res. 2 — Tire - Keçeci dükkânı.



Res. 3 — Tire - Yay ile yün atılışı.



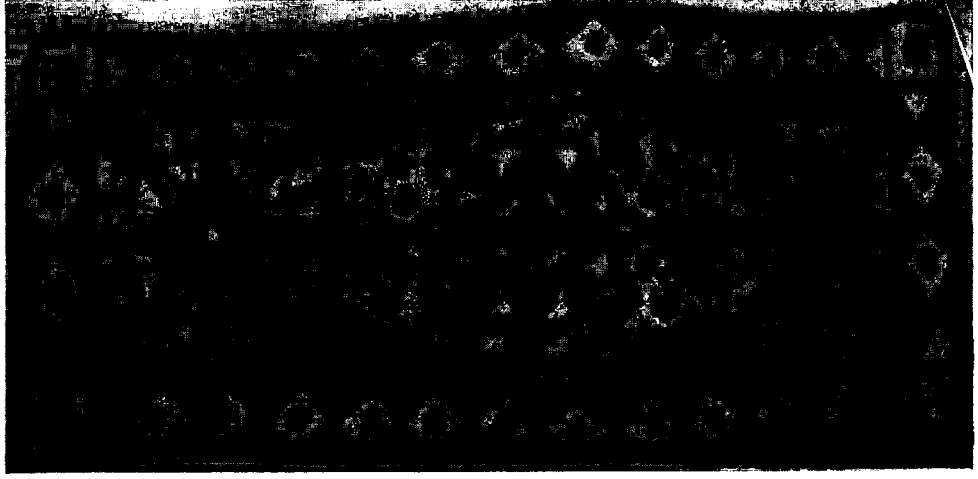
Res. 4 — Tire-Kaliba yün döşenişi.



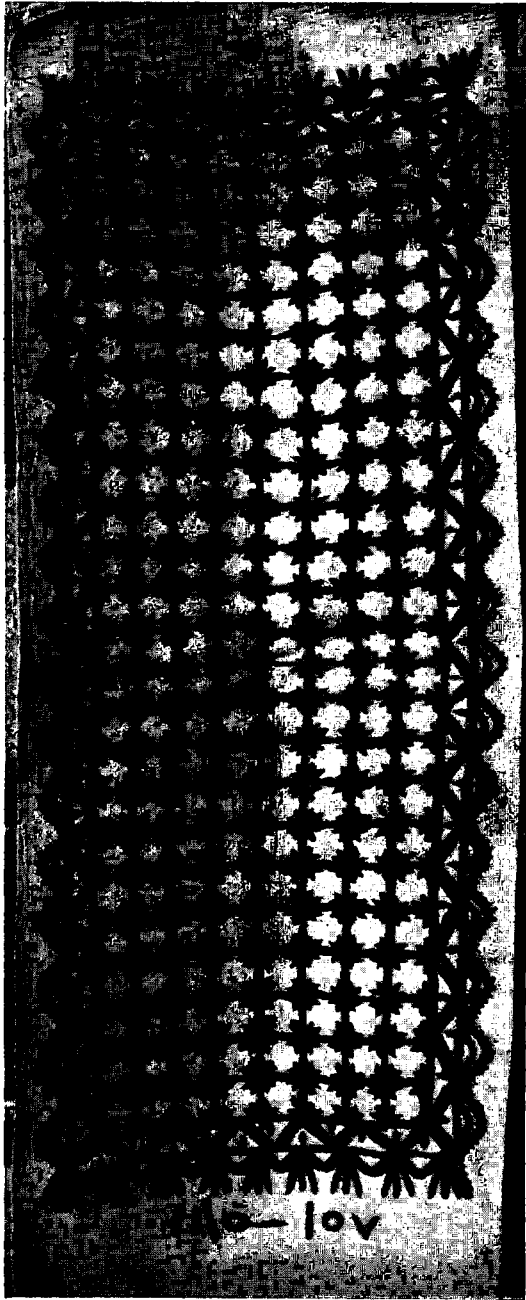
Res. 5 — Tire-Keçe hazırlanışı.



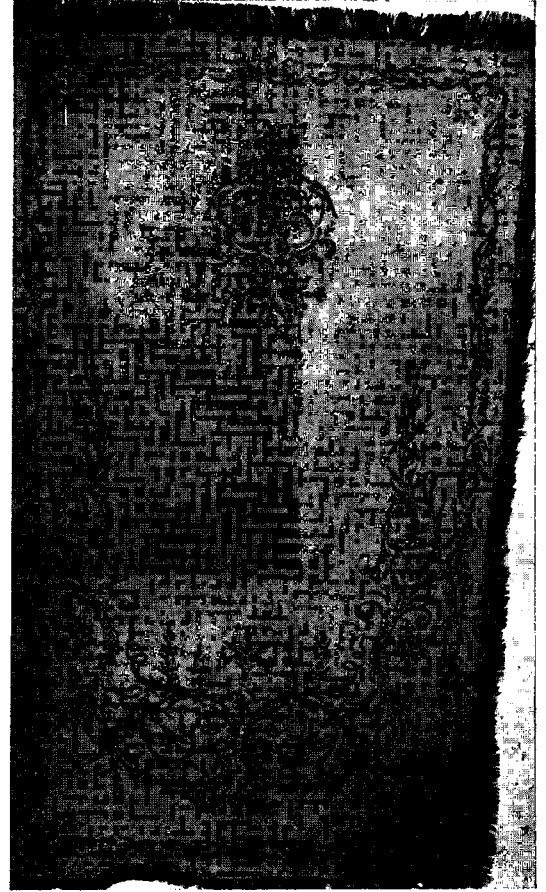
Res. 6 — Tire-Keçe tepilişi.



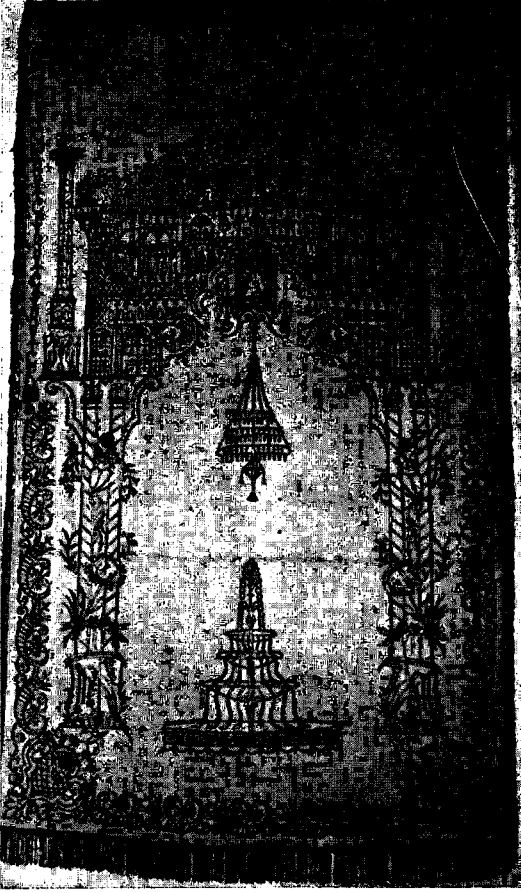
Res. 7 — Tire - Bir sergi keçesi.



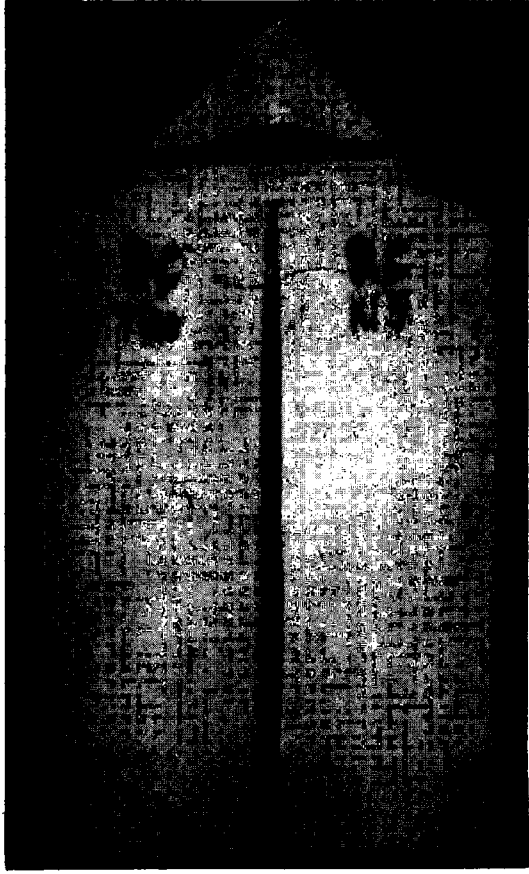
Res. 8 — Konya - Bir sergi keçesi (Konya müzesinden)



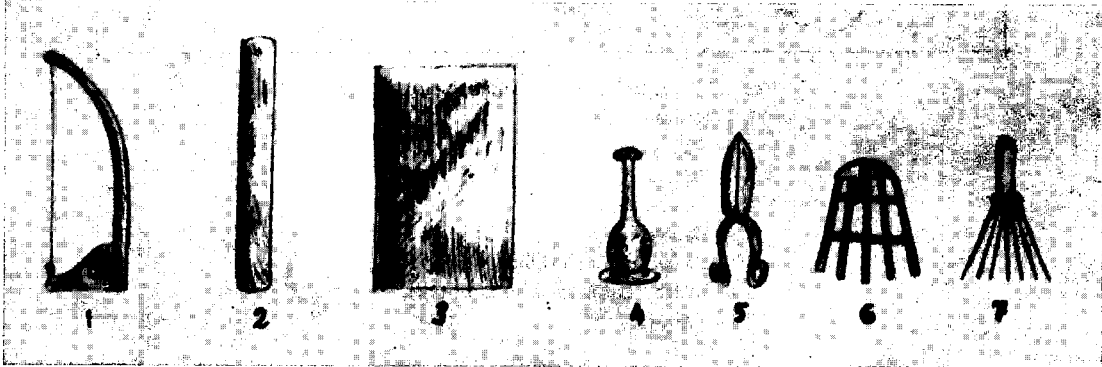
Res. 9 — Bursa - Keçe üzerine sırma işlemeli Bursa keçe seccadesi (Konya müzesinden).



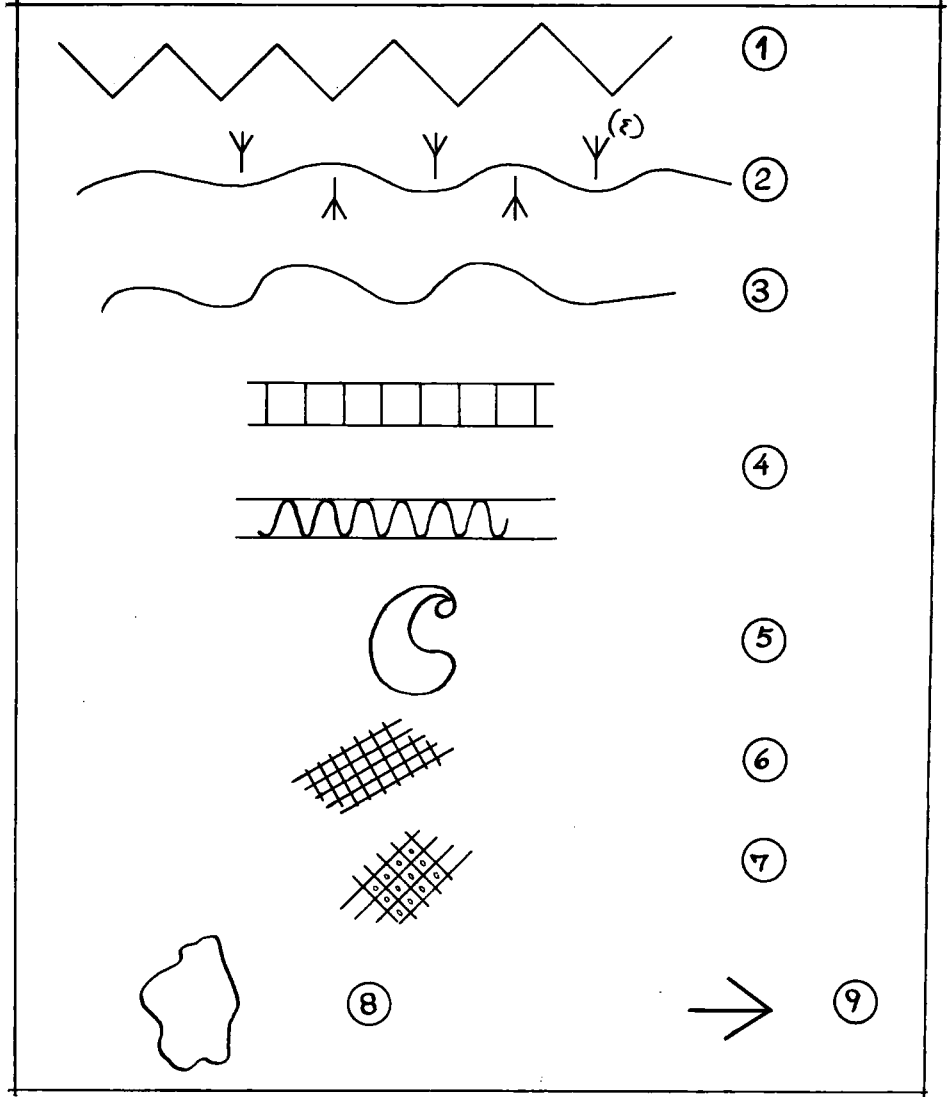
Res. 10 — Bursa - Cami resimli sumalı Bursa keçe seccadesi (Konya müzesi).



Res. 11 — Tire - Tire'den bir kepenek.



Res. 12 — Keçecinin kullandığı malzemeler.



Res. 13 — Keçelerde kullanılan bazı motifler:

- 1 — Sahra yolu
- 2 — Aşk yolu
- 3 — Sığır sidiği
- 4 — Deve zinciri
- 5 — Badem
- 6 — Kafes (Baklava dilimi, börek).
- 6 — Kafes (Baklava dilimi, börek).
- 7 — Tavan
- 8 — Göl
- 9 — Keklik izi (Kaz ayağı)

MADDİ HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

(Binicilik, nakil araçları ve Müzesi)

Dr. Phil. HÂMÎT Z. KOŞAY

I. Eski Türk kültürü İskitlerle birlikte *Atlıhalklar kültür çevresine* bağlıdır. Baykal gölünden Macaristana kadar uzanan geniş bozkırlar Türk kavimlerinin töredığı ve üredığı yerlerdir. Türkler ve daha sonra Türkler ile Mogollar buralardan hareketle cihan tarihinde büyük rol oynamışlar ve devletler kurmuşlardır. Türkü atsız tasarlama dahi imkân yoktur. Türk büyüklerinin ölü gömme "yoğ" törenlerinde at kurban edildiğı gibi Türk ve Mogolların yıldırım savaşları, ancak at sayesinde gerçekleşebilmiştir. Bu bakımdan kurulacak Nakil araçları müzesinde ata ve takımlarına fazlasiyle önem vermemiz gerekir. Osmanlı süvari teçizatının Avrupadaki emsaline göre üstün seviyede olduğu bilinmekle beraber müzelerimizde kalan eserler onun zenginliğini ve sanat değerini hakıyla aks ettirecek nitelikte değildir. "RAHT HAZİNESİ" padişahların milki olduğu için onu istedikleri gibi tasarruf etmişlerdir. Yabancı hükümdarlara, komandanlara bu hazineden hediyeler verilmiş, fakirleşme çağında ise altın takımlar paraya çevrilmek üzere Darphaneye gönderilmiş ve kıymetli taşlar sökülerek süs eşyası imalinde kullanılmıştır.

Ahat Ural Bikkul, "Topkapı Sarayında Hasahır" adlı mekalesinde (Güzel-sanatlar Dergisi Sayı 6) önceleri Raht Hazinesindeki eşyanın muhafazasına çok dikkat edildiğini kayd ettikten sonra, 1637 tarihli deftere dayanarak şu listeyi verir :

Murassa altın eyer	75 adet
Muhtelif altın eyer	5 adet
Gümüş eyer	18 adet

Sağır eyer	42 adet
Murassa altın üzengi	53 çift
Gümüş üzengi	58 çift
Altın kaplama üzengi	129 çift
Altın kaplama üzengi (köhne)	105 çift
Altın tabılbaz	6 adet
Gümüş tabılbaz	2 adet
Altın kaplama tabılbaz	1 adet
Dimeşki ve bakır tabılbaz	30 adet
Murassa başlık ve göğüslük	104 (altın ve gümüş)
Safi altın başlık	107 adet
Gümüş yıldızlı başlık	28 adet
Altın kaplama gem	15 adet
Gümüş kaplama gem	50 adet
Demir kaplama gem	43 adet
Murassa altın zencir	63 adet
Murassa altın meftul ve gerdanlık	43 adet
Murassa altın ve gümüş bazubend	156 adet
Murassa altın ve gümüş palan	134 adet
Altın ve gümüş yıldızlıreçme	72 adet
Murassa abayi	36 adet
Altın telle işlenmiş abayi	11 adet
Gümüş sırma ile işlenmiş Şakabend	35 adet
Seraser kumaştan Şakabend	4 adet
Kırmızı sırma ile işlenmiş eyer örtüsü	5 adet
Seraser kumaştan eyer örtüsü	24 adet
Altın sırma ile işlenmiş teyelti	51 adet
Altın sırma ile işlenmiş murassa yancık	7 adet
Safi altın yancık	5 adet
Dimeşki altın kaplama yancık	29 adet

Gümüş sırma ile işlenmiş yancık	46 adet
Altın sırma işlenmiş yapuk	32 adet
Murassa altın başlık	3 adet
Murassa gümüş başlık	5 adet
Murassa altın sorguç	28 adet
Murassa altın kamçı	4 adet
Gümüş yaldızlı kamçı	3 adet
Sineklik	4 adet

Bu listede, aynı nisbette süvarinin teçizatını tamamlayan Dimeşkî topuz; altın gaddare ve şiş; altın nacak ve balta; murassa altın kalkan; altın kaplama murassa Davudî zırh; murassa topuzluk; altın ve gümüş sırma işlemeli tirkeş; altın ve gümüş sırma işlemeli hecin heybesi; kaplan postu; bebr (Hind kedisi) postu; samur postu; vaşak postu v. b. sıralanmıştır. 1697 de Darphaneye teslim olunan bu gibi eşyadan 550 kese para kesilmiştir (Silâhtar Tarihi). Selim III. in Kaymakam paşaya gönderdiği Hatt-i Humayunda ise padişah, kadınların ziynet eşyası ile kılıç süslerinden başka her türlü altın eşyanın Darphaneye teslim edilmesini ve ancak "Şan-u Saltanat için bir kaç eyer alıkoyp geri kalanının Darphaneye verilmesini" emr etmektedir (Enver Ziya Karal, Selim III. 1942)*.

Türk biniciliğini, hiç olmazsa ilim hesabına, tekrar diriltmek için, Hun, Avar, Peçenek, Kun, Altın ordu mezar buluntularından başlayarak, Türk, İran ve Hinddeki Türk minyatürlerinden faydalanmak, Avrupa müzelerini taramak, aileler elinde kalan hatıraları satın almak ve binicilikle ilgili "Kitab-ül Hayl" emsali kaynakları incelemek gerekir.

II. Nakil araçları Müzesi eser kadrosunun düzenlenmesinde faydalana bileceğimiz kaynaklar arasında dil hazinesi de bulunmaktadır. Bir şeyin ismi varsa cismi de var demektir. Taslak halinde olsada bu hususda bir deneme yapa biliriz :

Orhon ve Yeniseyi anıtları: Rünik harflerle yazılı Eski Türk yazıtlarında, M.

* İmrahur odasında XIX. yüzyıla ait eyer takımları; Hasahır binasında XVIII - XX yüzyıllara ait Saltanat arabaları, üzengiler, gemler, kamçılar, gaşyeler, abailer, koşumlar, tahterevanlar teşhir edilmiştir. Halen envanterde 1400 kalem eşya kayıtlıdır.

S. yedinci ve sekizinci yüzyıllardan kalan aşağıdaki sözlere rastlanılır :

At, atlığ (atlı); *binmek*; *yılkı* (hayvan ve at sürüsü); *yont* (hatırlayınız: Alayontlu oymak adı) at; *tebe* (deve); *kişemek* (kös-tek vurmak); *toyukçin* (nalbant); *arkış* (kervan); *tirkış* (kervan, kafile); *kedim* (giyim, zırh), v. b. Yalnız bu sözler yardımı ile de Gök Türklerin yaşayışları hakkında bir fikir edinmek mümkündür.

UYGURLAR. Türk halkları arasında M. S. Dokuzuncu yüzyılda, çok yüksek medeni seviyeye ulaşan, müteharrik harfler ile kitap basan ve şehir hayatına uyan Uygurların dinî metinlerinde az da olsa, nakil araçları ile ilgili sözlere rastlanır :

müngü at (binek at); *minmek* (binmek); *Kanlı, kanga* (kağrı); *tergen* (araba); *tilgen* (tekerlek, çarh, daire); *tin* (yular); *ulag* (ulag, yük hayvanı); *yükün dizgin*, Kazan lehçesinde *yügen*); *arkış* (kervan, haberci); *tirkış* (kervan, saî); *teve* (deve); *Kasuy* (Mogolstanda yaşayan kervan tüccarları).

Bu terimlerin ışığı ile Çine, Hinde ve İrana giden kervanları, kağrı ile birlikte diğer çeşit arabaların kullanıldığını seçebiliriz. Kıpçak ülkesinde ise yarı nomadların, kadınları ve çocukları için seyyar ev vazifesi gören arabaları olduğunu Orta çağ batılı seyyahları haber verirler. (Marco Polo, Plan Carpin).

Divanü Lûgat-it Türk: Kaşgarlı Mahmud'un Hicretin 466 (1072-3) yılında yazılmış Türk Ansiklopedisinde taşıt ile ilgili aşağıdaki sözcüklere rastlanır.

Adhrım (ayrım) eğerin altına iki yana konan keçe, teyelti.

Arkış, kervan, elçi, haberci.

Artılmak, yüklemek, binmek, ardılmak.

Bağırçak, eşek semeri.

Berge, berke, kamçı.

Boyunduruk, boyunduruk.

Butlu, devenin burnuna geçirilen burunsalık.

Çetgen, gem dizgini.

Çufga, çabuk gitmek isteyen bir postacının yoldan alıp başkasını buluncaya değin binip gettiği at.

Edher, eğer, hayvan eğeri.

Kanğlı, kağı arabası.

Kaygık, kayık.

Kemi, *Kimi*, gemi.

Kova, Türklerin kullandığı gemlerde atların burnuna doğru dikilen kayış.

Köçük, sağrı; bir hayvana binen iki adamdan arkadaki.

Kök, eğer bağı. *Kökletmek*. eğer tah-talarını diktirmek. bağlatmak.

Kölük, gölük, yük yükletilen her han-gi bir hayvan.

Köpcük, eğerin ön ve arka yastıkları.

Kudhurgun, kuskun, eğerin kuskunu (Oğuzca).

Küben, deve havudunun altına konu-lan çul, (Oğuzca).

Küvüç, *küfeç*, küçük yular, çilbir.

Oluk, küçük kayık.

Otgun, eğerin solunda kolanın hal-kası geçirilerek dile bağlanan enli bir kayış.

Ömzük, eğerin ön ve arka tarafları, ucu.

Örk, yular, at tavlasi.

Örtük, eğer örtüsü.

Sal, sal.

Singarsuk, iki kişi bir ata bindiğinde ikincinin oturduğu yer.

Sırmak eşek palanındaki teyelti.

Süken, eşek yükünün bir tarafında olan sepet, sele gibi şeyler.

Tafarçı, yük taşıyan.

Tar, kelek- ırmaklarda - sal. (Yakabu ve Tatar dillerince).

Tartığ, yük ipi denk sargısı.

Tegirmek, *Ügürmek* (Oğuzlarca), de-ve üzerine iki taraflı atılarak içerisine bini-len sepete benzer nesne.

Tin, yular; *Tin tizgin*, yular dizgin.

Tuşağ, köstek, at ayağına vurulan bu-kağı.

Tükek, halka, yük yükletirken yükü sıkıştırmağa yarayan ve ipe takılan halka. *Uçan*, iki yelkenli gemi.

Üstem, eğerlere, kemerin başına, to-kalara işlenen altın ve gümüş. Oğuzcası *Saxt*.

Yabı, eğerin üstüne ve altına konan keçe, eğer yastığı (Çiğilce).

Yışığ, ip; kayıştan örülmüş bağ; boyunduruk kayışı.

Yonak, yona, hayvanların semerleri altına konan şey, çul çuval parçası.

Yortmak, dört nal koşturmak. *Yortuş-mak*, yarış etmek.

Yığ, gemin damağa gelen parçası.

Yoriga, yorga yürüyen at için.

Yular, at yuları.

Yügün, gem. (yaşayan ağızlarda *yü-gen*).

Yügürmak, at koşmak, yügürükçe koş-mak. *Yügürgen*, çinden İslâm diyarına ge-len kervanın müjdecisi, her zaman koşan.

III. Türkiyede taşıyla ilgili sözcükler Anadilden Derlemeler (H. Z. Koşay - İshak Refet ile T. D. K. Söz Derlemelerinden alınmıştır).

Abli, *Ablo*, kayık sereninin yelken açıl-dığı zaman rüzgârın tesiriyle iki yana kaç-maması için serenin ucundan kayığın ar-ka yanına ve dümene yakın kısmına bağ-lanan ipler (Çanakkale).

Absut, demir çemberi olmayan kağı tekerleği (Sinop, Samsun) Bk. *Apsut*, *İspit*.

Ada yavrusu, bir çift ufak balık kayığı (İzmit).

Alaysa, kayığın ortasında su biriken yeri (Eğridir).

Amura, kayık yelkenlerinin baş tarafı. (Tirebolu).

Angıç, öküz at arabasının iki tarafına konan parmaklık (Malkara, Çanakkale).

Araç, araba oku (Bozan köyü). *Arıç* (Geyve).

Are, mazi, dingil, bağı. (Maraş).

Armaz, kayıkta iki kaplama arası (İs-tanbul).

Art göp, sekiz karış uzunluğunda yassı bir tahta olup kağının gerisindedir. Ok-ların sağa sola kıılmadanmamasını sağlar (Çorum).

Avsit, *Avsut*, kağı tekerleğinin par-çası. (Maraş, Kayseri).

Azı, öküz arabalarının arka ve ön yastıklarını dingile bağlayan şey, yögrüğe çakılan ağaç çivi, (Kütahya, Kayseri vb.).

Babacık, araba teknesinin her iki ta-raflarında başları yuvarlak ve tekneyi mu-

hafazaya yarayan çift ağaç, dayama. (Bey-pazarı).

Badalak, arabalarda koşum kayışlarının bağlandığı yer (Kırklareli).

Bağcık, arabanın dingil üzerinde bulunan kısımları (Balıkesir).

Bağlama, kağnıda iki oku mazı üzerine tesbit eden ve enine konulan ağaç. (Sinop, Kastamonu).

Bağlantı, arabalarda dingil üzerindeki parçaları birbirine bağlayan demir (Çorum, Balıkesir).

Bağırçak, çift atlı arabalarda oku özek çivisiyle arabaya bağlayan yer (İzmir).

Bakraç, kayıktan vapura vinçle kömür aktarılan iri saç kap (Zonguldak).

Barbut, arabada arka tekerlekleri tutan ağaç (Polatlı).

Barcık, arabanın alt yastığı (Eskişehir).

Barva, araba tekerleğinin göbeği içindeki yuvarlak demir (Antalya).

Baston, kayığın baş tarafında ucu denize doğru çıkmış olan ağaç (Çanakkale).

Baş bodoslaması, teknenin ön ucuna eklenen ve kayığın başını teşkil eden eğri tahta (Sinop).

Başlık, tekerlek parmaklıklarının çakılı olduğu kısım, top (Bursa, Tarsus vb.).

Başüstü, kayığın baş tarafındaki oturacak yer (Sinop).

Bel ağacı, ağır yüklerde arabanın orta kısmına ve altına eğilmeyi önlemek için konulan ağaç (Bursa).

Biçerdöğeri, ekini bir taraftan biçen, diğer taraftan döğen makine (Amasya).

Binitat, eşek ve katır gibi nakil vasıtaları (Antalya, Kırşehir vb.).

Bocurum, geminin kış tarafındaki yelken (İstanbul).

Boyna, balıkçı kayıklarında dümen yerinde kullanılan kürek (İstanbul).

Böğrek, kağnı tekerleğinin yan tarafında yarım daire şeklinde tahta (Maraş).

Burtum, nakliyat gemisi (İstanbul).

Buylu, kağnı arabalarında tekerleğin çıkmaması için mazının ucuna takılan çivi (Zonguldak, Erzurum vb.).

Canet, tekerlek demiri, çemberi (Antalya).

Çıgırık, araba tekerleği (Yalova).

Cöp, araba tekerleklerinde iki ispiti birbirine bağlayan ağaç çivi (Biga).

Çanpıra, *çalpıra*, araba tekerleğinin iç tarafına takılan ve ses veren randela, çağpar (Kütahya).

Çapar, baş, kış tarafları sivri ve yukarı kalkık olan bir çeşit mavna, tek direkli kayık (Şile, Ünye).

Çardak arabası, üç atla çekilen bir araba cinsi (Aydın).

Çartık, dalyanlarda boya için kullanılan kayık (Çanakkale).

Çatalkuskun, eğerlerde, eğerin ileri gitmemesini temin eden kısım (Ankara).

Çatıtma, boyunduruğa konan mesnet (Kayseri).

Çekkek, kayık ve mavnaların çekildiği yer (Giresun, Sinop).

Çene çivisi, arabanın tekerleği çıkmamak için dingile takılan çivi (İsparta, Edirne).

Çeten, saman taşımak için kağnılara yerleştirilen özel sepet (Çorum).

Çiftözengi, dört nalın en süratlisi (Maraş).

Çilbir, hayvan yuları (İsparta).

Çıkrıncak, çocukları yürümeğe alıştırmak için biri önde ikisi arkada üç tekerlekli, etrafı korkuluklu araba (Sinop) *Sürecek*.

Çingırak, beygir koşulan düvenlerin ön tarafına konup atın yan kayışları takılan âdi ağaçtan yapılmış falaka (Mudanya).

Çıt, odun taşınan kağnı (Haymana).

Çıvgar, boyunduruğa koşulmuş öküzlerin arkasına yardım olarak bir çift öküz daha koşma (Gelibolu, Edirne vb.).

Çomaca, boyunduruğu arabanın arısına bağlayan çeki çivisi (Çankırı).

Dayak, yedeceğin üzerinde bulunan dikey kısa tahta parçası.

Dayama araba sandıklarının tutan ağaç (Afyon).

Dayantı, arabalarda süvelerin arkasına konan dayak (Balıkesir).

Delce, kağnıların üzerinde ot ve saman gibi havaleli şeyleri taşımak için yapılan tertibat (Kütahya) *Delece*.

Denbel, urgan (Kilis, Maraş).

Depece, kağnıların ardına uzatılan ağaçlar (Afyon).

Derecen, tek atlı arabalarda hayvanın boynuna geçirilen eğri hamut (Balıkesir) *Eğmeç*.

Deyra, *Dayra*, *Derya*, kağnı arabalarının kanat arasındaki tahtaları (Konya).

Dilkicik, kağnı üzerine yük koymak için uzatılan tahtadan köprüler (Denizli-Çal).

Dingeldemir, dingil.

Diplik, öküz arabalarının arka kapağı (Çanakale).

Dobaca, araba okunun orta kısmında tekerlekleri geri çıkarmayıp ileri çeken parçası (Samsun).

Doğkaziği, kağnının ön küpünü oka bağlayan kazık (Kayseri).

Döşek, kağnının üstünde bulunan ve üzerine eşya konulan kalın ağaç (Antalya). Arabanın ön ve arka yastıkları (Bursa).

Düvelek, dingil başlığı, dingil yatağı (Bergama, Kütahya); *Düvülek*, tekerlek başlığı (Balıkesir).

Ebcit, kağnı tekerleklerinin ağaç kısmı (Maraş); *Ebsit*.

Eğerkaşı, eğerin ön tarafındaki yüksek kısmı (Orta Anadolu).

Eğmir, kağnı tekerleğinin dingil geçecek yerine oturtulan demir halka (Konya, Denizli).

Eğre, kağnı arabalarında okun mazıdan çıkarılması için takılan eğri çivi (Çorum, Tokat, Maraş).

Eğsan, *Eğsen*, kağnı ve araba dingili (Ankara, Afyon); *Ensen*.

Elmin, kağnı göbeğinin içindeki demir parçası (İzmir, Bayındır).

Emril, tekerlek göbeğinin silindirik demiri, poyra (İsparta).

Estek, at gemi (Batı Anadolu).

Eşkin üzengi Üzengileyerek yürütmek. At yürüyüşleri : *dört nal*, *rahvan*, *karaeşgin*, *koyun yurgası*, *tırs*, *link lik gitme* (Niğde).

Eymeç iki tekerlekli öküz arabalarında yüklerin düşmemesi için çakılan iğri ağaç (Mudanya-Yamanköy).

Eysen, kağnı dingili (Çankırı, Kalecik, İsparta) eskan, eysan.

Felek, kayığın kolayca yüzdürülmesi veya karaya çekilmesi için üzerlerine donyağı sürülen, ortası kertik ağaçlar (İnebolu) *Felenk*.

Fuğm, üstü kapalı at arabası (Bursa-Nilüfer).

Fürgen, araba (Kars).

Galyangıç, arabalarda arka dingili birbirine bağlayan ve başı özeğe çivili üç köşeli ağaç (Şile).

Gangala, sünger avlanılan kayık (Bodrum).

Gogara, bir çeşit araba (Erzurum).

Göbit, kağnı arabalarının ön ve arka taraflarında bulunan iki tahta (Sinop) *Göp*, *Göbü*.

Göpçek, kağnı döşeginin yan tarafına uzunlama konulan ağaç (Sinop).

Gövelek, kağnı tekerleğinin ortasında dönen ağaç (Safranbolu) *Gövelek*.

Gülevşer, gemi ile göğüs kolanını birleştiren kayış (Batı Anadolu).

Hepçeken, dört tekerlekli arabaların uzayıp kılmasını temin eden kısım (Zonguldak).

İğsen, kağnının iki tekerleği arasındaki kalın ağaç, mil (Ankara), *Eğsen*.

İremas, kağnı oku (Konya).

İtişken, kağnı oku (Bolu).

İyef, saban okuna geçirilen ağaç, halka (Edirne).

Kadı ağacı, kayığın ortasındaki seren direğini tutan aygıt (Eğridir).

Kanat boylusu, dört tekerlekli öküz arabasında yastığı dingile bağlayan kızılçık çivisi (Samsun).

Kangıllı, iki tekerlekli araba (Çorlu).

Kanrı, çocukları yürümeğe alıştırmak için kullanılan dört tekerlekli, ortası delik araba (Kastamonu).

Kaptıkaçtı, küçük otobüs (Ankara).

Kapya, geminin dik dörtgen şeklindeki yelkenleri (İzmir).

Karacağ, Ekin saplarını taşımak için kağnıda okun üstüne konulan nesne (Kayseri). *Karacar*, sap taşımak için kağnıda alınan tertibat : *Karacoğ*, sap taşırken kağ-

nı arabasıyla ok arasına konulan parmaklık (Tokat) : *Karacağın*, (Elazığ, Sivas).

Karpapuç, karda gezmek için kullanılan bir vasıta (Siirt).

Kasak, semerin arka kısmındaki ağaca çakılı ve ay şeklinde olan demir (Bayramiç).

Katalak, araba dingilindeki demir halka (Karaman).

Kecaba, gelin götürülen tahtarevan (Cedere-Arapaçayı-Kars).

Kez, üzerinde araba tekerleği yapılan çatal ağaç (Mudurnu-Bolu).

Kına kağnısı, kına günü oğlan tarafının hazırladığı hediyeler içine koyarak gelin evine getirdikleri kağrı (Çivril-Denizli).

Kocacık, semerin arkasına çakılan ay şeklinde demir (Konya, Tokat); Düğeni boyunduruğa bağlayan ağacın baş tarafına takılan küçük ağaç (Çankırı).

Koçan, boyunduruğu araba okuna rapt eden kayış (Edirne).

Kocaş, arabacı (Urla - İzmir). Hatırlayınız : *koşiş*, Macarca'da arabacı.

Koçu, gelinarabası (Erzurum); Üstü kapalı dört tekerlekli yaylı araba (İstanbul - Muhacir); Beygir, katır üzerinde gelin getirmek için yapılan mahfe (İzmir-Karşıyaka).

Kolona, arabanın alt kısmını tutan ağaç (Görece-İzmir).

Koltuk, gemiyi demirledikten sonra iskeleye, yahut rıhtıma bağlayan ip (İstanbul).

Kotur, tek atlı araba (Edirne).

Korzevil, boyunduruğun üstündeki değnek (Kemaliye-Malatya).

Kölgen, yelken bağı (Trabzon).

Köp, kağrı arabalarında biri en arkada, öbürü öküzlerin kışının dokunduğu yerde bulunan iki uzun tahta (Ankara, Tokat vb.).

Köpbasan, kağrının oku üzerindeki köpleri oka tutturan ağaç çivi (Çorum).

Köpçek, tekerleğin ortası (Yalova).

Küpcük, eğer yastığı (Lapseki - Çanakkale).

Köteş, *Köteşi*, *Kötöş*, ihlamur kabuğundan örülmüş araba döşemesi, araba yastığı (Balıkesir, Eskişehir, Karamürsel).

Kumpasa, araba kasasının yanlarını tutan ağaçlar (İzmir).

Kuruluk, araba hangarı, sundurma, örtme (Giresun-Muhacir, Bolu).

Kuşka, eşek semerinin arka kısmı (Tekirdağ).

Küteş, arabada dört tekerlek ortasına konulan tahtalar (İstanbul - Muhacir).

Mala, hamudun içi ve arka boşluğuna kısırılan çul veya keçe parçası (Isparta).

Malık, boyunduruk kayışına geçirilen ağaç çivi (Erzurum, Kars) *Maluk* (Gümüşhane).

Mara, araba içindeki tahtalar (İstanbul-Muhacir).

Maşi, mazi (Kars), *Mazu* (Şebinkarahisar), *mazi* iki tekerleğe geçirilmiş olan kalın eysen, (İzmir, Ürgüp vb.).

Mögürdek, arabalara örtülen kemer şeklinde örtü (Amasya - Muhacir).

Ok, kağrının esas iskeletini teşkil eden çatal şeklindeki kısım (Anadolu).

Oyan, hayvan gemi (Lapseki - Çanakkale).

Ödde, düveni boyunduruğa bağlayan ağaç (Ürgüp).

Örke, düveni boyunduruğa bağlayan ağaç (Niğde).

Örtü kırmaları, arabanın örtüsünün yan tarafındaki demirden vidalı âletler (Antalya).

Palank, keçeden yapılan eşek kaltağı, (Keskin).

Pandul, paldum (Cebelibereket - Seyhan).

Pelesek, *Pelesenk*, *Pesenk çivisi*, kağrı mazısının ucuna tekerleğin çıkmaması için çakılan çivi (Niğde, Denizli).

Pravanti, arabalarda bagırcık, arış ve dingili birbirine bağlayan demir parçası, bağlantı demiri (İstanbul - Muhacir), *Pırvan* (Uzunköprü).

Pusla, araba tekerleğinin göbeğindeki demir (İzmir - Görece).

Sam bağı, boyunduruktaki zelveleri bir birine bağlayan ip (Erzurum).

Serven, yelkenin sarıldığı veya açıldığı uzun direk, seren (İzmir).

Serverce, deve hamudunun altına konulan yastık (Muğla).

Sintine, kayıklarda başaltı ile ikinci sıra kürek yeri arasındaki boşluk (Tirebolu - Giresun).

Siye etme, kayığı kürekle geriye götürme (Çanakkale).

Sısana, çeyiz sandığı taşıyan araba (Kayseri).

Sonah, boynuzdan yapılan kağı yağdanlığı (Çorum - Eskişehir).

Söve, *söven*, arabaların yükü tutmak veya bağlamak üzere dört tarafına dikilen ağaçlar (Söğüt, Bursa, İzmir).

Sunduruç, kağı oku (Seyhan).

Sipindirik, araba içinde gelinin görünmesine mâni olmak üzere arabaların etrafına serilen kilim (Alayunt - Kütahya).

Sına, yeni yapılan araba tekerleklerinde demir çemberi yerleştirmek için tekerlekle çember arasına çakılan demir (Antalya).

Şıvgar, arabaya veya pulluğa koşmuş hayvanların önüne yardımcı olarak koşulan diğer hayvanlar ki üçleme ve dörtleme şekli de olur (Kocaeli, Kastamonu).

Tahuk, kızak (Ahlat - Bitlis).

Talaka, dört tekerlekli yük arabası, yaylı araba (Çorum, Konya, Yozgat).

Talazlık, kayıkların küpeşesine dalgaların nüfuzuna mani olmak üzere ilâve edilen kısım (İstanbul - Muhacir). *Tanazlık* (Sinop).

Taliga, beygir arabası (Bilecik - Muhacir) *talika*.

Taliga göçü, araba tekerleği üstüne konulan sandık (İzmit - Muhacir).

Talika, üstü kapalı uzun araba (Bergama, İzmir).

Tallama, kayıktaki çifte kürek (Ereğli - Zonguldak).

Tapkur, kabile, dizi (Van).

Tazıkağı, tekerleri parmaksız olan, som tekerlekli kağı (Isparta).

Tekişek, tekerlek (Gaziantep).

Tekliç, oku demire bağlayan demir çiviler (Çatalca).

Tembelti, *teyelti*, yüklü hayvan üzerine konulan minder (Ordu).

Tepenik, eğerin iki tarafındaki dikdörtgen şeklinde kayış (Çanakkale).

Tevük kızak (Alucra - Şebinkarahisar).

Timon, araba oku (İzmir).

Trandıl, bir çeşit yelkenli kayık (Şile).

Uskuna, iki ilâ onbeş tonilâto hacminde olan iki direkli gemi (İzmir).

Ustuluk, kağı arabalarının *kağı evi* de denilen, tekerlekten yukarı kısmı (Ankara). *Üstülük*.

Usturpa, ucu korşunlu çelikten mamul kamçı (Çankırı).

Üsküdar, kağı tekerleğinin ağaç kısmı (Konya), *Yöreme*.

Üstülük, kağınevi, kağınının tekerlekten yukarı olan üst kısmı (Kayseri).

Valka, yelkenli kayık arkasına bağlanan küçük sandal (Şile).

Yalın araba, iki tekerlekli, ön ve arkası açık, iki yanı çitten örtme korkuluklu ve çift hayvan tarafından çekilen bir çeşit araba. (İzmit).

Yalkı, bir kağı cinsi (Emirdağ - Afyon).

Yancak, yükün düşmemesi için arabanın yan taraflarına konulan parmaklık (Bor - Niğde).

Yaprak, kağı arabasının etrafındaki tahta (Konya, Antalya).

Yasaduk, kağı arabalarında mazi, (İskilip), *yastık*.

Yeke, kayıklarda dümen kolu (Ordu), *Yeyke*.

Yekeke, elle kullanılan kayık dümeni, (Seyhan).

Yelati, bisiklet (Kağızman - Kars).

Yidecek, kağı ve sabanı boyunduruğa bağlayan kayışın çıkmaması için oka ve kayış önüne takılan ağaç parçası, *çeki çivisi* (Bünyan).

Yığan, kağı arabasını dağdan indirmek için önüne konulan ve firen işini gören çalı, sürütme (Kütahya).

Yıgar, iniş yollarda arka tekerleklerden birini zincirle bağlamak suretiyle yapılan firen (Kütahya).

Yörü, tekerlek çivisi, İspit (İsparta), *Yörük*, araba dingilinin, tekerleğin kütük deliğine giren uç kısımları (Şile).

Yultar, at yuları (Tekirdağ), Denize uzatılan kılıç balığı ağını kayığa bağlayan kalın ve kuvvetli sicim (Beykoz).

Zahme, ipten ve kayıştan özengi (Tokat).

Zeftir, öküz boyunduruğu (Şebinkarahisar - Giresun).

Zilkar, tek atlı arabalara bağlanan yedek hayvan (Hatip - Konya).

Zindan, çocuk arabası (Çankırı).

Bu sözlükte bazı terimlerin yabancı dillerden Halk diline geçtiği şüphesizdir. Çoğunluğu teşkil eden türkçe terimler ise tarihin karanlık çağlarından itibaren Türklerin süvarilikte ve tekerlekli araba kullanmada ileri seviyede olduklarını göstermeğe yeterlidir.

IV. Emekdar kağnımızı saygı ile Nakil araçları müzesine almaya sıra gelmiştir. Müzenin bu bölümü "Kağnıdan traktöre" remzini taşıya bilir. Cilâli taş çağında rüzgâr, su ve esirleri çalıştırma suretiyle, tabiat ve insan gücünden faydalanma, sürüleri besleyerek yarının gıdasını sağlama, tekerin ve kap-kaçağın icadı beşer tarihinde en büyük ilerlemeyi sağlamıştır. Bu günkü bilgi seviyemize göre, TEKERLEK ilk defa Sumer ülkesinde URUK devrinde icad edilmiştir. Doğudan tekerlekli araba Anadolu yolu ile İtalyaya, oradan da Doğu ve Orta Avrupa'ya, sonunda Güney İskandinavya'ya ulaşmıştır. *H. Breul*'in İspanya'da incelediği bazı kayalara oyulmuş resimlere göre ise, tekerlekli araba bu ülkeye Bakır çağında ulaşmıştır. Filistin ve Mısır tekerlekli arabayı M.Ö. 19-18 yüzyıllarda HYKSOS'lar getirmişlerdir. Anadolu'da bulunan kabartma resimlere göre de Hititler Hyksos'lardan az sonra iki tekerlekli harp arabalarını kullanmışlardır. Avrupa toprağına arabanın sokulduğuna dair en eski tarih belgesi, *Myken I.* çağına (M. Ö. 1550-1500) ait bir kıral mezarı sandukası üzerindeki yüksek kabartma resimden ibarettir.

Bu söylediklerimize, Orta doğu ve Asyada yapılacak kazıların yeni bilgiler

katması ve düzeltmeler yapması da mümkündür. Asyanın karlı bölgelerinde tekerlekli arabadan önce kızağın kullanıldığını tahmin edebiliriz. Maden devrine geçişten sonrada taş devri devam eder. Netekim Keskin'in Çelebi köyünde ağır bir taşı nakl etmek istedikleri zaman, üç direğin tepelerini yan yana getirerek bağlarlar ve serbest kalan uçlarına ağır taşı yerleştirdikten sonra hayvanlara çektirirler. Yerliler buna *köten* derler. (Kötenin Doğu Anadolu'da demir pulluk manâsı da vardır).

V. Günlük gazeteler, Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğünün bir Müze kurma teşebbüsünde olduğunu ve 1874 tarihli Kara arslan adlı emekdar eski bir lokomotifin Adanadan süslenerek Adapazarına doğru son seferini yapacağını haber verdiler*. Bu gerçekleşirse Türkiyede Nakil araçları müzesinin Demir Yolları bölümü kurulmuş olacaktır. Bu müzede bir zamanlar İslâm Dünyasında büyük akisler yapan Hicaz Demiryolu, Birinci Cihan Savaşından önce Ortadoğu politikasının mihverini teşkil eden Bağdat Hattı ve Cumhuriyet devrinde Anadolu'nun demir ağlarla örülmesi konuları ele alınacaktır. Müzenin saygı köşesine inandıkları davaya ömürlerini vakf eden Devlet ricâlinin, mühendislerin ve emekleri geçen fedakâr usta ve işçilerin resimleri yer alacaktır. Müzeyi ziyaret sırasında öğrenciler, asıllarına uygun olarak yapılan modeller karşısında bir düğmeye basmakla, makinelerin işleyiş tarzını göreceklerdir. Buhar makinalarından Dizele motorlarına kadar her çeşit araçların gelişmesini takip edebileceklerdir.

Müzelerin sanat eserlerine munhasır kalmayıp tek mil hayatı kapsadığını, eğitim ve öğretimin tamamlayıcı bir unsuru olduğu gerçeğini tekrarlamaya hacet yoktur. HALKIN MÜZELERE ve MÜZELERİN HALKA GETİRİLMESİ hususunda Batı dünyasında başarı ile tatbik olunan usullerin Türkiyede uygulanması malî külfetten önce doğru bir anlayış işidir. Zira her Bakanlık ve herbir İktisadî teşekkül bugün de bütçesinden, tanıtma adı altında propagandası için az veya çok

masrafa katlanmaktadır. Bu çabaların faydalı olması GEÇİCİ değil de KALICI eğitim ve öğretim araçlarının, diğer tabirle halkın ziyaretine açık İHTİSAS MÜZELERİNİN kurulması ve geliştirilmesi ile mümkündür. Bizim dileğimiz, Devlet Demiryolları Müzesinin Nakil Araçları Mü-

zesi adı altında geniş bir programla gerçekleştirilmesidir.

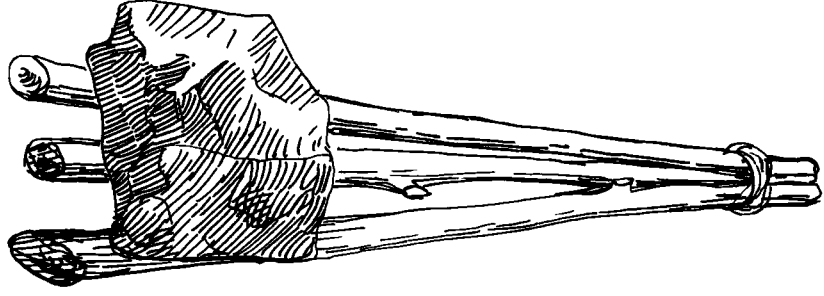
UNESCO ile işbirliği yapan Uluslararası Müzeler Konseyi (İCOM) kendi bünyesinde Nakil Araçları Müzesi tali komisyonunu kurmuş ve üye Devletlerin bu alanda çalışmalarına sağlık vermiştir.

* Hürriyet. 13 - XII - 1966

VI. BİBLİYOGRAFYA

- EMMANUEL ANATI : Bronze Age Chariots from Europe (Proceedings of the Prehistoric Society for 1960. vd. XXVI).
- V. G. CHILDE : P. P. S. XVII. 1951. pp. 128 ff.
- H. BREUIL : Les peintures rupestres Schemantiques de la Peninsule Iberique II. pp. 63 Paris, 1933.
- AMSCHLER : Die älteste Funde des Hauspferdes. Wiener Beitr. IV. 1936.
- V. HEHN : Kulturpflanzen, Haustiere in ihren Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien 1913.
- TREVER CAMILLA : Excavations in Northern Mongolia. (Memoire of the Ac. of Material Culture III. 1932. Leningrad). *Nuin-Ula* bahsi.
- İNAN A. : Altayda *Bazirik* hafriyatında çıkartılan atların vaziyetini Türklerin defin merasimi bakımından izah. 12. İst. 1937.
- DIEM C. : Asiatische Reiterspiele. 1941.
- "*Kitabi Riyazati-Hayil*" : (Atabakmak, ata binmek, at öğretmek, atı yemlemek ve gemlemek bilgileri). İstinsah eden : Hüseyin bin Ahmet Erzurumî. Çeviren : Nurettin Rüştü Bungül. Konya 1944.
- GR. ZICHY ISTVAN : Euroasia atlı göçebe medeniyeti sorusuna dair (Macarca. Budapesti Szemte 1936 s. 17-36.)
- KOPPERS WILHELM : Pferde Opfer und Pferde Kult der Indogermanen (Wiener Beitrage zur Kultur Geschichte und Linguistik. Band IV. 1936). Sahife 518 de "Urtürkentum".
- RASONYI L. : Dünya tarihinde Türklük. Ankara 1942.
- ÖZ TAHSİN : Topkapı Sarayı Onarımları. Güzel San'atlar Dergisi. Sayı 6. s. 6-74.
- BİKKUL, AHAT URAL : Topkapı Sarayında Hasahir. (Güzel San'atlar Dergisi. Sayı 6. s. 118-131).
- ESİN, EMEL : The Horse in Turkic Art (Central Asiatic Journal. Vol. X. No. 3-4. 1965).
- SEVÜK, İSMAİL HABİB : Halk şi'rinde Türk atı. Cumhuriyet 24 Temmuz 1953.
- ORKUN, HÜSEYİN NAMIK : Eski Türk Yazıtları. IV. Sözlük 1941.
- DR. CAFER OĞLU AHMET : Uygur sözlüğü 1938.
- YALGIN, A. RIZA : Yılıka tor taylar ve atlar nasıl tutulur? H. B. H. No. 10, 114 (1941)129-132. At hakkında mitolojik malûmat. Konya No. 11 (1940) Sah. 679-685. Halkta at edebiyatı. Konya No. 9 1940 sah. 570.
- ATA, HÜSNÜ İRKİL : At üzerinde derlenen ata sözleri. Baş Pınar. No. 85 (1940) 125.
- ZİYA : Andranda at hakkında araştırmalar. H. B. H. III. 32 (1934) sah. 244-250.
- ATAY, MEHMED : Türk dininde at. İnan B. III. 28 (1947) sah. 9.
- ÖZTELLİ, CAHİT : Zileden notlar: At hakkında bir araştırma. T. F. A. 18 (1950) sah. 127
- DR. ELÇİN, ŞÜKRÜ : At damgaları. T. E. D. 1956. cilt VI. sah. 26.

Köten :



Çelebi-Keskin:



Res. 1 — Çift At koşulu yaylı.



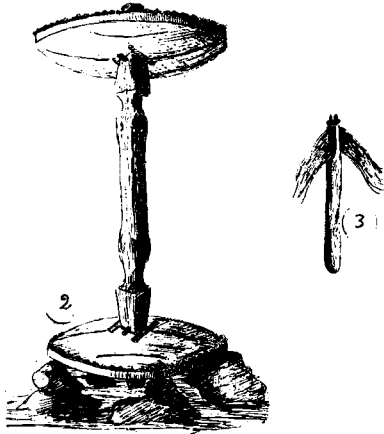
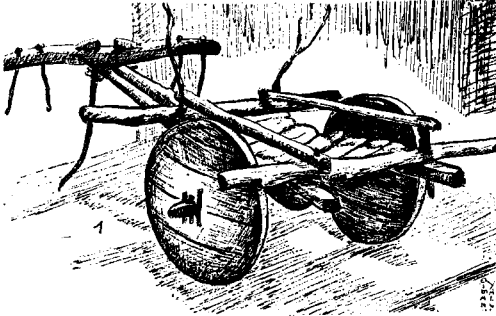
Res. 2 — Çetenli kağı.



Res. 3 — Kağı tekeri v.b.

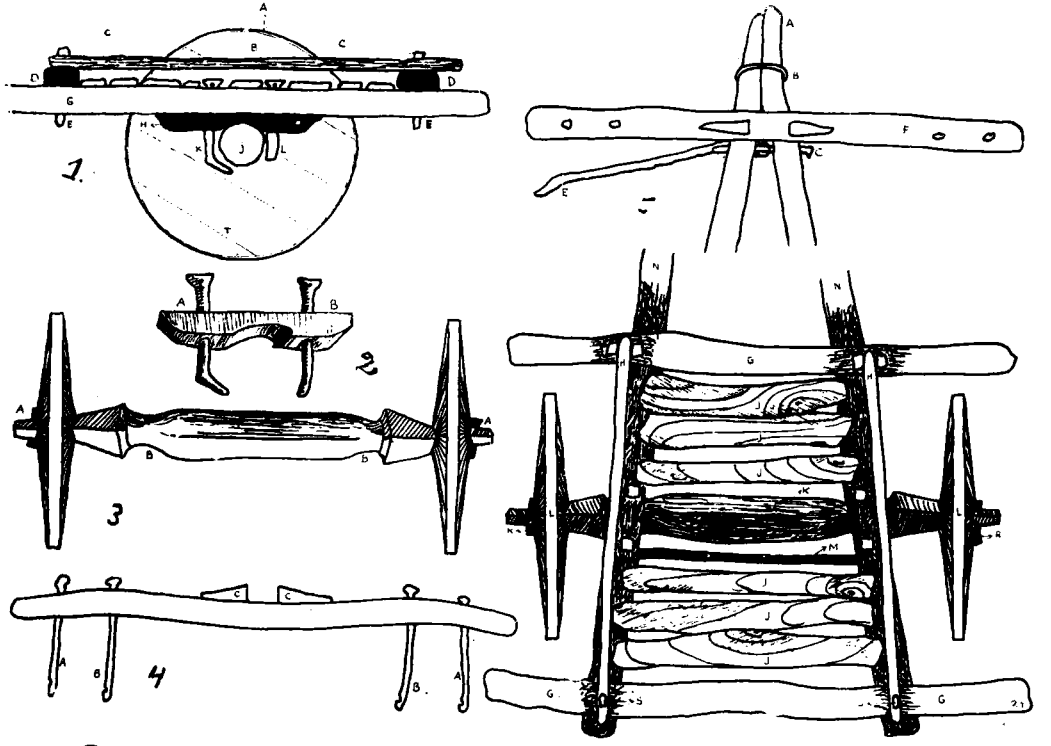


Res. 4 — Boyunduruğa geçirilen öküzler.

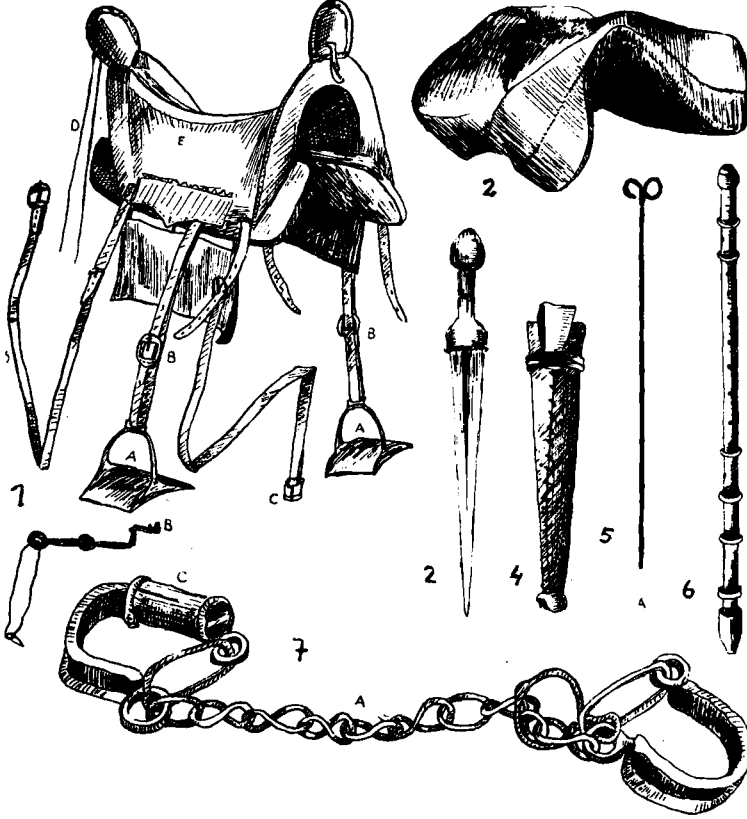


Res. 5

- 1) Kağı.
 - 2) Kağı tekerini katranlama (katran çatlamaktan korur. Katran yapışır diye yumurta kabuğu ilâve edilir).
 - 3) Fırça (katran sürmek için kullanılır. Ağaç ayrılarak arasına bez takılır ve ucu bağlanır.
- (H. Z. Koşay, Alacahöyük T.T.K. 1951 den alınmıştır).



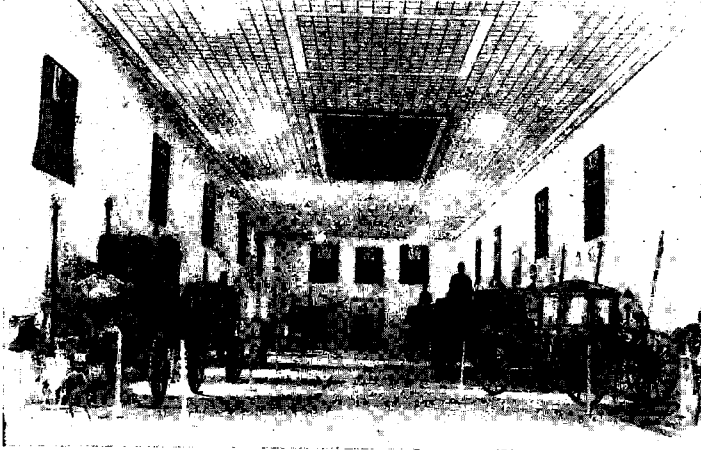
Res. 6



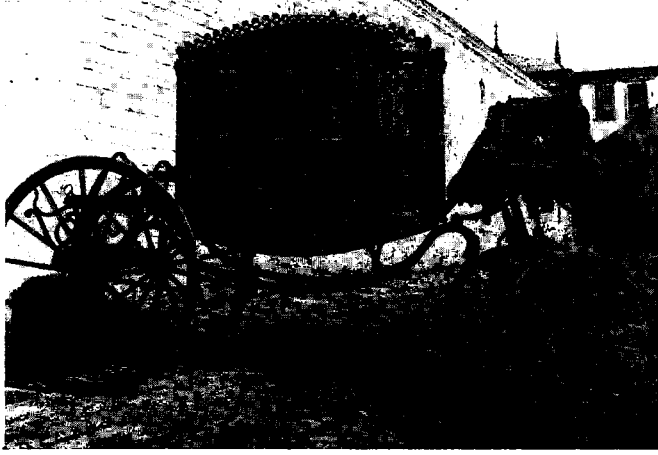
Res. 7

- 1 — Eyer-Eğer: A. üzengi, B. kayası bağı; C. kolon, D. Terki bağı, Er kaltak, eyer.
2 — yastık (Meşinden; içi dolma kılık)
3 — kama; (4) kın; (5) çuğen (çirit oynarken yerden sopa almak için bir ucu halkalı demir çubuk).
6 — kaval (Erik Ağacından olup Ladik'de yapılır)
7 — At bukağısı, bukağı: A. Lokma; B-Anahtar C. kilit.

- Res. 1 — Kağı: A. demir, B. teker, C. basan, D. kop, E. basan, G. ok, H. yastık, F. mazi, K. ön eğri, Eğri, L. Art eğri, T. Absit.
Res. 2 — Yastık: A. ön eğri, bu art eğri.
Res. 3 — Mazi: A. Mazi başı, B. yağlık.
Res. 3 — Mazi: A. mazi başı, B. yağlık.
Res. 4 — Boyunduruk: A. Doğru elvedalgara, B. Eğri zelve, C. fak.
5) kağı kuş bakışı: A. ekbaşı, B. halka, C. yedcek D. zencir, E. Dayak, F. boyunduruk, G. kop, H. çağa F. Araba tahtası, K. ması, L. teker, M. geridoğuca, R. doğruboylu S. kop basan.



Res. 8 — Topkapı Sarayı Müzesi Sultanahmet arkası.



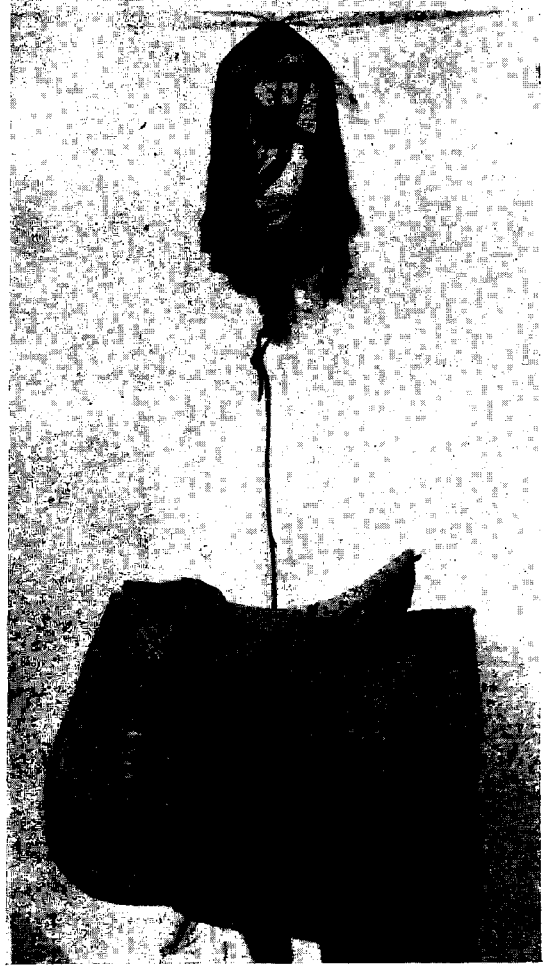
Res. 9 — Torino yapılı kadın koçu" su



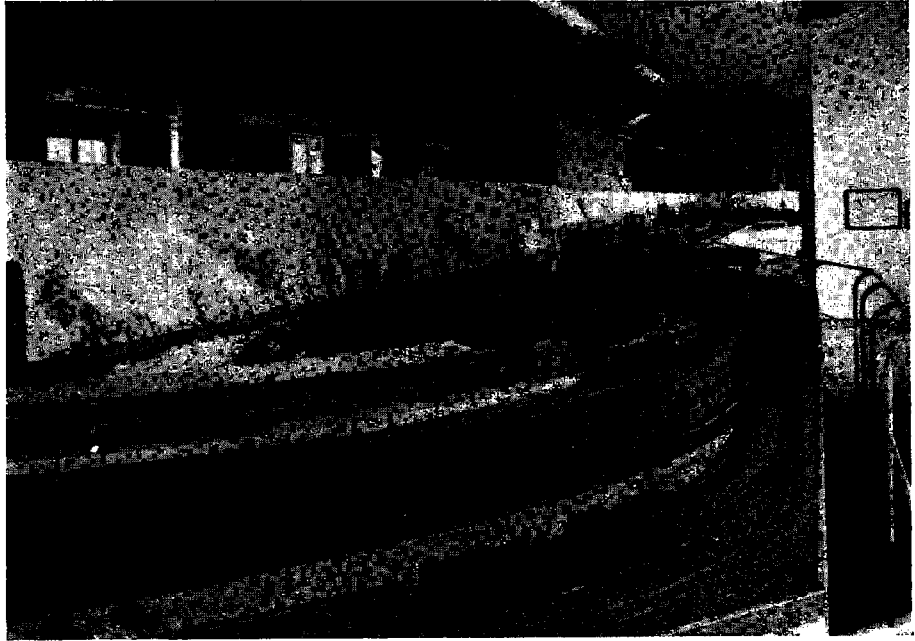
Res. 10 — III. Selim zamanına aid eğer takımı
(envanter 36/114 topkapı Sarayı Müzesi)



Res. 11 — Sultan Abdülaziz zamanına ait eğer
(Envanter: 36/130 Topkapı Saroyı Müzesi)



Res. 12 — Sultan Abdülaziz zamanına ati eğer
(Envanter.: 36/130 Topkapı sarayı Müzesi)



Res. 13 — Hamburg Şehir tarihi Müzesinde model
olarak işleyen, Demiryolu ve munakale bölümü.

ALACAHÖYÜK VE CİVARI ÖRME VE DOKUMA MOTİFLERİ

ZEHRA ÖRNEK

GİRİŞ

Alacahöyük Hafriyatında bulunmamızdan bil'istifade her türlü zahmet ve meşakkate göğüs germek, herkesin mizacını okşamak suretiyle HALK MOTİFLERİ'ni toplama tecrübesine giriştik.

Elde edebildiklerimiz bize pek az görünüyor, biraz daha çoğaltmak sevdasiyle neşrini düşünmeden çalışmamızı artırıyorduk.

Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Âfet İnan'la Hafriyat Direktörümüz Hâmit Koşay, kuvvetli teşvikleriyle topladığımız kadarını bir an evvel neşretmek gayret ve kuvvetini bahsettiler.

ALACAHÖYÜK VE CİVARI ÖRME VE DOKUMA MOTİFLERİ ismini alan bu eserimizle Anadolu'nun sâf ve bâkir muhitinin bir cüz'ünde bu gün bile safiyetini muhafaza ederek yaşama kabiliyet ve istidadını gösteren ve aranılır, tetkik edilirse menşelerini ORTAASYA ve Hititlere kadar ulaştırabileceğimiz motiflerimiz, Alacahöyük ve civarındaki onbir köyden toplanmıştır.

Bir bakışta memleketimizin bir köşesinden bir kaç yöresine münhasır kalan bu araştırmalar pek az gibi görünür. Fakat bunu bütün Türkiye'ye ve nihayet Türk âlemine teşmil edersek alınacak netice karşısında gözlerimiz kamaşarak hürmetle baş eğeceğimize şüphe yoktur.

Bu albüm, Türkiye'de intişar eden ilk eserler meyanında olduğu için mükemmel olduğu iddia edilemez. Mamafih bu yolda çalışmak isteyenlere rehberlik edeceği gibi bundan sonra ilâve edeceğimiz malzeme-

ler eksiklerimizi tamamlayacaktır. Sunduğumuz bu albümle yalnız ele geçirdiklerimizi sıhhat ve sadakatle tesbit ve bu yolda izahat vermekle iktifa edeceğiz.

Motiflerimizi toplarken her türlü malzeme üzerinde ecdadımızın nasıl bir karakter yarattığını, tabiatı nasıl stilize ettiğini, işlediği çiçeklerin köklerinden aldığı usâre ile nasıl bir gülistan bezediğini göstermek emelini taşıdık.

Bununla beraber Cumhuriyet Hükûmetimizin gayret ve himmetiyle yer yer teessüs eden örme ve dokuma fabrikalarımızda tatbikat sahasına girecek zengin bir albüm hazırladık.

NETİCEDE, asırlardan beri ucuzluğu ile revaç bulan ecnebi (sahte ve harcâlem) zevkler yüzünden tereddi ve izmihlâle yüz tutan millî zevkimizin hayatiyetini kurtarma ve yeni başdan canlandırıcı, tabikî bir gaye de tâkip ettik. Emellerimiz tahakkuk ederse bizim için ne MUTLU.

BİR AÇIKLAMA : Eserde çizgi halinde gösterilen motiflerin aslı bu gün Ankara Etnoğrafya Müzesindedir. Türk Tarih Kurumu, asıllarını tertiplediğimiz şekilde renkli olarak yayınlamak üzere eimizden almıştı. 1942 de neşredilmek üzere Türk Tarih Kurumu büroşürlerinde programa alınmış olmakla beraber eserinin neşriyatı bu güne kadar tahakkuk ettirilmemiştir.

Beklenen bir kadir şinaslıkla eserin taliini yayın hayatına ulaştıran Sayın Es-

ki Eserler ve Müzeler Genel Müdürü HİKMET GÜRÇAY'a bilhassa minnet ve şükranlarımı sunarım.

Bu meyanda esere ait motiflerin renklerini ifadelendirme yoluyla çizerek desenlenleştiren Ressam Mustafa Duman'ın bu sürprizine de ayrıca ve samimiyetle teşekkürü insanlık borcu tanırım.

Z. Ö.

MALZEME VE TEKNİK

Mevzuumuz kitabın isminden de anlaşılacağı veçhile örmelerden ve dokumalardan ibarettir.

Örmelerden çorap ve terlik (Takke), dokumalardan çatma olarak heybe, yastık, çuval, harar ve sergi, diğer dokumalardan kilim ve çarpana yün ipliklerden yapılır.

Bunun için kirli yapağı temizlenip tarandıktan sonra kabaca ip haline koyarak iğ ve kirman vasıtalarıyla örülecek veya dokunacak eşyanın cinsine göre ince veya kalın, tek veya çift olarak iğrilir. Bundan sonra ihtiyaca göre dokunur. Bu cihet Etnografik bazı eserlerde izah edildiğinden daha fazla tafsilâta lüzum görülmedi. Yalnız iç çamaşırı peşkir ve çarşafın dokunmasında, boyaların imalinde nazarı dikkatimizi celbeden bazı noktaların izahını faydalı bulduk.

İç çamaşırı peşkir ve çarşaf pamuk ipliğinden dokunur. Pamuk ipliği ya doğrudan iğrilir yahut da ekseriyetle vaki olduğu veçhile çarşıdan hazır olarak satın alınır. Bu iplik daha dokuma tezgâhına girmeden evvelâ boyanır, sonra beyazlar ve boyalılar ayrı ayrı şu yolda çirşlenir:

Değirmende ince öğütülmüş kara buğday unu tencerede kaynamakta olan suyun içine bir miktar tuzla birlikte konularak kaynatılır, bu suretle elde edilen bulama ocaktan indirilerek bir leğen içine aktarılır. Ve dokunacak ipliği ihata edebilecek derecede sulandırılır. İplik de bu suyun içine basılarak bir gece bırakılır. Ertesi gün ipliğin suyu sıkılır, yaş olarak (teççe) takılıp çıkırık ile masralara sarılır. Sonra

dolaba takılarak dokunacak şeyin uzunluğuna göre çözümlü kurutulur. Bilâhara tarağa geçirilip çulhalığa gerilerek dokunmağa başlanılır.

Yün iplikler ise boyandıktan sonra böyle bir ameliyeye lüzum görülmeksizin yani çirşlenmeksizin örülür veya dokunur. Örgüler mutlak beş şişle örülür. Dokuma tezgâhları ya yerli veyahut portatif ve mesnetleri tekerlekli olarak yapılırsa da esas itibariyle birbirinden farklı değildir.

BOYALAR

Eski boyalar umumiyetle ehlî ve yabanî nebatların çiçeklerinden, meyvelerinden, yapraklarından, dalından, meyva veya dallarının kabuklarından ve nihayet köklerinden yapılır. Bu nebatî boyalar ekseriyetle köklerden istihsal edildiği için umumuna birden (KÖK BOYA) demişlerdir.

Bilâhara bu boyaları ucuzluğu ve harcıâlemligi ile Avrupa'nın madenî ANİLİN ve ALİZARİN boyaları hâkim olmuştur. Anilin boyalar gerek su görünce birbirine karışması ve gerekse ziya tesirlerine karşı rengini muhafaza edememesi yüzünden kıymetini kaybetmiş ve piyasadan çekilmiştir. Bugün boya işlerinde maalesef yalnız Alizarin boyalar, köylü lisaniyle ALİRIZA boyası hâkim bulunmaktadır. Elde ettiğimiz motifler de bu boyalarla yapılabilmıştır.

Şayanı şükrandır ki kök boyalar, nedretine rağmen bugün bile yapılabilmektedir. Bunlardan öğrenebildiklerimizin tarzı imalini buracıkta zikretmeyi de faydalı bulduk.

KÖK BOYALAR

SİYAH BOYA :

Boyanması lâzımgelen iplikler, şap tozu ile birlikte sıcağa yakın ılık bir su içine konularak iki gün bu şaplı su içinde bekletilir. Bunu mütaakip bu sudan çıkarılarak güneşte kurutulur. Sonra bir tencere içine baca kurumu ile kâfi miktarda (TETİRE) (A) otu konularak iyice kay-

natılır. Tencere indirilerek içine boyanmas istenilen iplikler basılır. 24 saat tencerenin içinde kalan iplikler çıkarılarak soğuk suda çalkamak suretiyle iyice yıkanır ve güneşe serilerek kurutulur.

SARI BOYA :

KURU PANCAR (B) kaynatılıp suyu süzülür. Elde edilen bu suyun içine şap tozu atılıp karıştırıldıktan sonra iplikler basılır. 24 saat sonra aynı şekilde temizlenip kurutulur.

KIRMIZI BOYA :

BOYA OTU (C) kurutulduktan sonra iyice döğülür. Tencerede kaynatılarak sarı boya gibi imal olunur.

MOTİFLER

Çatma, kilim, çarpana, çarşaf, peşkir ve kuşak motifleri en eski tiplerini muhafaza etmektedirler. Ancak çorap örneklerinden yukarıda zikredilen motiflerle garabet arzedenleri en eski motiflerden olup bunun haricinde kalanlar eski olmakla beraber o kadar uzak zamanların mahsulü değildirler. Ve esasen endeksimizde bunlar ayrıca gösterilmiştir.

BU KİTAPTAKİ KONULARLA İLGİLİ BAZI ÂDETLER

Eskiden çocuk doğmasıyla beraber üç yaşına basıncaya kadar düz beyaz çorap, bu yaştan itibaren hayatının sonuna kadar renkli çorap giyerdi. Son zamanlarda renkli çorap giymek yalnız gençlere münhasır kalmıştır. İhtiyarlar sa düz beyaz veya düz örgü yahut da torlu çorap giyerler. Bir müddet şehirde kalan bazı köy delikanlıları ise FİLİK yani tiftik beyaz şiş örneği tor çorap giymektedirler. Bu iş yalnız kadınlar tarafından yapılır.

KIZ İKEN :

Kız çocukları cihaz olarak, terlik ve çorap örmeğe, heybe, yastık, çarşaf, peşkir, kuşak ve daha eski zamanlarda çarpana dokumağa oniki yaşında başlayarak gelin oluncaya kadar hazırlıklarını yapmağa ve tamamlamaya çalışırlar.

İşe başlarken : Kolay gelsin, Allah yenilik versin, elin kuş olsun, Peygamber yoldaşın olsun, benim elim değil Fatma anamızın eli, Çulhalığın Piri (Şıp Peygamber), Şuayıp Peygamber, eğilip dokuyanın adı Hallâcı Mansur. Niyazında bulurlar.

Bu mesaileri evlendikten sonra da ev işi olarak devam eder. Binaenaleyh motifleri mebzul, cihazı zengin olan kızlar köyün en hünerli kızı olarak tanınırlar.

Bir kız onbeş yaşına kadar evlenir. Yirmisine kalan az olur. Bu yaşa kadar gelmek o kız için düşüklüktür. Hattâ kendi aralarında (ya ere ya yere) derler.

NIŞANLI İKEN :

Delikanlı nişanlısını ilk görmeye gelirken nişan hediyesi olarak altın küpe, gümüş yüzük ve bilezik, gümüş beşlik, elbiselik ve saire getirir. Kız evi de müstakbel damadın heybesini güzel nakışlı bir çift çorapla bir peşkir ve bir de ipekli küçük para kesesi korlar. Eski zamanlarda ise bu meyanda bir kat da ASVAP (Elbise) korlar. Sair zamanlar delikanlı nişanlısını görmeğe gelirken hediye olarak yukarıda zikredilenlerden herhangi birini veya mevsimine göre muhtelif meyva ve saire getirir. Kız da müstakbel kocasının heybesine güzel nakışlı bir çift çorap veya peşkir bırakır.

Eğer delikanlı bayram ziyaretine gelmiş ise, kız da kendine hediye taşıyan heybenin içine nişanlısı için güzel nakışlı bir çift çorap ve müstakbel kayın valide, kayın peder ve kayın biraderleriyle görümcelerini birer çift nakışlı çorabı elinin emeği olarak türesini yerleştirir.

NİKÂHLANIRKEN :

Nikâh kıyıldığı gece, kızın ördüğü ve dokuduğu el emeği ne varsa hepsi teker teker sayılır, hesap edilir. Çünkü kızın cihazı ile kız evine verilecek kalın (ağır) nın at başı bir olması icabeder.

Bu esnada bu cihazdan güveyi ve sağdıcına ait olmak üzere her ikisi için birer kat esvap güzel nakışlarından seçilmek su-

retiyile birer çift çorap, peşkir, traş peşkiri, ipekli para kesesi, kuşak ve terlik bir tarafa ayrılır. Bunlardan terlik ve traş peşkiri yalnız damada verilirse de terlik, şapka çıktıktan sonra kıymetini kaybetmiş ve cihaz kadrosundan çıkmıştır.

DÜĞÜNLERDE :

Bu cihazlar müstesna nişanlarda ve umumiyetle düğünlerde getirilen hediyelerin kıymetine göre türesi (mukabil hediyesi) olarak davetlilere dağıtılır. Meselâ :

Gelen hediye bir davar ise davarın kıymetine göre türesi, heybe yastık veya kuşaktır. Culuk, kaz, tavuk türesi ise bir çorap veya terliktir. Nakten hediyeler de verilen paranın miktarına göre türesi bu cihazlardan biri verilir.

ZİFAF GÜNÜ :

Güveyinin arkadaşları başına toplanırlar yukarıda yazılı traş peşkirini boynuna takarak traş ederler. Traştan sonra da çimdirtirler. Yani yıkanır. Güveyi bundan sonra her traş oluştta bu peşkiri kullanır. Diğer peşkirleri ise kuşağına takarak mendil gibi kullanır. Terliği de köyün imamı merasimle güveyinin başına takarak üzerine ipekli veya pamuklu yazmasını sarardı. Bu merasimin sonunda imama da bir çift çorap ve bir de nakışlı peşkir verilirdi. Bu merasim şimdi kalkmıştır.

(A) Alacahöyük civarında bulunan ve yetişen yeşil yapraklı bir nebat olup bilâhara bu yapraklar kırmızılaşır.

(B) Bildiğimiz pancar olmayıp orada yetişen ve fakat yine o fasileden olan köklü bir nebattır.

(C) Alççek veya Alizar denilen kırmızı kök boya otudur.

N O T

Topladığımız motifler peşkir, çarşaf, çorap, çatma, kilim ve çarpana motifleridir. Bu motiflerden :

Peşkir ve çarşafa ait olanlar Alacahöyük'te Yusuf Kâhyanın kızı Kartallar'ın Zühre tarafından,

Çoraba ait olanlar : Alacahöyük'de Azize bacı tarafından,

Çatmaya ait olanlar : Alacahöyük'te Halil Kâhya Kızı Topuzlar'ın Fidan tarafından,

Çarpana'ya ait olanlar Alacahöyük'te Kamer Bacı tarafından yapılmışlardır.

Kilim, Camili'den alınmıştır.

Bu motiflerle yapılan eşya nümuneleri:

Peşkir : Sülük Kâhya kızı Gökmen tarafından.

Seksenakıl doksanfikir motifli çorap : Gıcılı'da Musa ailesi tarafından.

Buğday Kellesi motifli çorap : Gıcılı'da Kezik tarafından.

Heybe : Alacahöyük'te İbili kızı Kevser tarafından.

Koçboynuzu motifli yastık : Alacahöyük'te Mevlût Kâhya ailesi Satı tarafından.

Bele sarılan Kayma kuşak : Alacahöyük'te Elmas bacı tarafından yapılmışlardır.

Çorap motiflerinden kadın ve erkeklerin başlarına giydikleri terlik : Türkkale Hisar'dan alınmıştır.

D İ Z İ

ÇORAP MOTİFLERİ :

Motifin ismi	Köyün adı	Envanter No.	Resim No.	Açıklama
Akıtmalitor	Kalınkaya	52	182	Beyaz fot.
Alacahan	Alacahöyük	2	2	
		42	113	
Alacahan	Kalınkaya	7	13	
		8	16	
Almaşakı	Alacahöyük	12	29	
		29	72	
Armutdalı	Alacahöyük	34	93	
Aynalı	Alacahöyük	5	9	
		6	11	
Baklılı	Gıcılı	53	186	Bey. fot.
Benekli	Gıcılı	44	118	
Byıklıgöl	Narlık	17	42	
Biber	Alacahöyük	2	2	
Bülbülgözü	Hüseyinova	23	57	
Büyükgöl	Hüseyinova	4	8	
Ceylân	Gıcılı	43	116	
Cilveli	Alacahöyük	1	1	
Cilveli	Alamastı	5	10	
Culukburnu	Alacahöyük	13	32	
Çakmak	Alacahöyük	3	5	
Çalmasarık	Alacahöyük	13	31	
Çapraz	Karamahmut	4	128	
Çehreperi	Alacahöyük	24	61	
Çekirge	Alacahöyük	29	73	
Çitıkıgöl	Karamahmut	38	105	
Çiftegöl	Gıcılı	16	40	
Çiğit	Gıcılı	28	70	
Çolakayşe	Alacahöyük	45	124	
Çomarörneği	Alacahöyük	14	35	
Dal	Alacahöyük	39	106	
Dallı	Alacahöyük	38	102	
Dallı	Alamastı	20	49	
Dallıçorap	Karamahmut	39	108	
Dallıgöl	Narlık	18	44	
Dallıgöl	Alacahöyük	39	109	
Dalörneği	Alacahöyük	19	48	
Delikli	Türkkalehisar	50	178	Bey. fot.
Destere	Gıcılı	20	51	
Deveboynu	Alacahöyük	3	3	
		13	33	
Dolma	Karakaya	27	67	
Dürzübiyığı	Gıcılı	25	64	
Eliböğründe	Gıcılı	7	18	
		16	41	
Erikgülü	Karakaya	29	75	
Gelinağlatan	Alacahöyük	24	61	
Göbekligöl	Gıcılı	41	112	
Gül	Alacahöyük	13	33	
		32	87	
Gül	Narlık	28	69	
Gül	Gıcılı	32	83	
		45	122	
Güllü	Gıcılı	52	184	Bey. fot.

Motifin ismi	Köyün adı	Envanter No.	Resim No.	Açıklama
Güllü	Narlık	47	127	
Güllüçorap	Alacahöyük	27	68	
Güllüçorap	Kalınkaya	19	47	
Güllüçorap	Karamahmut	42	114	
Gülörneği	Alacahöyük	32	86	
Gülpembe	Alacahöyük	22	56	
Harharörneği	Karamahmut	46	125	
Harharörneği	Hüseyinova	14	34	
Halörneği	Gıcılı	15	36	
Hürriyetgülü	Gıcılı	40	111	
İbrik	Alacahöyük	11	26	
İmatyaprağı	İmat	24	60	
İstollu	Gıcılı	15	37	
İtizi	Alacahöyük	12	29	
İtizi	İmat	29	76	
Kâkül	Alacahöyük	33	89	
Karanfil	Gıcılı	26	65	
Karnıyarık	Alacahöyük	12	30	
Kâse	Gıcılı	32	84	
Kavakyaprağı	Gıcılı	18	46	
Kaymaz	Kalınkaya	9	19	
Kazayağı	Alacahöyük	12	28	
Kazayağı	Alamastı	29	74	
Kediizi	Kalınkaya	28	71	
Kediturnağı	Gıcılı	30	79	
Kepenek	Gıcılı	16	39	
Kesepüskülü	Gıcılı	36	98	
Kıvrım	Kalınkaya	10	25	
Kirazlı	Alacahöyük	34	95	
Kirman	Alacahöyük	33	90	
Koçboynuzu	Alacahöyük	3	7	
Koçboynuzu	Karamahmut	50	179	Bey. fot.
Koyungözü	Alacahöyük	43	115	
Kuş	Gıcılı	30	78	
Lâm	Gıcılı	34	94	
Lâmbalı	Gıcılı	38	103	
Lâmbalı	Alacahöyük	39	107	
Mahye	Gıcılı	17	43	
Maydanozlu	Gıcılı	46	126	
Mekikli	Alacahöyük	10	23	
		44	119	
Minâre	Gıcılı	31	82	
Muskalı	Gıcılı	43	117	
		48	174	Bey. fot.
Navruzgülü	Gıcılı	36	99	
Ördekli	Gıcılı	34	92	
Parmaklı	Gıcılı	40	110	
Pıtırak	Kalınkaya	7		
Saksılıçiçek	Gıcılı	37	100	
Sandıklı	Alamastı	21	52	
Sarhoşsokağı	Alacahöyük	22	55	
Sekizdenkıvrım (2 dâne)	Alacahöyük	3	5	
Seksenakıl doksanfikir	Gıcılı	53	185	Bey. fot.
Selvi	Gıcılı	33	91	
Sığrsüdüğü	Alacahöyük	13	31	
Sığrsüdüğü	Karakaya	37	101	

Motifin ismi	Köyün adı	Envanter No.	Resim No.	Açıklama
Sındıkulpu	Alacahöyük	45	123	
Sinek	Gıcılı	18	45	
Sinek	Alamastı	32	85	
Sivasörneği	Alacahöyük	2	4	
		10	24	
Söğütyaprağı	Gıcılı	25	63	
Sulupıtrak	Alacahöyük	6	12	
Şalgülü	Karakaya	10	22	
Şalputa	Alacahöyük	11	26	
Şaşırtma	Gıcılı	23	58	
Şeftâli	Gıcılı	31	81	
Şiraz	Gıcılı	25	62	
Taraklı	Gıcılı	38	104	
Tayyaregülü	Gıcılı	35	96	
Tekayak	Gıcılı	26	66	
Terslitör (2 dâne)	Kalınkaya	51	180	Bey. fot.
		51	181	Bey. fot.
Tersdere	Alacahöyük	7	14	
		45	121	
Tor	Alacahöyük	49	176	Bey. fot.
Tor (3 dâne bir arada)	Alacahöyük	49	177	Bey. fot.
Tor	Gıcılı	48	175	Bey. fot.
		52	183	Bey. fot.
Türkmenküpesi	Karamahmut	21	53	
Türkmenküpesi	Alamastı	21	54	
Türkmenküpesi (2 dâne)	Kalınkaya	8	15	
		8	17	
Yaprakgülü	Alacahöyük	290	50	
Yeşilyaprak	Gıcılı	33	88	
Yünbasma	Karamahmut	11	27	
Zincirli	Gıcılı	15	38	

İSİMSİZ ÇORAP MOTİFLERİ :

Gıcılı	35	97
Narlık	9	20
	30	77
	31	80
	44	119
	44	120
Türkkalehisar	9	21
	24	59













ÇATMA MOTİFLER :

Akıtma	Alacahöyük	59	146
Alma	Alacahöyük	56	137
Ayak	Alacahöyük	66	156
Balıklı	Alacahöyük	65	154
		67	158
Çapraz	Alacahöyük	54	
Çatanak	Alacahöyük	56	136
Dallı	Alacahöyük	55	135
Delimelek	Alacahöyük	63	152
		66	156

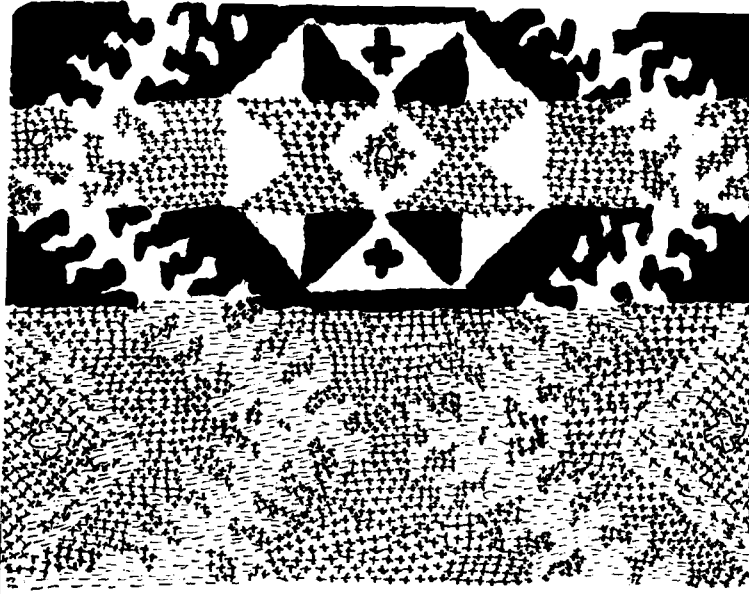
Motifin ismi	Köyün adı	Envanter No.	Resim No.
Düzpıtıtrak	Alacahöyük	57	140
Elibelinde	Alacahöyük	57	142
		61	150
Ersin	Alacahöyük	55	132
Göz	Alacahöyük	57	
İğilki	Alacahöyük	56	139
İşleme	Alacahöyük	54	129
Kâkül	Alacahöyük	55	133
Karnıyarık	Alacahöyük	60	148
Kaşksapı	Alacahöyük	57	141
Kilimörneği	Alacahöyük	65	155
Kirman	Alacahöyük	55	133
Koçboynuzu	Alacahöyük	68	159
Koçhisar	Alacahöyük	61	149
		62	151
Köşeli	Alacahöyük	58	144
Likli (2 dâne)	Alacahöyük	59	145
		49	1B7
Parmaklı	Alacahöyük	56	138
Pıtıtrak	Alacahöyük	64	153
		66	157
Pıtıtraklı	Alacahöyük	58	143
Sığırsüdüğü	Alacahöyük	55	131
		60	148
Sinek	Alacahöyük	54	130
Tırmıkdişi	Alacahöyük	55	134
Yılanıyası	Alacahöyük	55	134
Yıldız	Alacahöyük	68	160

PEŞKİR VE ÇARŞAF MOTİFLERİ :

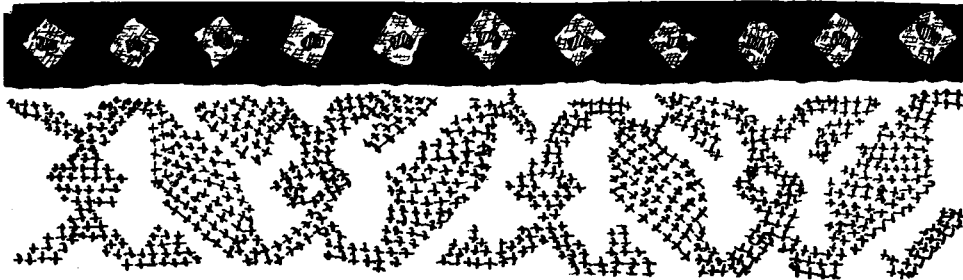
Akıtma	Alacahöyük	69	161
Akma	Alacahöyük	69	164
Almaşakı	Alacahöyük	70	167
Elmas	Kalınkaya	70	169
Göznakşı	Alacahöyük	69	165
Karnıyarık	Alacahöyük	69	162
Kilimörneği	Alacahöyük	70	166
Kirman	Alacahöyük	69	163
Koçboynuzu	Alacahöyük	71	173
Sındıkulpu	Alacahöyük	70	168
Sineklinakış	Alacahöyük	70	171
Şekerpâre	Alacahöyük	71	172
Yıldızlı	Alacahöyük	70	170

Beyaz		Yeşil	
Kavuniçi		Sarı	
Mavi		Pembe	
Kahve fengi		Lacivert	
Kırmızı		Mor	
Vişne çürüğü		Siyah	

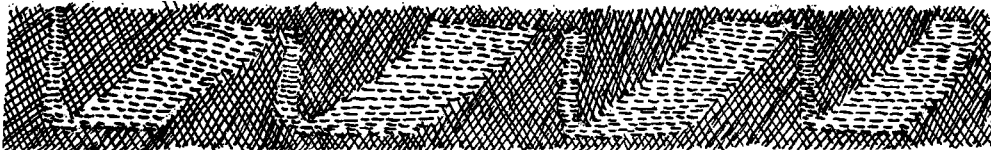
RENK ANAHTARI



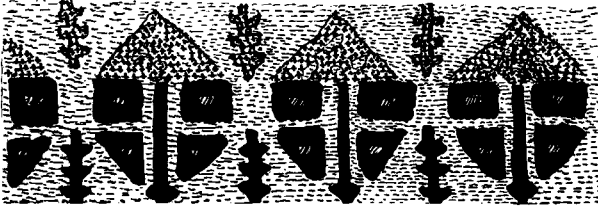
Res. 1 — A. H. Cilveli - No. 1



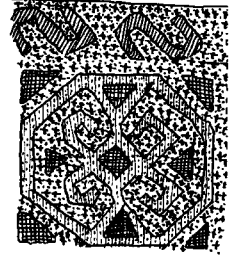
Res. 2 — Biber Alacaha - A. H. No. 2.



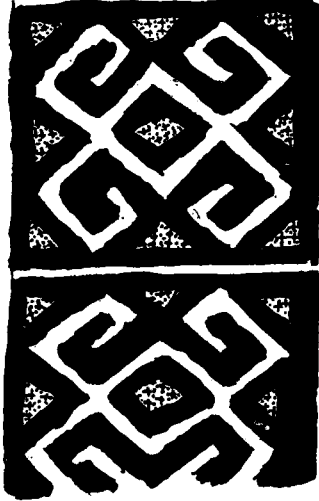
Res. 3 — Deveboynu - A. H. No. 3



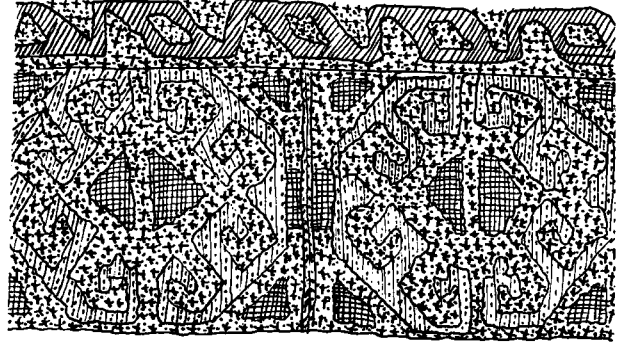
Res. 4 — Sivas örneği - A.H. No. 2



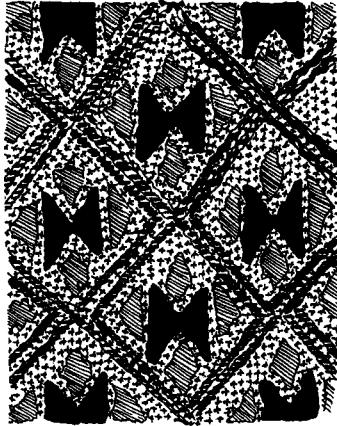
Res. 5 — Çakmak Sekizden kıvrım A.H. No. 3



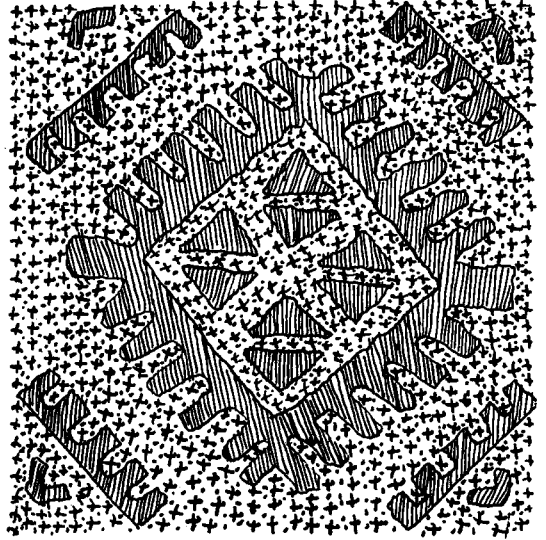
Res. 6 — Koçboynuzu - AH. 3



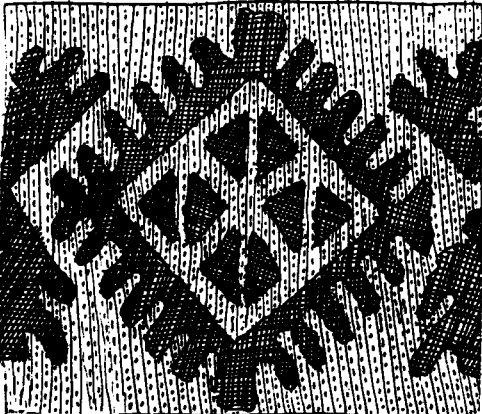
Res. 7 — Deveboynu - Sekizden kıvrım A.H. No. 3



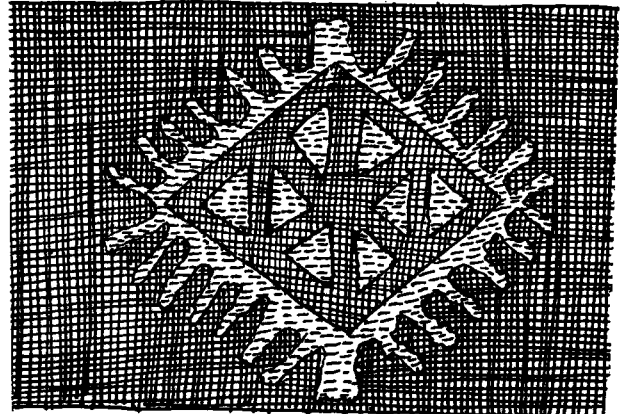
Res. 8 — Büyükgül - H. No. 4



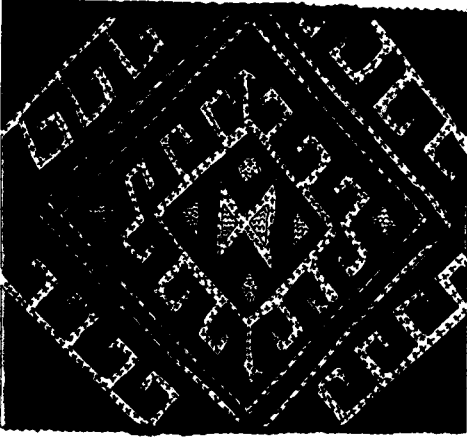
Res. 9 — Aynalı A.H. No. 5



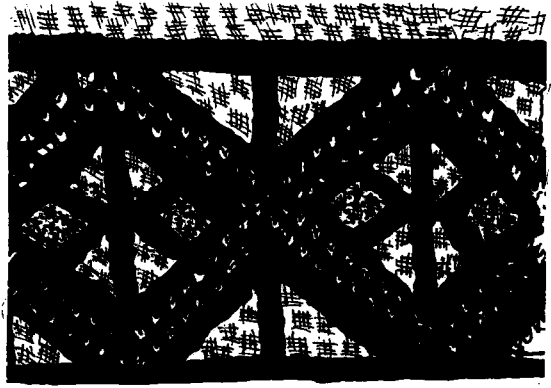
Res. 10 — Çilveli - A. No. 5.



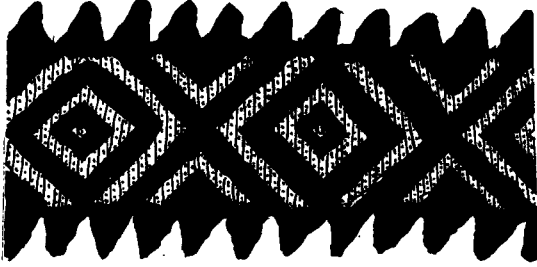
Res. 11 — Aynalı - A.H. No. 6.



Res. 12 — Sulupitrak - A.H. No. 6'



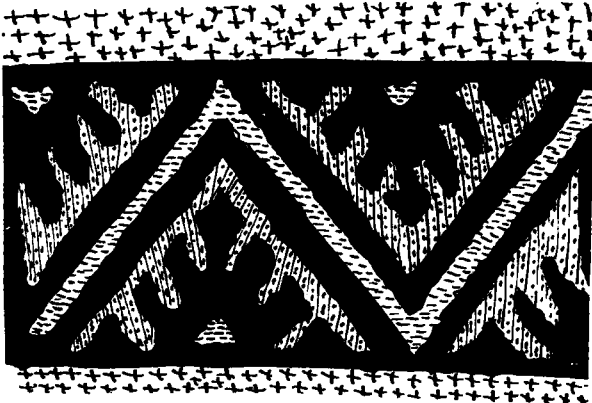
Res. 13 — Alacahan - ka. k. No. 7.



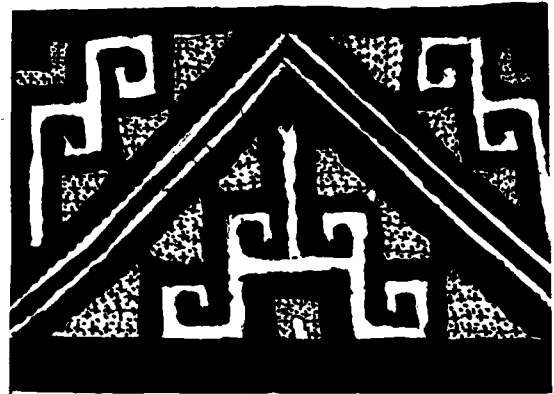
Res. 14 — Testere - A.H. No. 7.



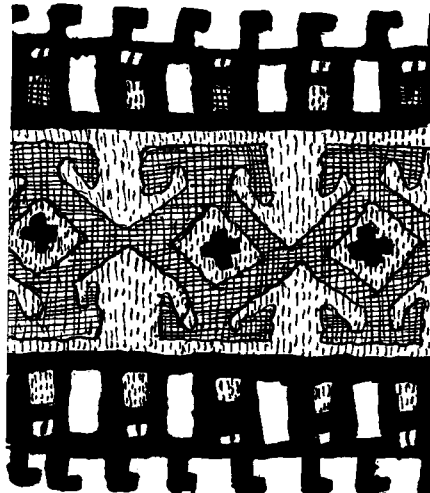
Res. 15 — Türkmen küpesi ka. k. No.8



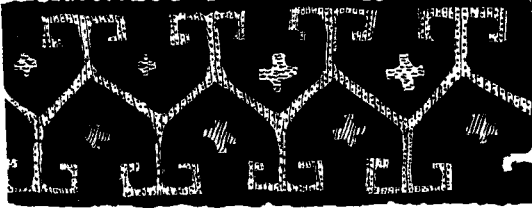
Res. 16 — Alacahan - ka. k. No. 8.



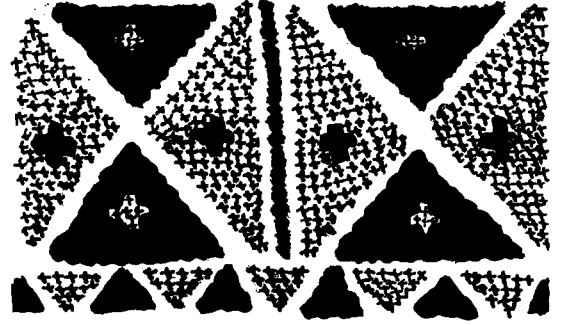
Res. 17 — Türkmen Güpesi kak. No. 8



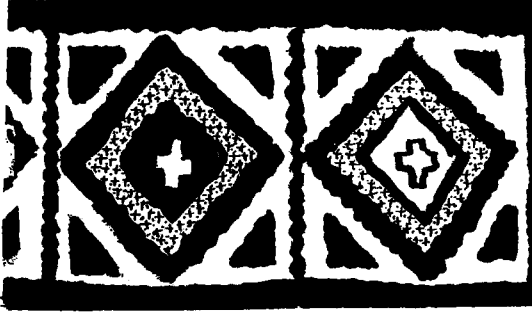
Res. 18 — Elibögründe G. No. 7.



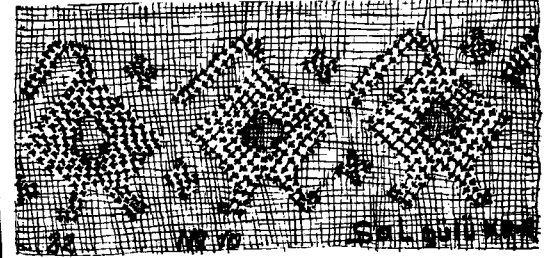
Res. 19 — Kaymaz ka. k. No. 9.



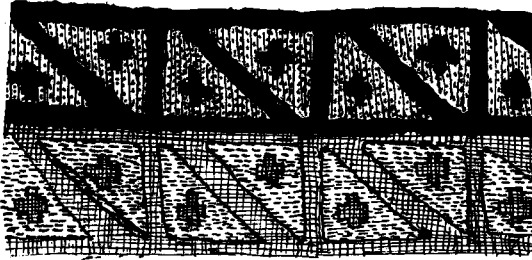
Res. 20 — ?..... No. 9.



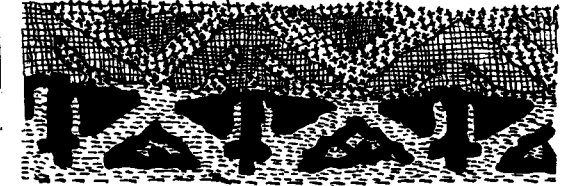
Res. 21 —



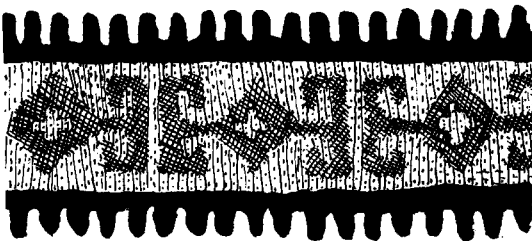
Res. 22 — Şal Gülü kr. A. No. 10.



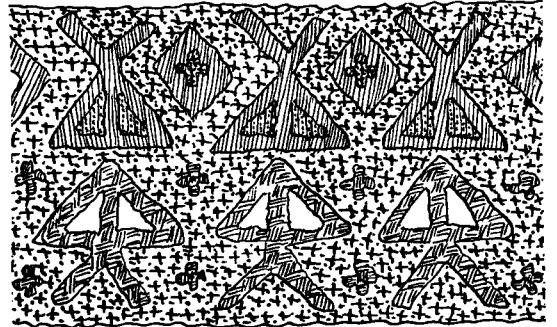
Res. 23 — Mekikli A. H. No. 10.



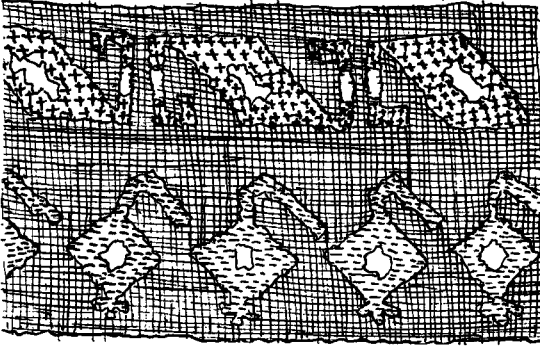
Res. 24 — Sivas Örneği A. H. No. 10.



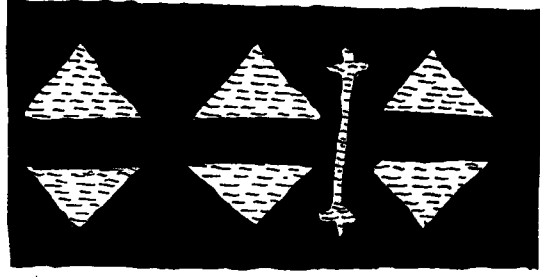
Res. 25 — Kıvrım - ka.k. No. 10.



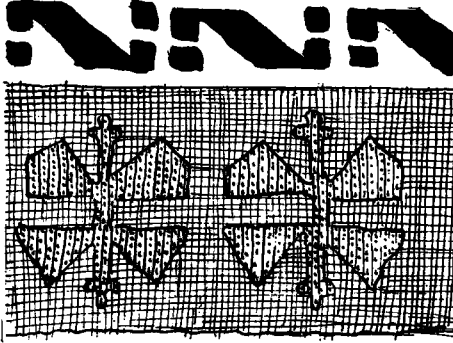
Res. 26 — Şalputa A. H. No. 11.



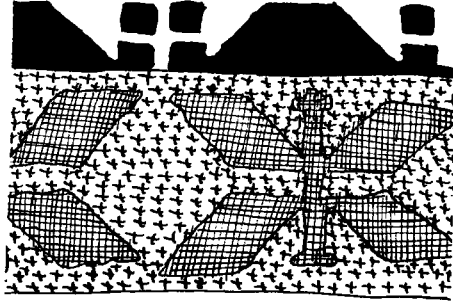
Res. 27 — Yün basma - K. M. No. 11.



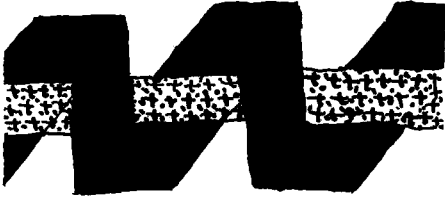
Res. 28 — Kazayağı - A. H. No. 12.



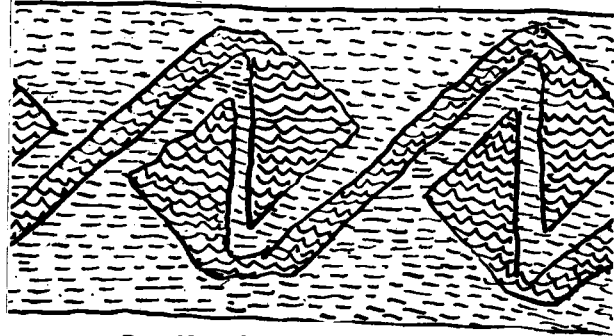
Res. 29 — Almasıki - A. H. No. 12.



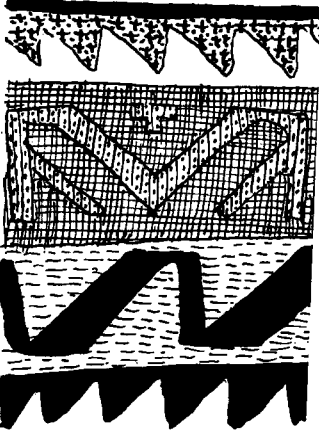
Res. 30 — Karnıyarık - A. H. No. 12.



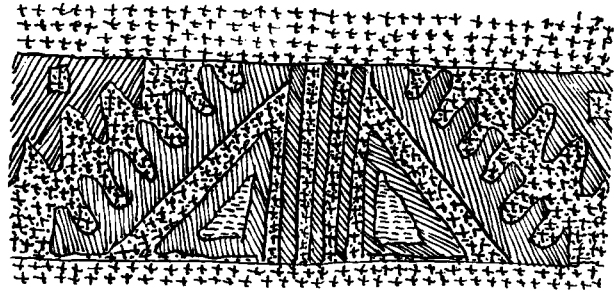
Res. 31 — Siğir sūdūğü - A. H. No. 13.



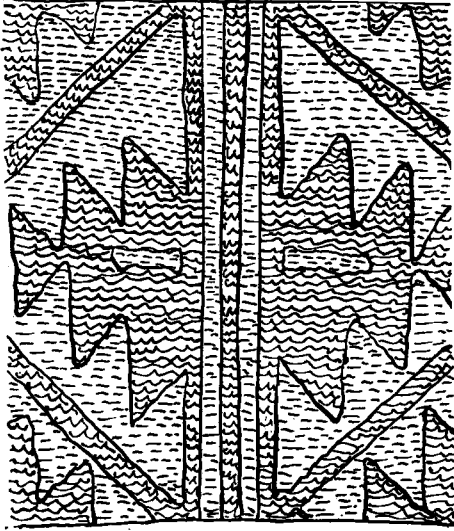
Res. 32 — Culuk burnu - A. H. No. 13.



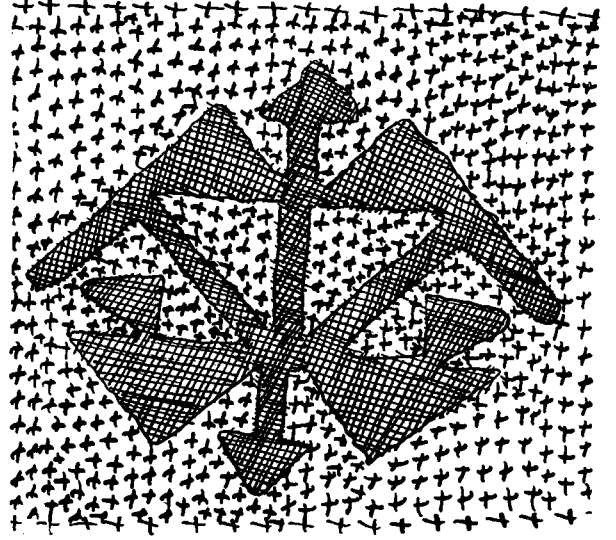
Res. 33 — Deveboynu Gül - A. H. No. 13.



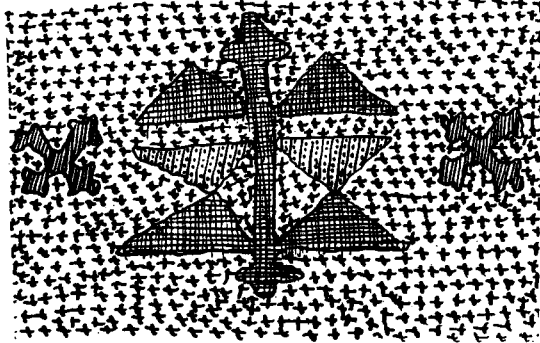
Res. 34 — Harharörneği - Hüseyinova No. 14.



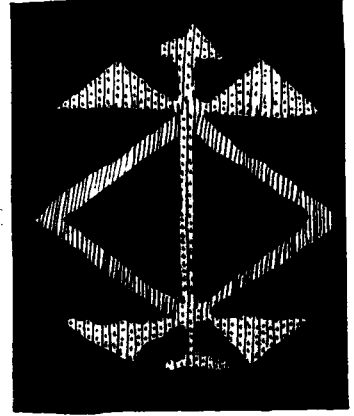
Res. 35 — Çamarörneği - A H. No. 14.



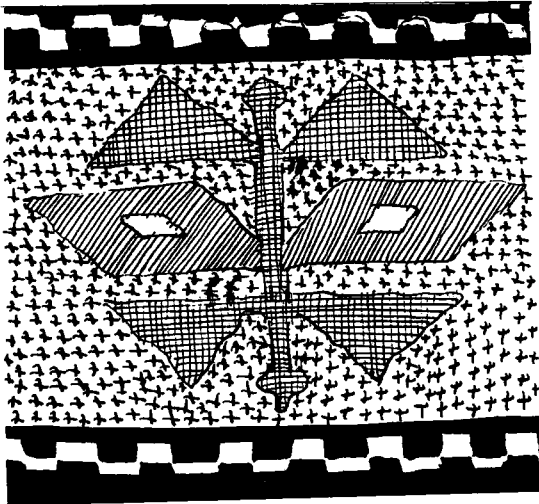
Res. 36 — Halı örneği - G. No. 15.



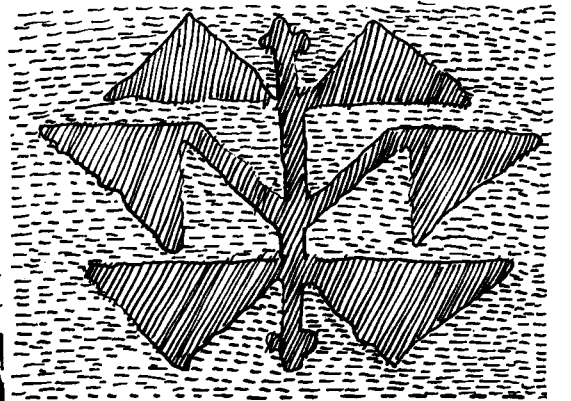
Res. 37 — İstollu - G. No. 15.



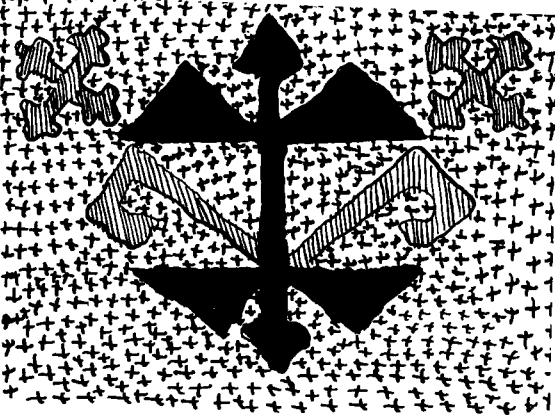
Res. 38 - Zincirli - G. NO. 15.



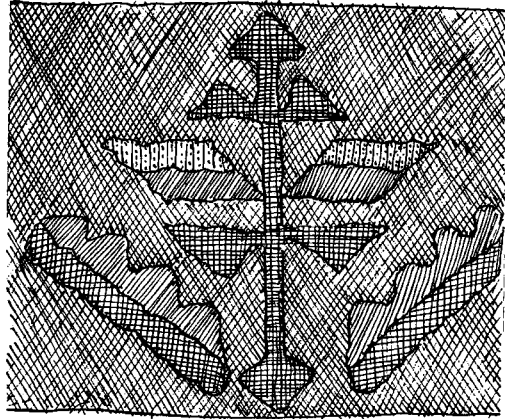
Res. 39 — Kepenek - G. No. 16.



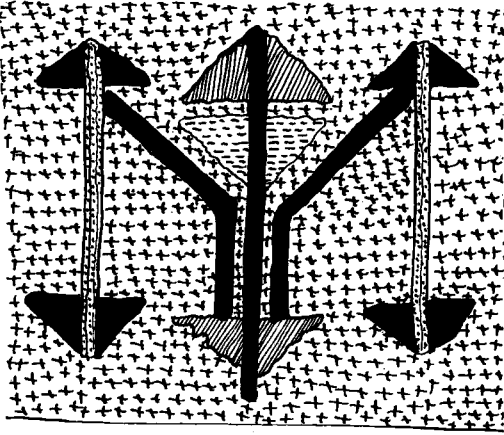
Res. 40 — Çiftegül - G. No. 16.



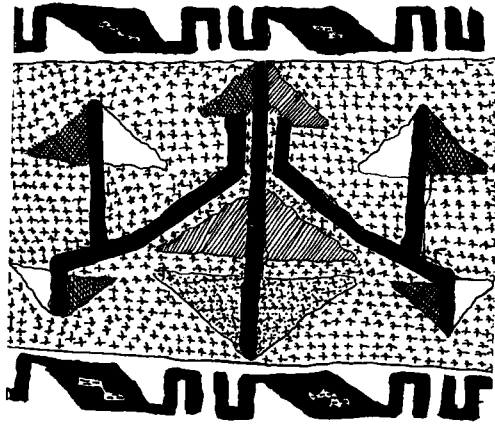
Res. 41 — Eliböğünde - G. No. 16.



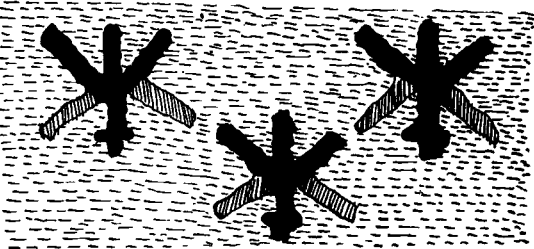
Res. 42 — Bıyıklıgül - Narlık No. 17.



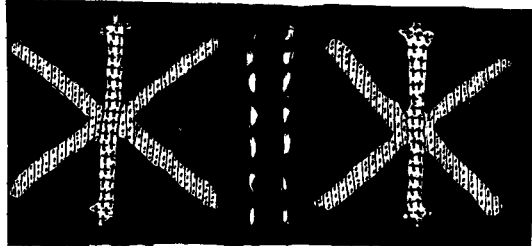
Res. 43 — Mahya - G. N. 17.



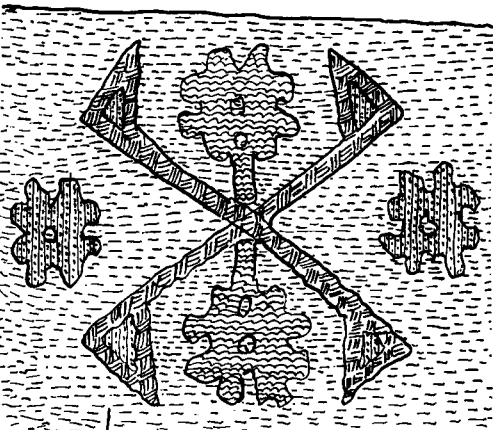
Res. 44 — Dalgıgöl - No. 18.



Res. 45 — Sinek - G. No. 18.



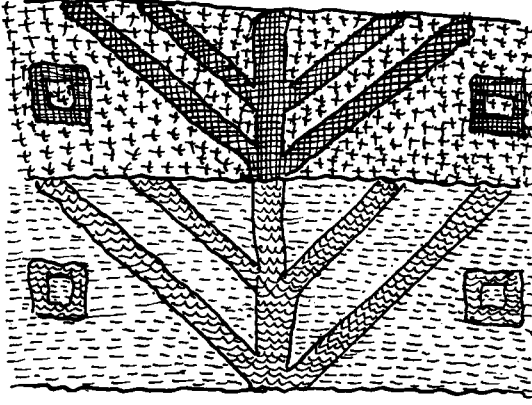
Res. 46 — Kavak yaprağı - G. No. 18.



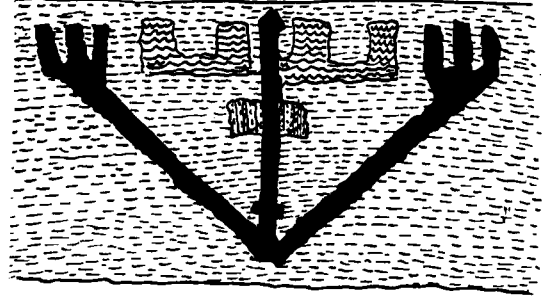
Res. 47 — Güllü çorap - ka. k. No. 19.



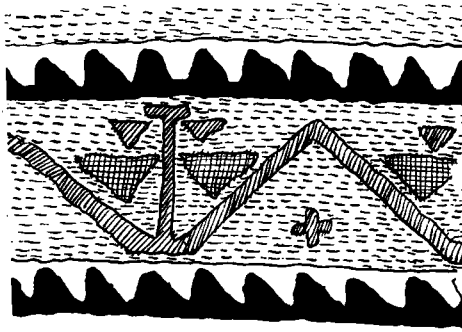
Res. 48 — Dalörneği A. H. No. 19.



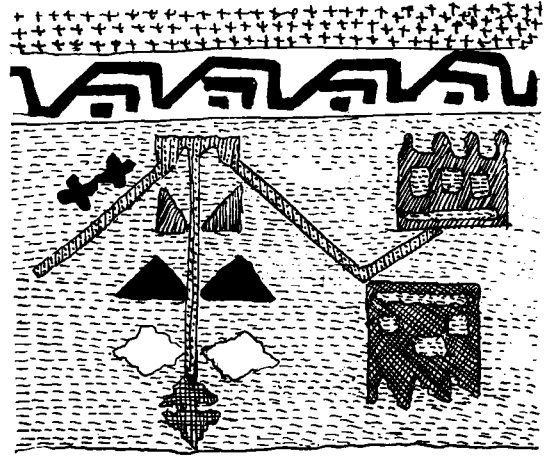
Res. 49 — Dalli - H. No. 20.



Res. 50 — Yaprakgülü - A.H. No. 20.



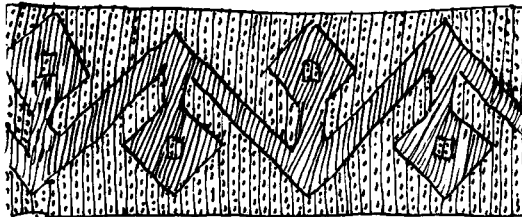
Res. 51 — Destere - G. No. 20.



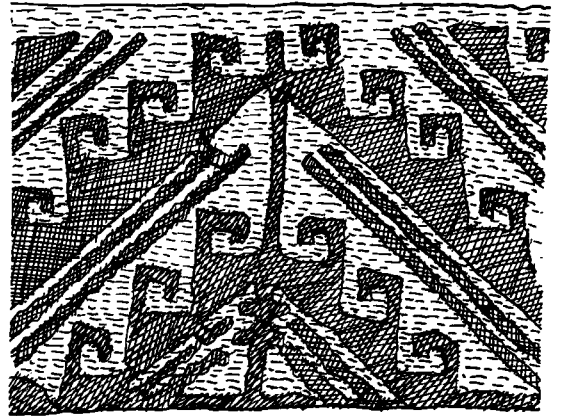
Res. 52 — Sandıklı - A. No. 21.



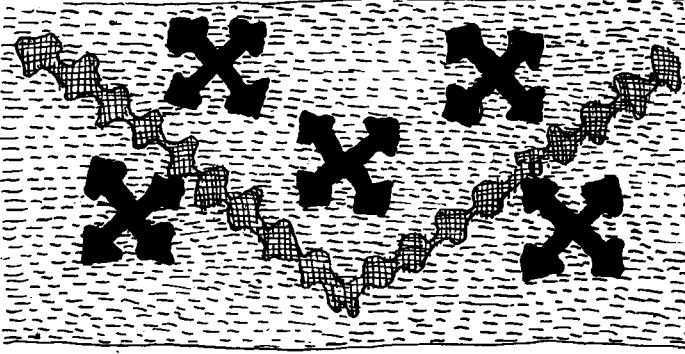
Res. 53 — Türkmenküpesi - A. No.21



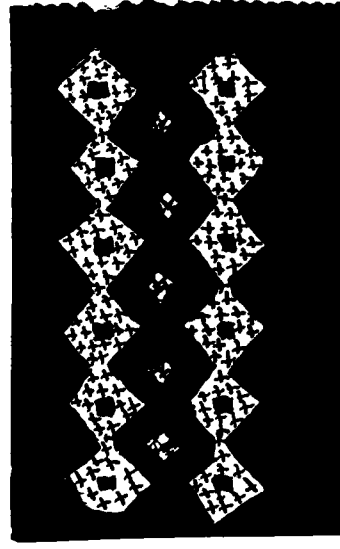
Res. 54 — Türkmenküpesi - A. No. 21.



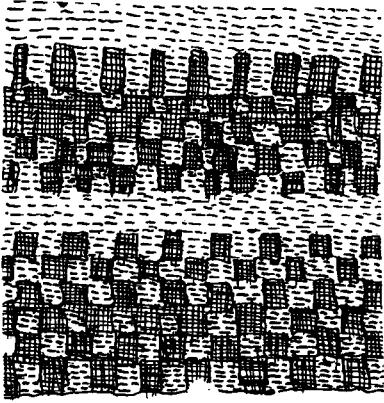
Res. 55 — Sarhoş sokağı A. H. No. 22.



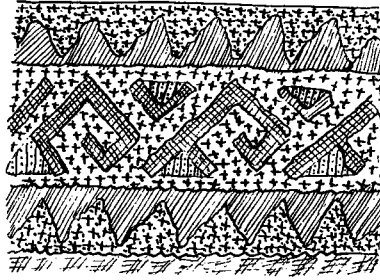
Res. 56 — Gülpembe - A. H. No. 22.



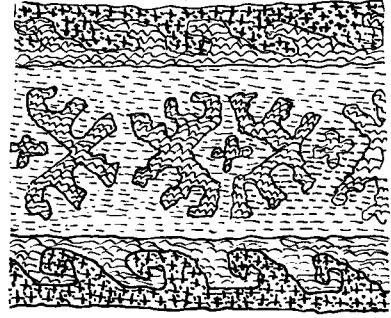
Res. 57 — Bülbülgözü H. No. 23.



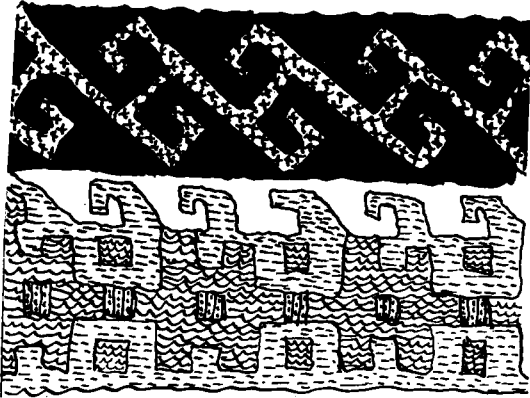
Res. 58 — Şaşırtma - B. No. 23.



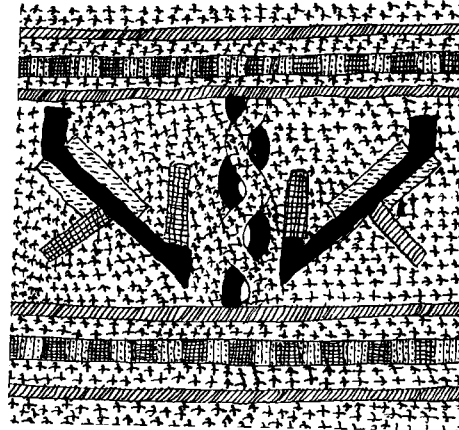
Res. 59 — T. No. 24



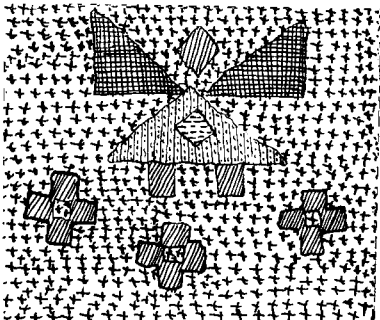
Res. 60 — İmatyaprağı - im No. 24.



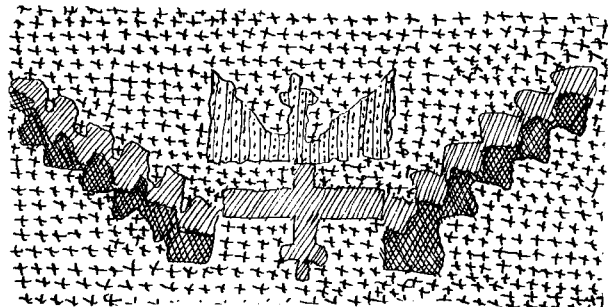
Res. 61 — Çehreperi - A. H. No. 24.



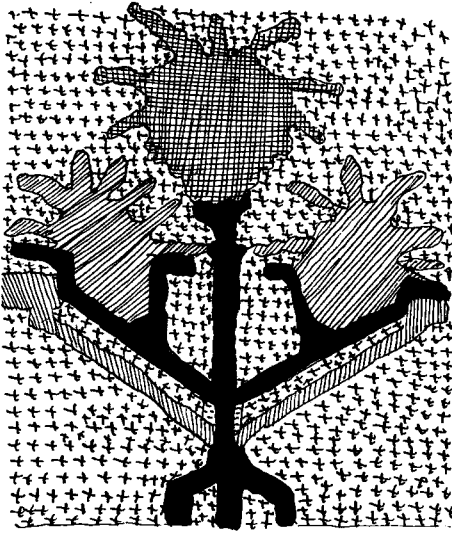
Res. 62 — Şiraz - G. No. 25.



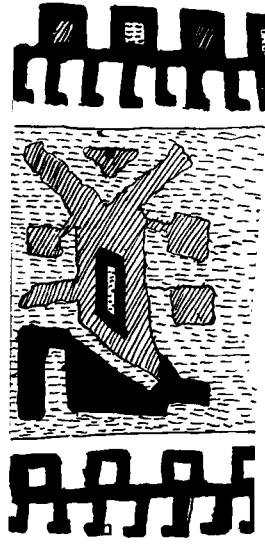
Res. 63 — Sögüt yaprağı - G. No. 25.



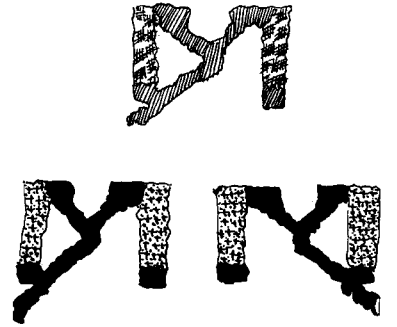
Res. 64 — Dürzübiyiği - G. No. 25.



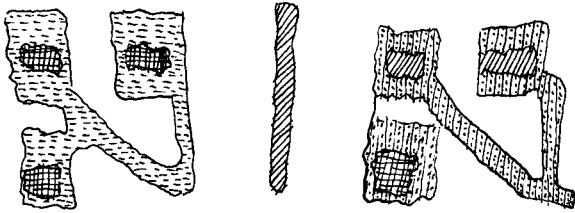
Res. 65 — Karanfil - G. No. 26.



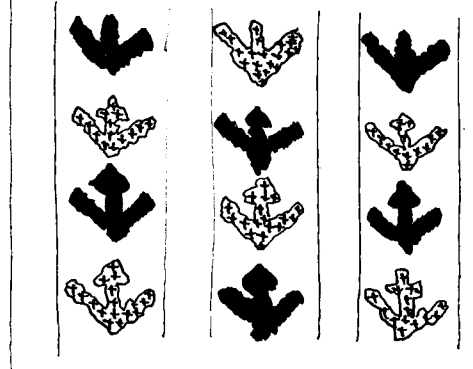
Res. 66 — Tekayak - G. No. 26.



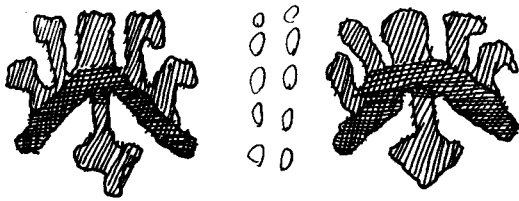
Res. 67 — Dolma - ka. k. No. 27.



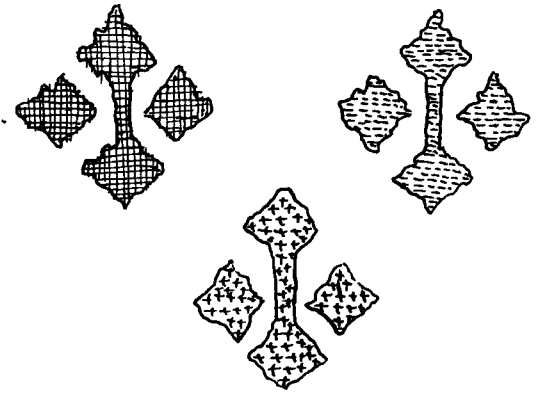
Res. 68 — Güllüçorap - A. H. No. 27.



Res. 69 — Gül - No. No. 28.



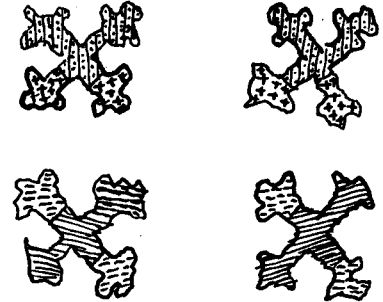
Res. 70 — Çiğit - G. No. 28.



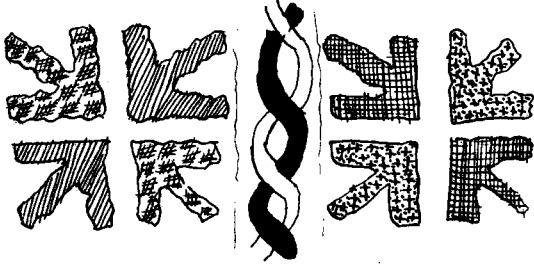
Res. 71 — Kedi izi ka. k. No. 28.



Res. 72 — Alması - A. H. No. 29.



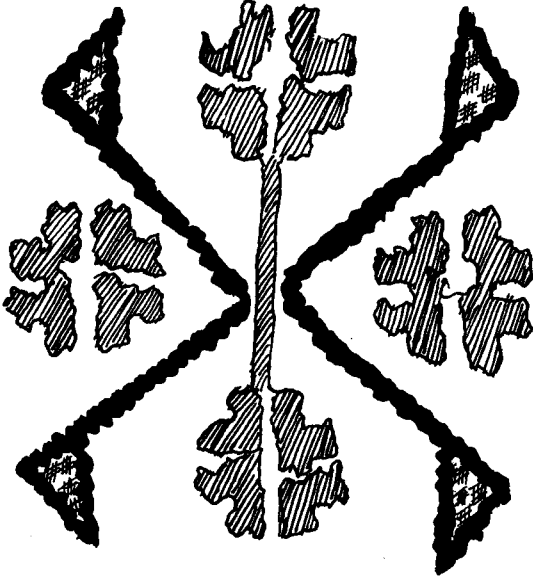
Res. 73 — Çekirge - A. H. No. 29.



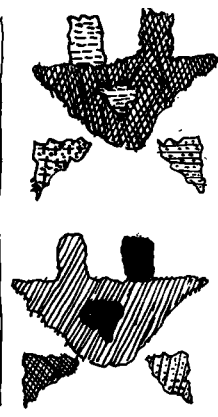
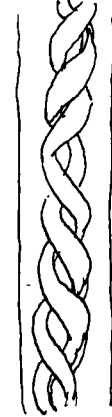
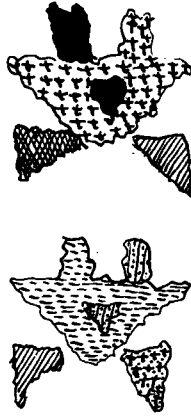
Res. 74 — Kazayağı - A. No. 29.



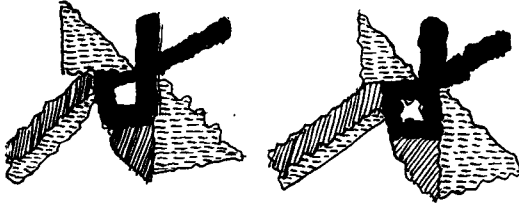
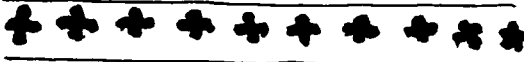
Res. 75 — Erikgülü - kr. k. No. 29.



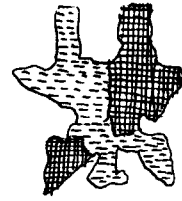
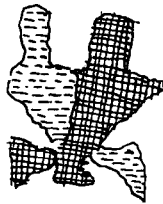
Res. 76 — Hizi-im No. 29



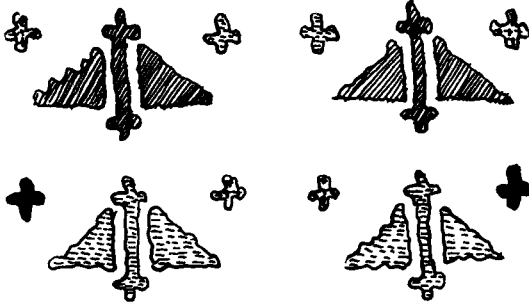
Res. 77 — ?.... No. 30.



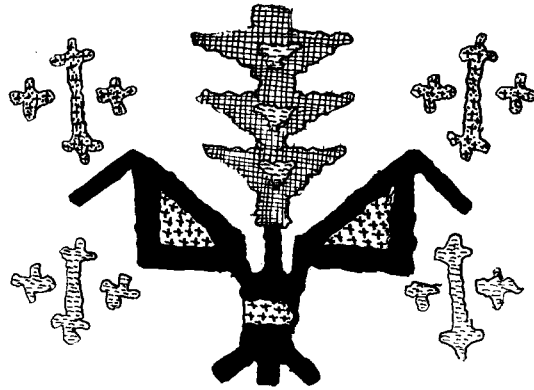
Res. 78 — Kuş - G. No. 30



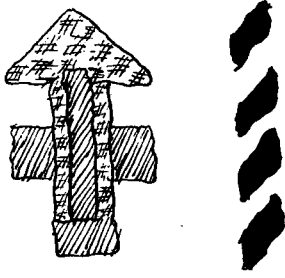
Res. 79 — Keditırnağı - G. No. 30.



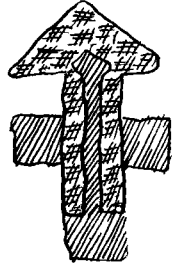
Res. 80 — ?.... No. 31.



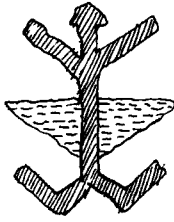
Res. 81 — Şeftali - G. No. 31.



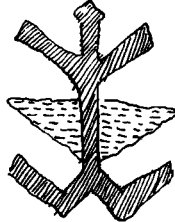
Res. 82 — Minare - G. No. 31.



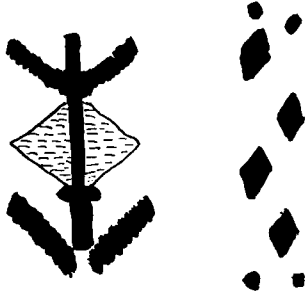
Res. 83 — Gül - G. No. 32.



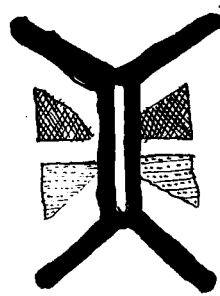
Res. 86 — Gülörneği - A. H. No. 32.



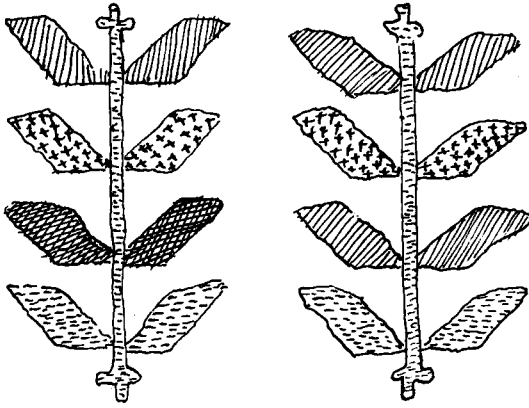
Res. 87 — Gül - A. H. No. 32.



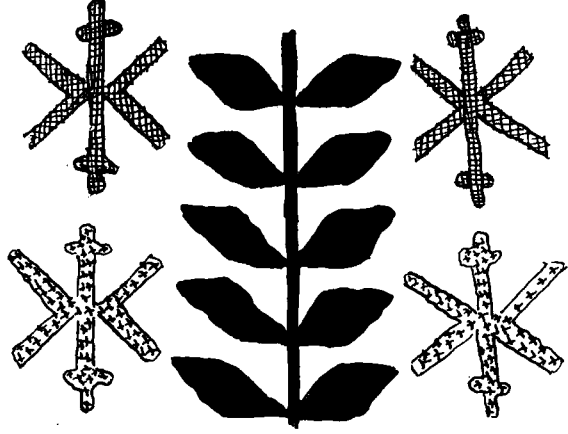
Res. 88 — Yeşilyaprak - G. No. 33



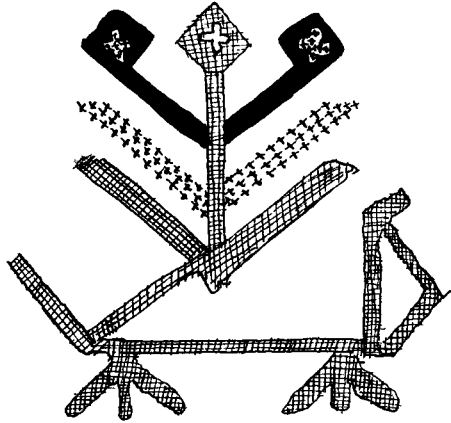
Res. 89 — Kakül - A. H. No. 33.



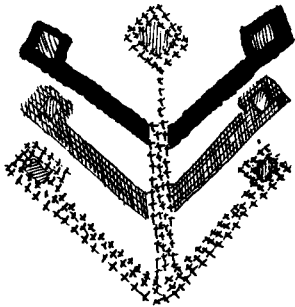
Res. 90 — Kirman - A. H. No. 33.



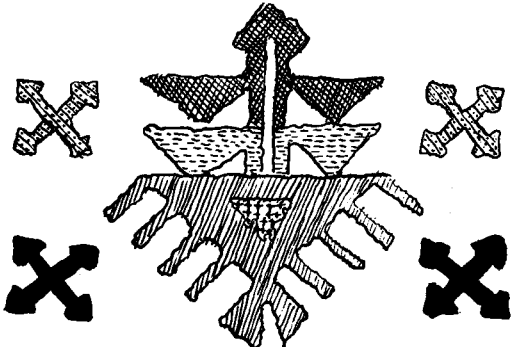
Res. 91 — Selvi - G. No. 33.



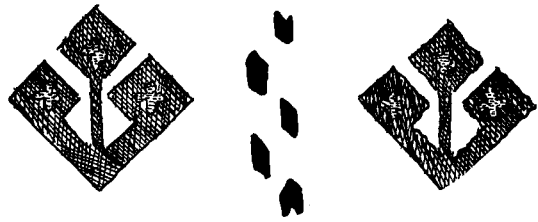
Res. 92 — Ördekli - G. No. 34.



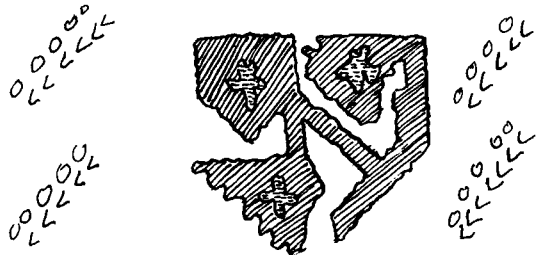
Res. 94 — Lam - G. No. 34.



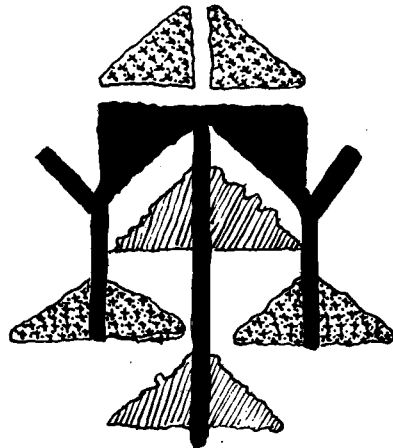
Res. 97 — ?... G. No. 35.



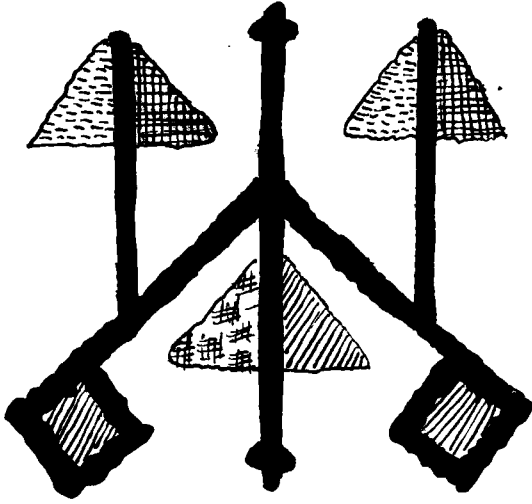
Res. 93 — Armutdalı - A. H. No. 34.



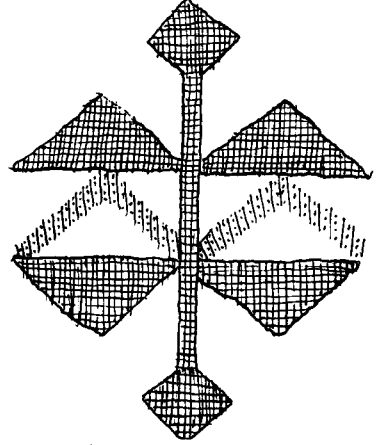
Res. 95 — Kirazlı - A. H. No. 34.



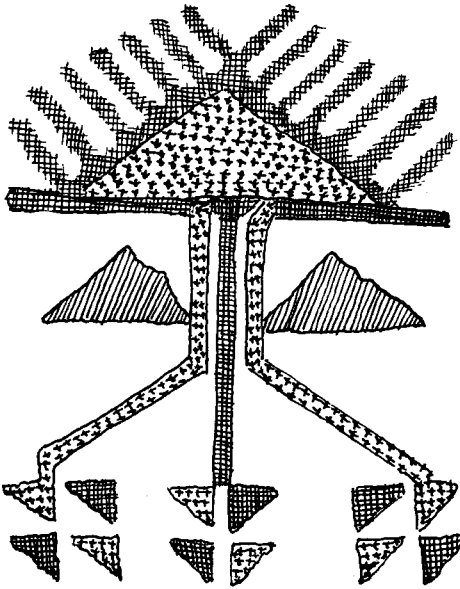
Res. 96 — Teyyare gülü. G - No. 35.



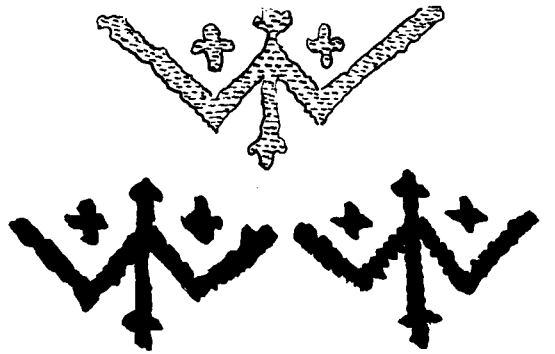
Res. 98 — Kesepüskülü - G. No. 36.



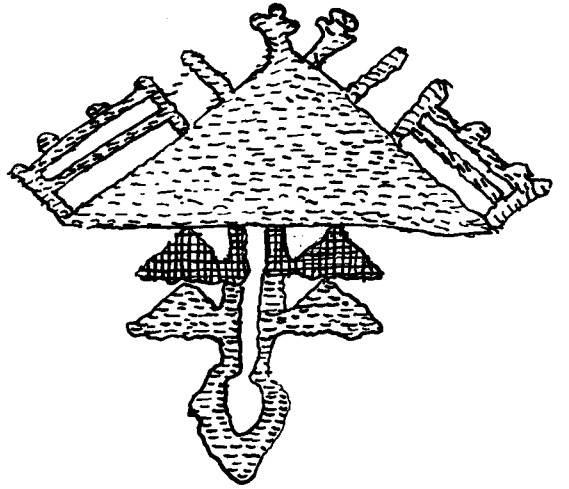
Res. 99 — Navrazgözü - G. No. 36.



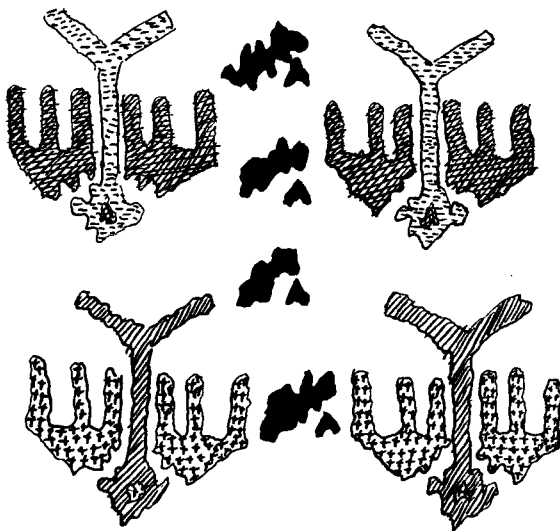
Res. 100 — Saksılı çiçek - G. No. 37.



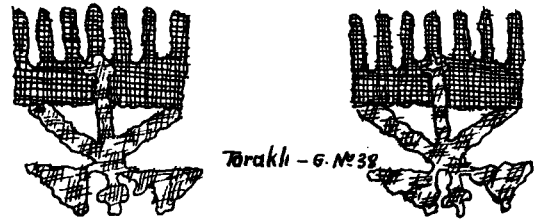
Res. 101 — Sığırsürüsü - Kr. K. No.37



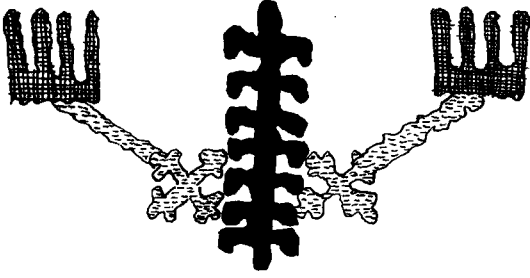
Res. 103 — Lambalı — G. No. 38.



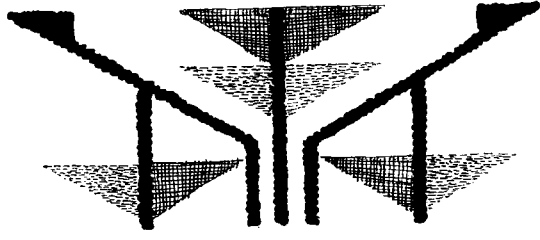
Res. 102 — Dallı - A.H. No. 38.



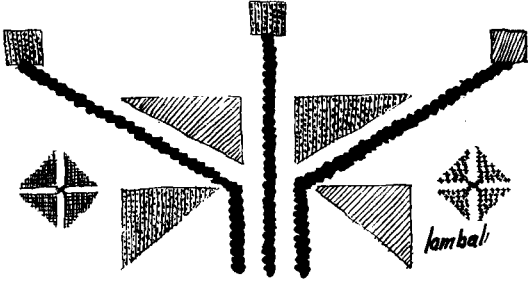
Res. 104 — Taraklı - G. No. 38.



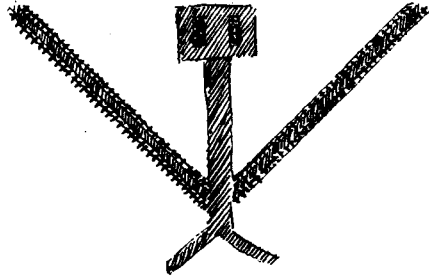
Res. 105 — Çitıklı gül - K. m. No. 38.



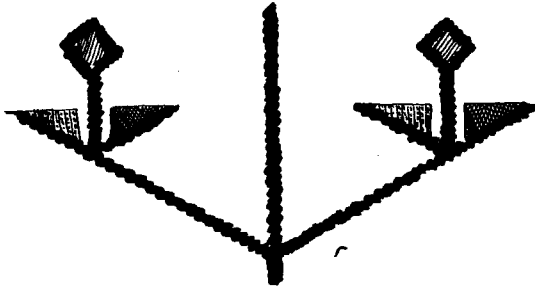
Res. 106 — Dal - A. H. No. 39.



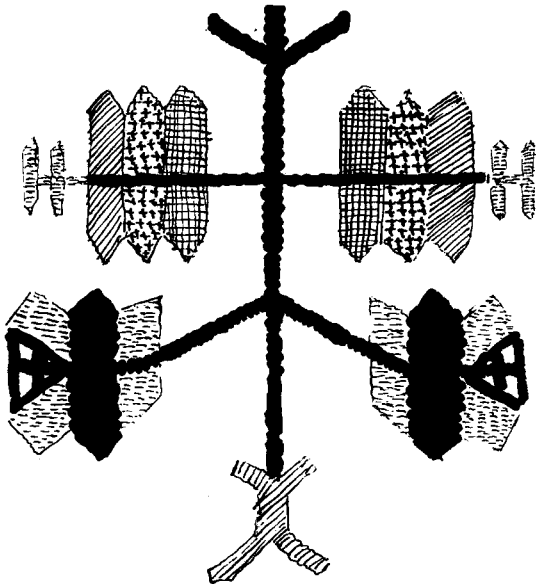
Res. 107 — Lambalı - A. H. No. 39.



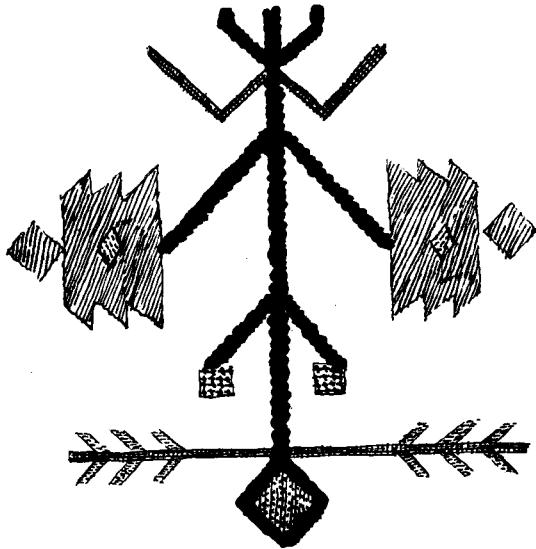
Res. 108 — Dalliçorap - K. m. No. 39.



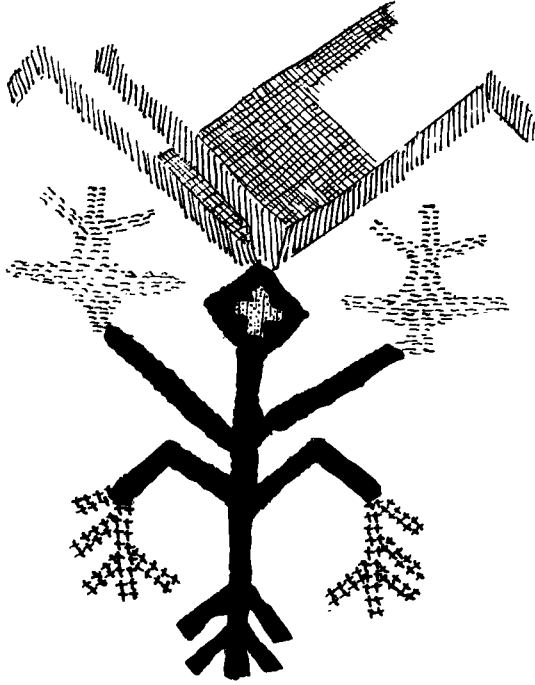
Res. 109 — Dalgül A. H. No. 39.



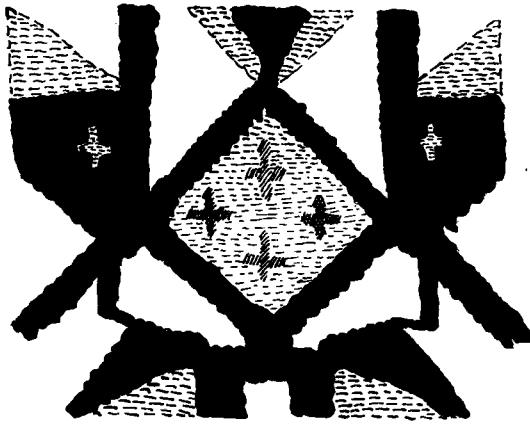
Res. 110 — Parmaklı - G. No. 40.



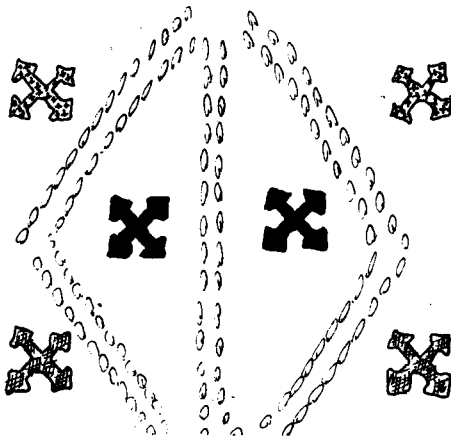
Res. 111 — Hürriyet gülü - G. No. 40.



Res. 112 — Göbekli gül - G. No. 41.



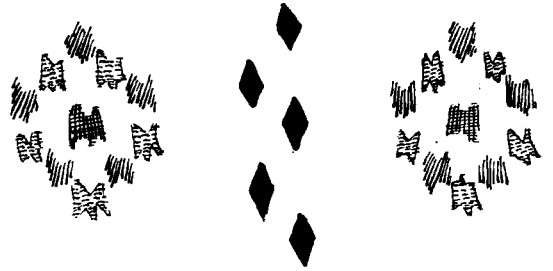
Res. 114 — Güllüçorap - k. m. No. 42.



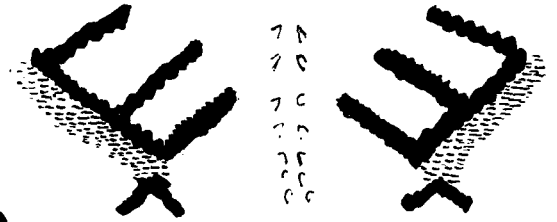
Res. 117 — Muskalı - G. 6. No. 43.



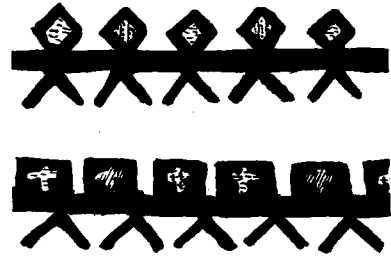
Res. 113 — Alacahan - A. H. No. 42.



Res. 115 — Koyungözü - A. H. No. 43.



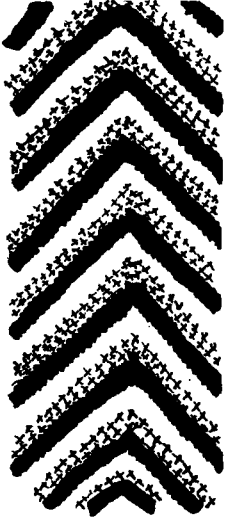
Res. 116 — Ceylân - G. No. 43.



Res. 118 — Benekli - G. N. 44.



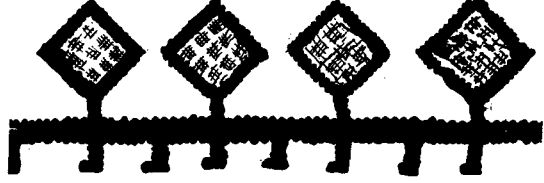
Res. 119 — Mekikli - A. H. No. 44



Res. 120 - ?... No. 44.



Res. 121 — Testere - A. H. No. 45.



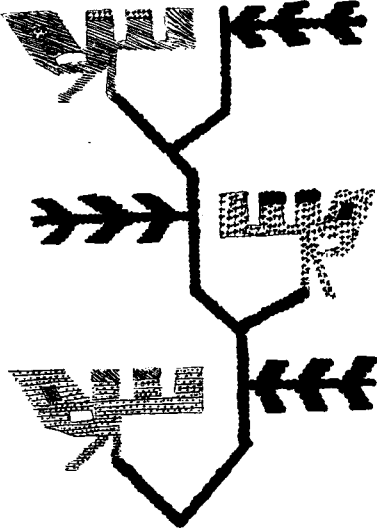
Res. 122 — Gül - G. No. 45.



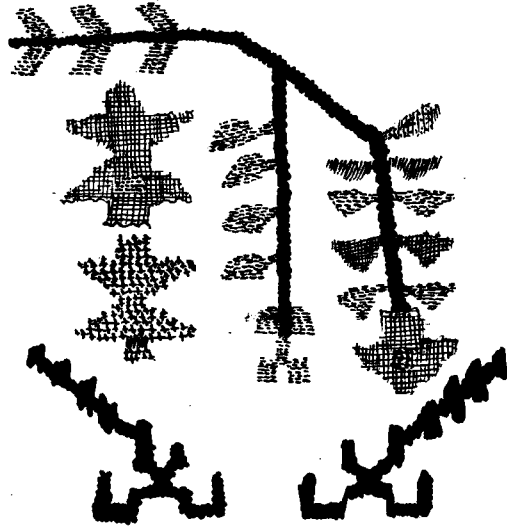
Res. 123 — Sındıkulpu - A. H. No. 45.



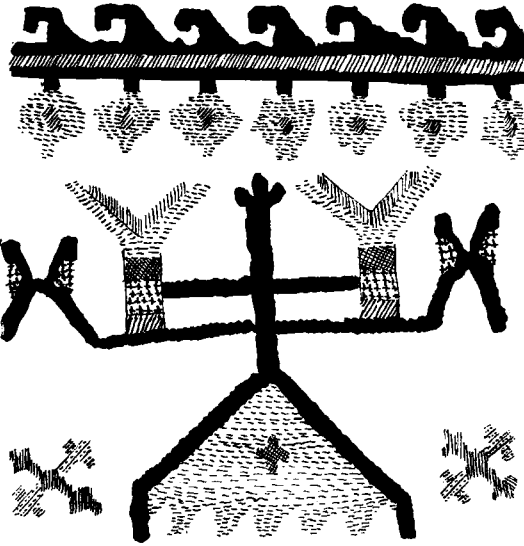
Res. 124 - Çalakayşe - A. H. No. 45.



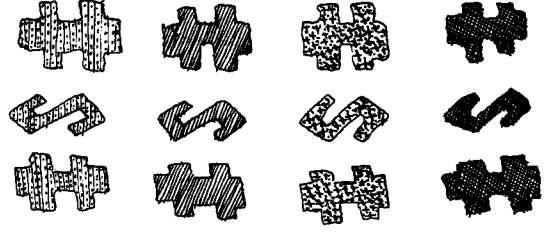
Res. 125 — Harhar örneği - K. m. No. 46.



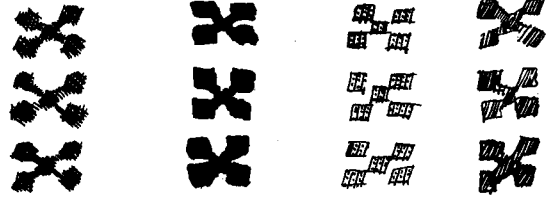
Res. 126 — Maydonozlu - G. No. 46.



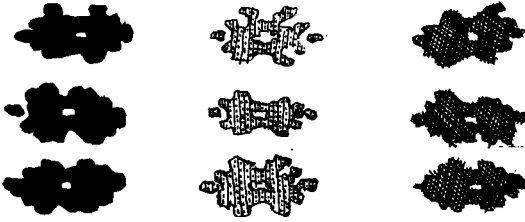
Res. 127 — Güllü - N. No. 47.



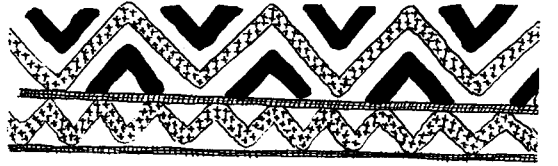
Res. 128 — Çapraz - K. m. No. 4.



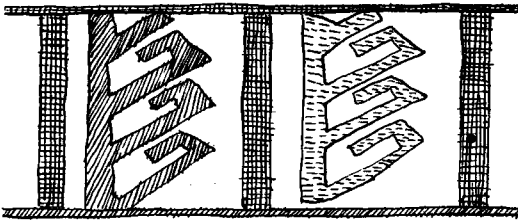
Res. 129 — İşleme - A. H. No. 54.



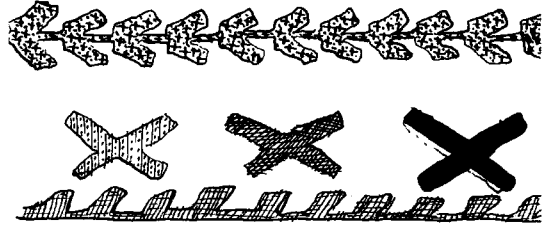
Res. 130 — Sinek - A. H. No. 54.



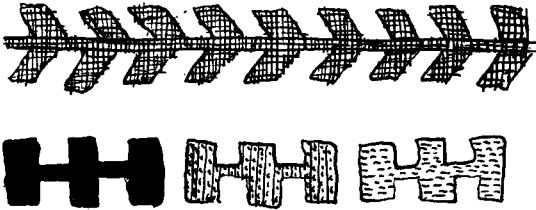
Res. 131 — Sığırsüdüğü - A. H. No. 55.



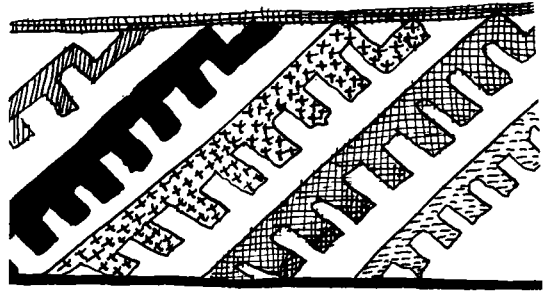
Res. 132 — Ersin - A. H. No. 55.



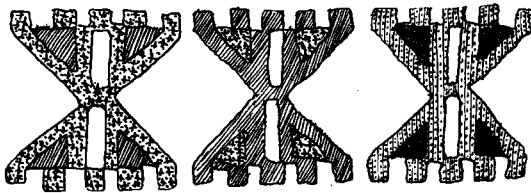
Res. 133 — Kâkül - A. H. kirman - A. H. 55.



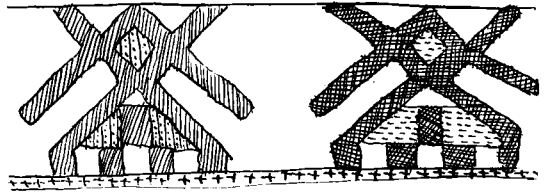
Res. 134 — Tırnak dişi - A. H. Yılanıgalı A. H. 55.



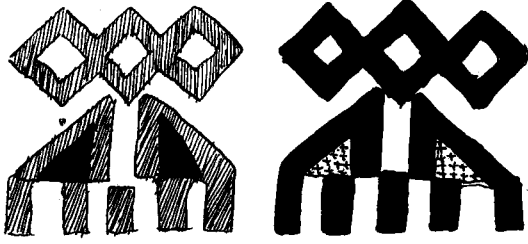
Res. 135 — Dalli - A. H. No. 55.



Res. 136 — Çatanak - A. N. No. 56.



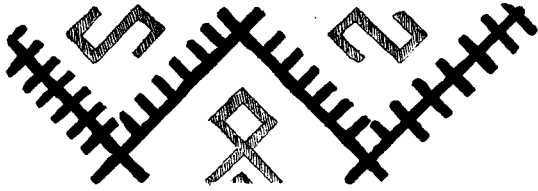
Res. 137 — Alma - A. H. No. 56.



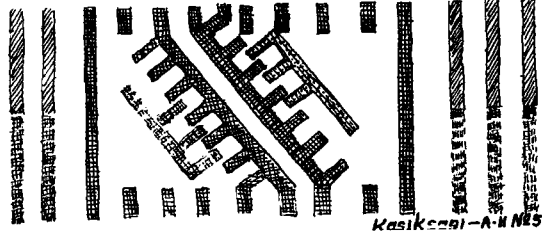
Res. 138 — Parmaklı - A. H. No. 56.



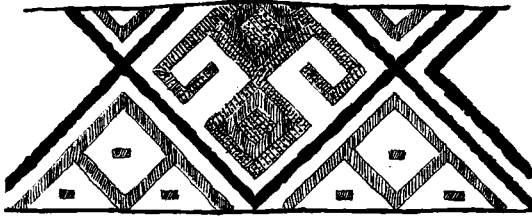
Res. 139 - İgiliki - A. H. No. 56.



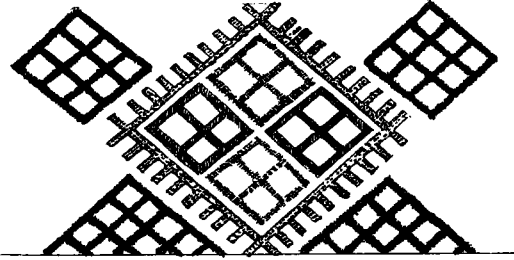
Res. 140 — Düzpitttrak - A. H. No. 57.



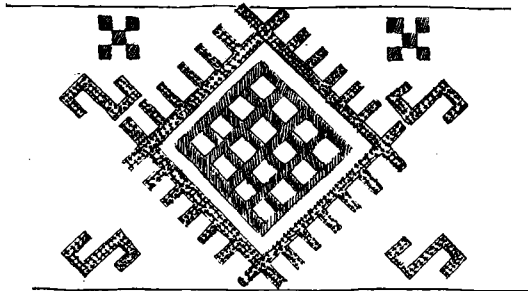
Res. 141 — Kaşksapı - A. H. No. 57.



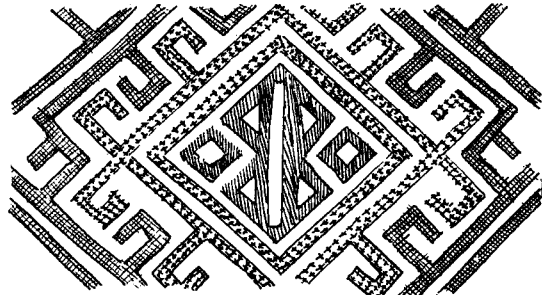
Res. 142 — Elibelinde — A. H. No. 57.



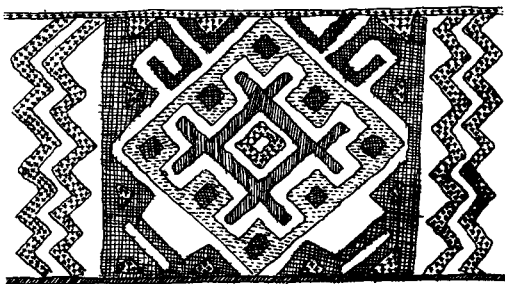
Res. 143 — Pıtıraklı A. H. No. 58.



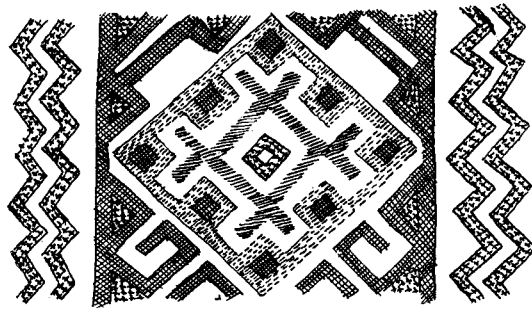
Res. 144 — Köşeli - A. H. No. 58.



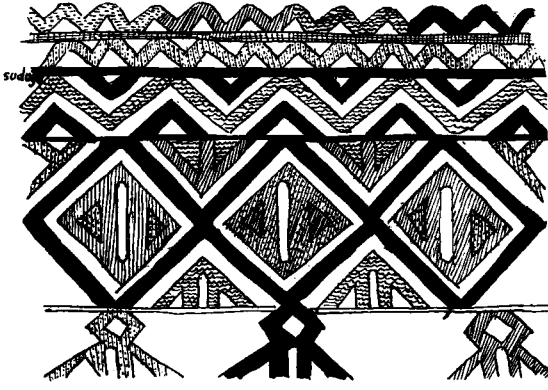
Res. 145 — Likli - A. H. No. 59.



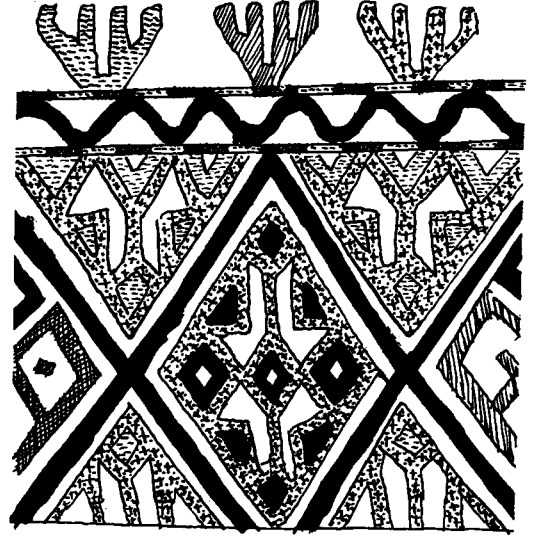
Res. 146 — Akıtma - A. H. No. 59.



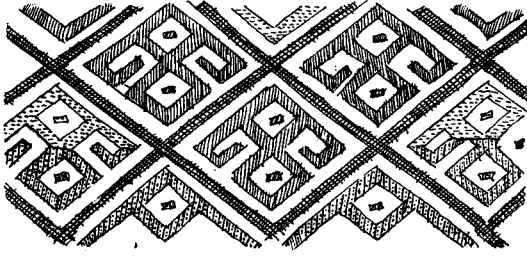
Res. 147 — Likli - A. H. No. 59. Akıtma - A. H.



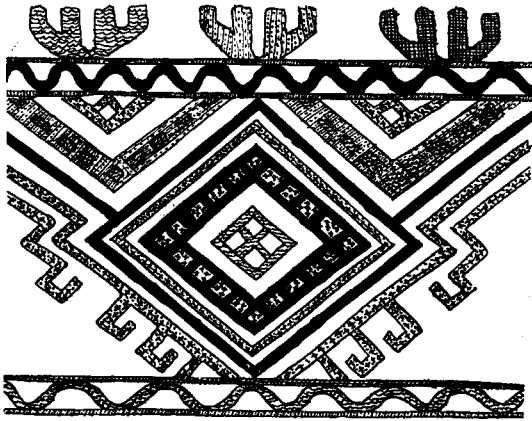
Res. 148 — Sığırsüdüğü A. H. karniyarik A. H. No. 60.



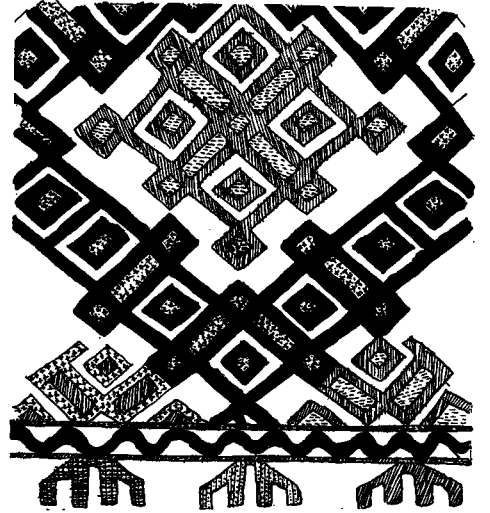
Res. 149 — Koçhisar - A. H. No. 61.



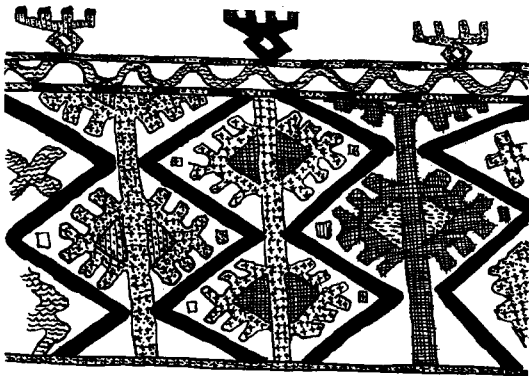
Res. 150 — Elibelinde - A. H. No. 61.



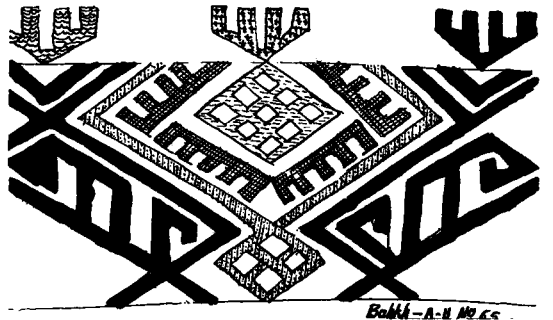
Res. 152 — Delimelek - A. H. No. 63.



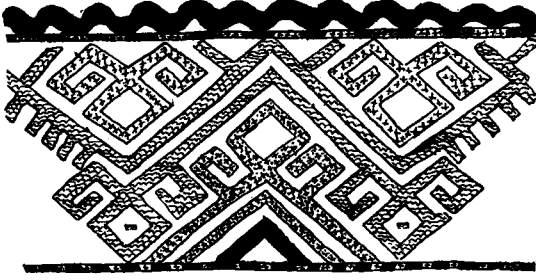
Res. 151 — Koçhisar - A. H. No. 62.



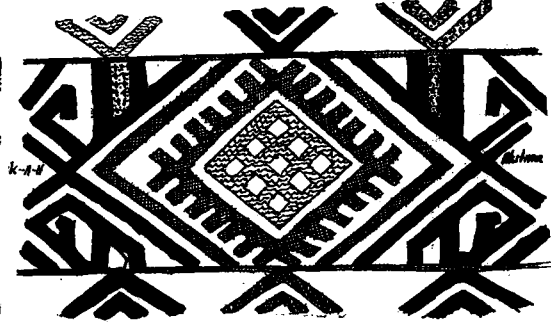
Res. 153 — Pıtırak - A. H. No. 64.



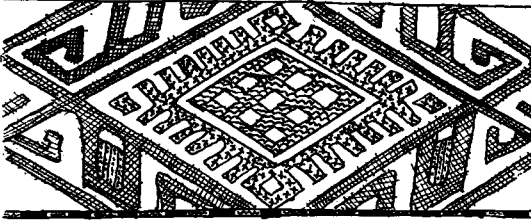
Res. 154 — Balıklı - A. H. No. 65.



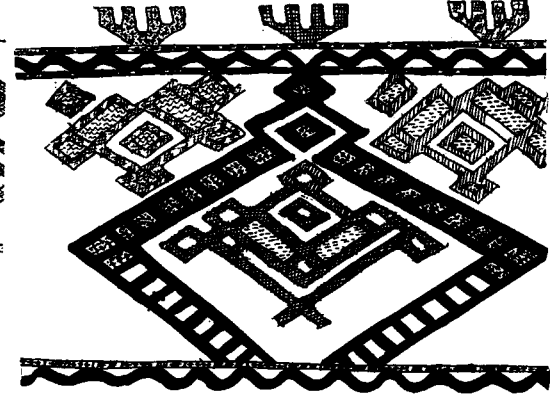
Res. 155 — Kilimörneği - A. H. No. 65.



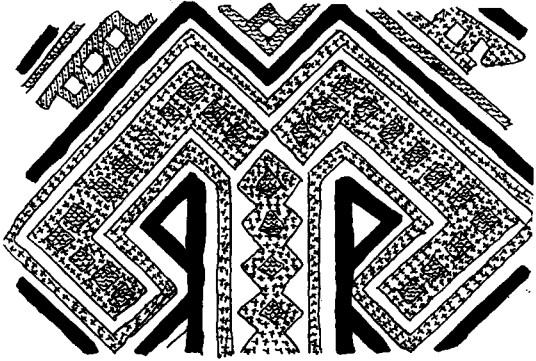
Res. 156 — Delimelek A. H. Ayak - A. H. No. 66.



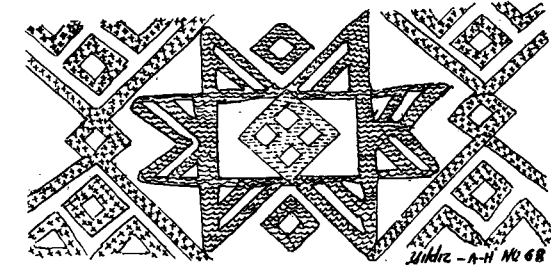
Res. 157 — Pıtrak - A. H. No. 66.



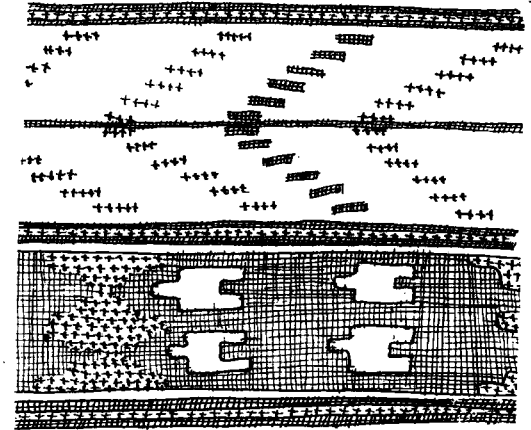
Res. 158 — Balıklı - A. H. No. 67



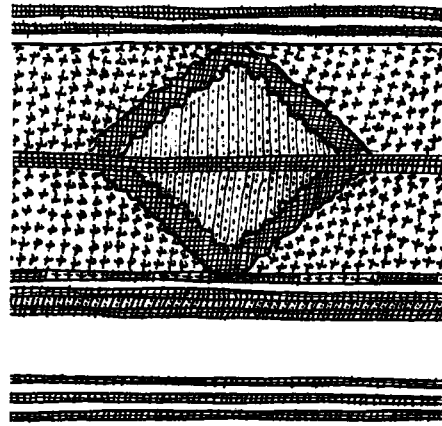
Res. 159 — Koçboynuzu - A. H. No. 68.



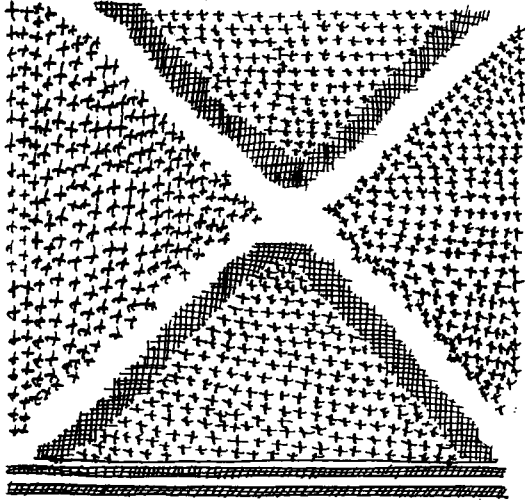
Res. 160 — Yıldız - A. H. No. 68.



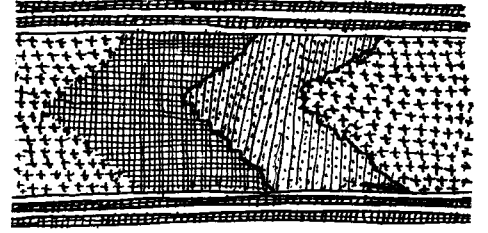
Res. 161 — Akıtma - A. H. No. 69.



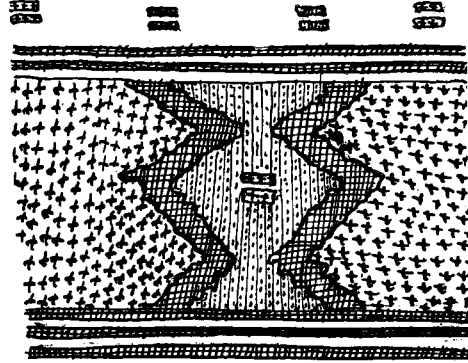
Res. 162 — Karnıyarık - A. H. No. 69.



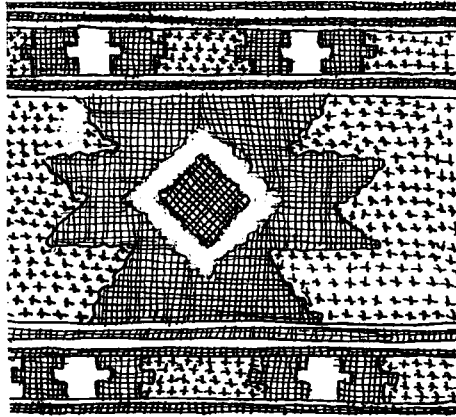
Res. 163 — Kirman - A. H. No. 69.



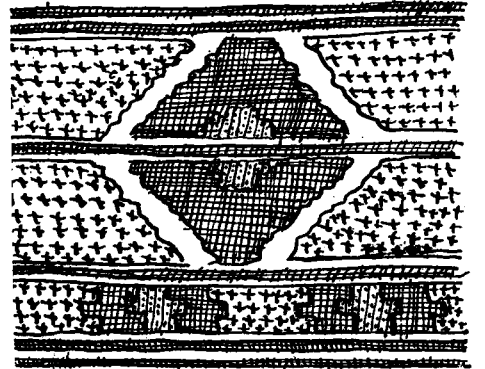
Res. 164 — Akma - A. H. No. 69.



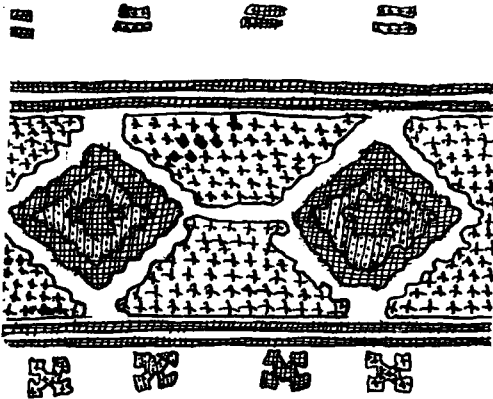
Res. 165 — Göz nakışı - A. H. No. 69.



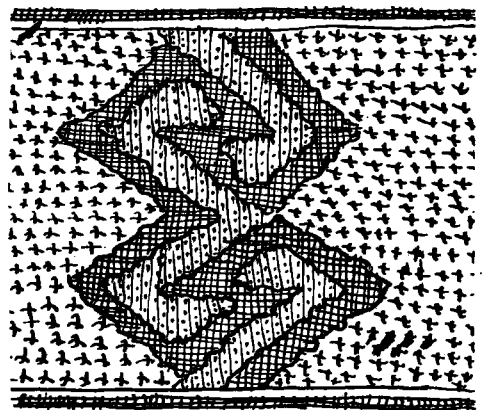
Res. 166 — Kilim örneği - A. H. No. 70.



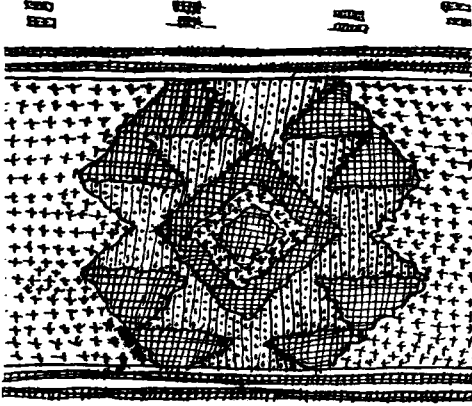
Res. 167 — Alması - A. H. No. 70.



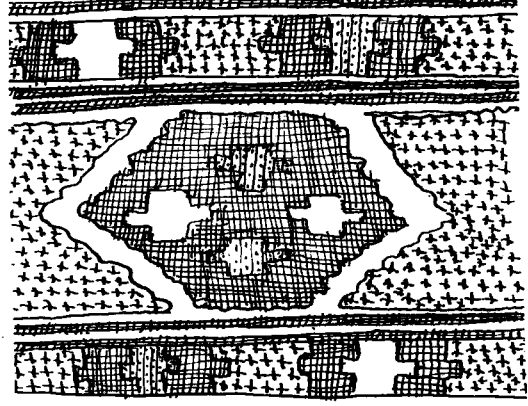
Res. 169 — Elmas - Ka. k. No. 70.



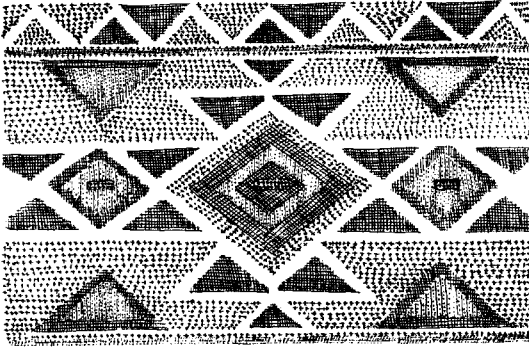
Res. 168 — Sındı kulpu - A. H. No. 70.



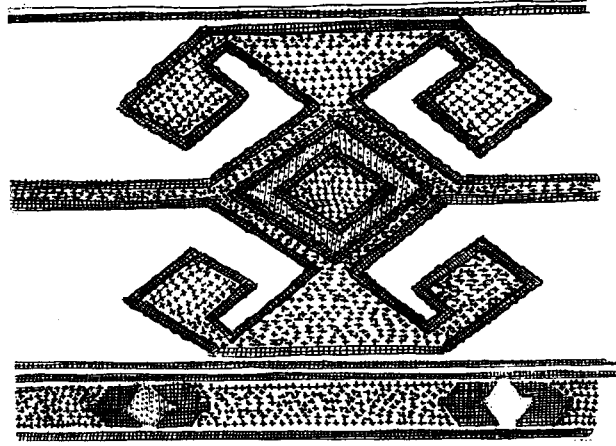
Res. 170 — Yıldızlı - A.H. No. 70.



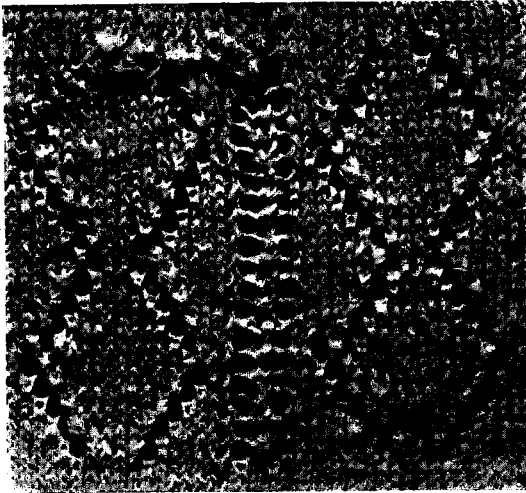
Res. 171 — Sineklinakış - A.H. No. 70.



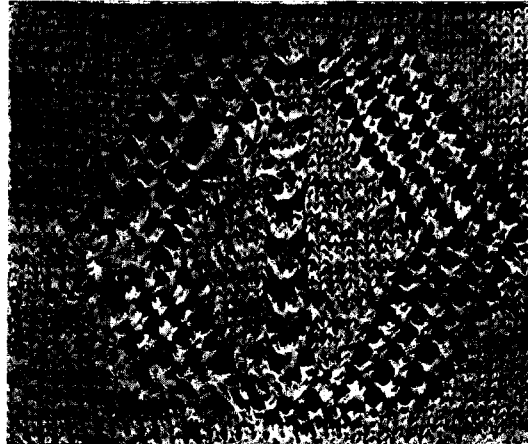
Res. 172 — Şekerpara - A.H. No. 71.



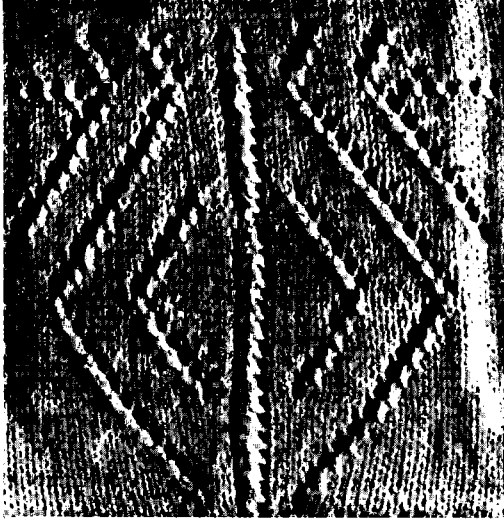
Res. 173 — Koçboynuzu - A.H. No. 71.



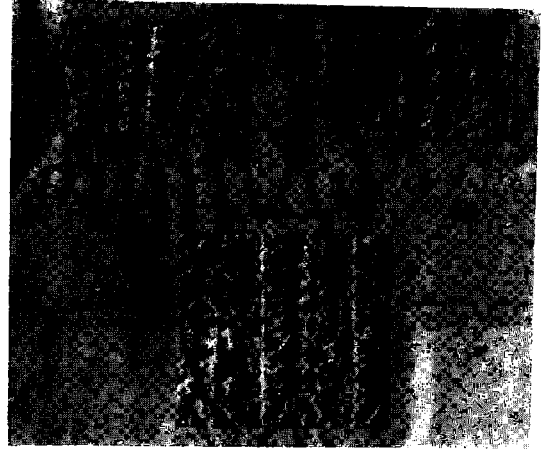
Res. 174 — Muskalı - G. No. 48.



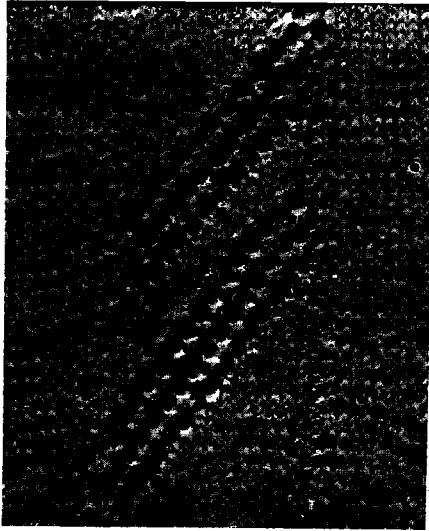
Res. 175 — Tor - G. N. 48.



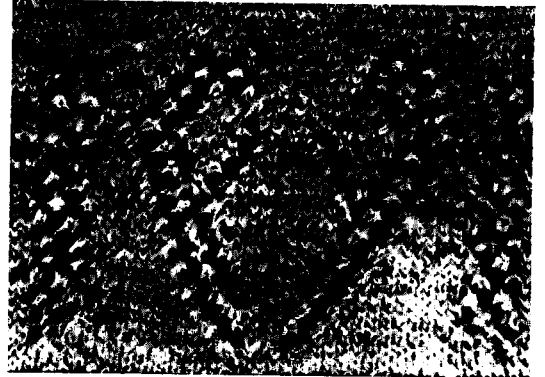
Res. 176 — Tor - A. H. No. 49.



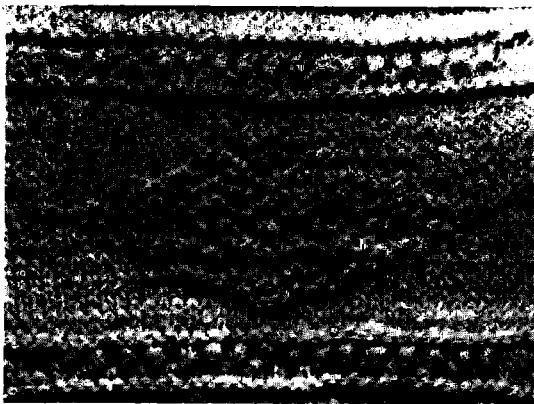
Res. 177 — Tor - A. H. No. 49.



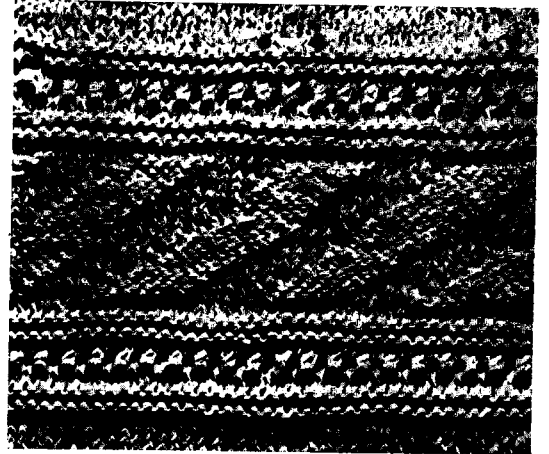
Res. 178 — Delikli - T. K. No. 50.



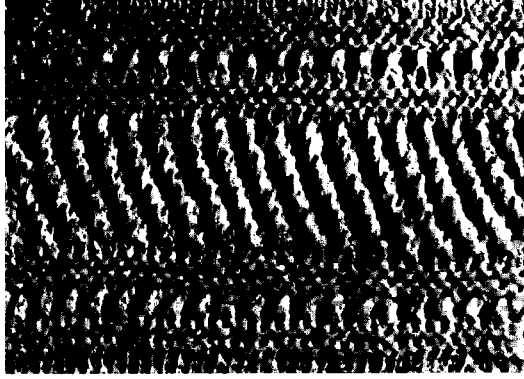
Res. 179 — Koçboynuzu - K. M. No. 50.



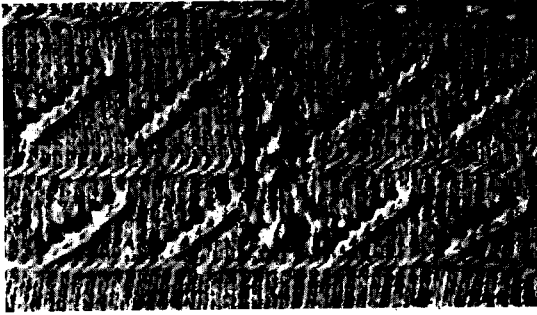
Res. 180 — Tersli tor - ka. k. No. 51.



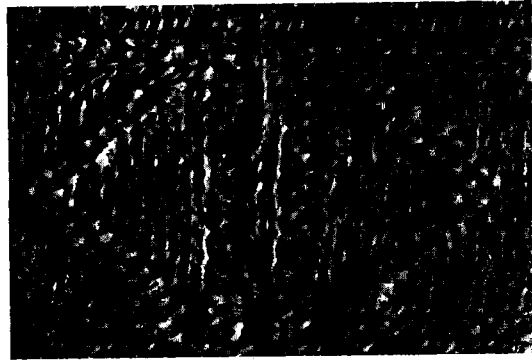
Res. 181 — Terslitor - ka. k. No. 51.



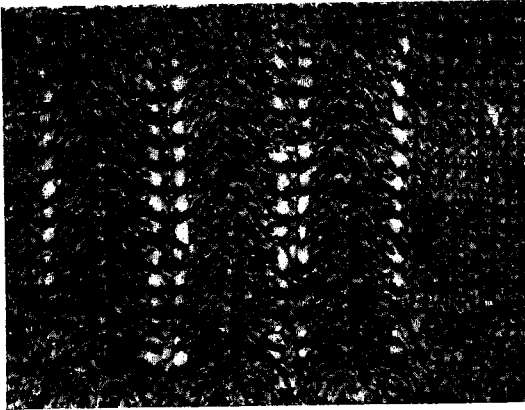
Res. 182 — Akitmalitor - ka. k. No. 52.



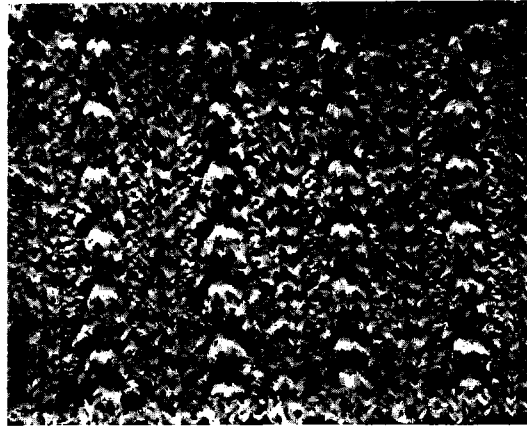
Res. 183 — Tor - G. No. 52



Res. 184 — Güllü - G. No. 52.



Res. 185 — Seksenakıl doksan fikir - G. No. 53



Res. 186 — Baklalı - G. No. 53.

13. YÜZYIL KONYASINDA BİR CAMİ GRUBUNUN PLÂN TİPİ VE “SON CEMAAT YERİ”

MURAT KATOĞLU

Tek kubbeli ve son cemaat yeri bulunan küçük cami veya mescitlerin Anadolu Türk Sanatı Tarihi araştırmacıları tarafından 14. yüzyıldan itibaren görülmeye başladıkları kabul edilmiştir¹. Esas olarak bu tip camiler, kare teşkil eden dört duvar ile, bu mekânı örten bir kubbe ve son cemaat yerinden ibarettir². Bazen bir minare de bulunur. Bu üç mimarî unsurdan bilhassa son cemaat yerinin 14. yüzyılda, yani Beylikler Devri ile cami mimarimize girmiş olduğunda, sanat tarihçileri anlaşma halindedir. Ancak, son yıllarda Konyadaki çalışmalarımız sırasında bazı küçük camiler dikkatimizi çekti. Bunların çoğu üzerinde fazla durulmamış, Konya'nın diğer muhteşem eserleri arasında adeta unutulmuş yapılarıdır. Selçuklu devrinden olan bu mütevazî görünüşlü yapıların bir kısmı bakımsızlıktan; bazıları da bilgisizce yapılan onarımlar sonucu şekillerini kısmen kaybetmişlerdi. Buna rağmen binalar, ilk yapı şekilleri hakkında tatmin edici fikir lere varmamızı sağlıyan özelliklerini de muhafaza etmişlerdi. Bunlar yukarda bahsettiğimiz, Beylikler devrindeki camileri hatırlatır bir plân üzerine; kare, kubbeli bir mekânla, kapının bulunduğu tarafa

yerleştirilmiş bir “giriş holü” ünden meydana geliyorlardı³. Kendi aralarında bir kaç gruba ayırabileceğimiz bu yapıların Konya dışında da benzerleri olmalıydı. He men Konya yakınlarında Akşehirde Aya-sofya, Güdük Minare, Eminüddin Yusuf (Altın Kalem) ve daha başka mescitler ile⁴ Alanyadaki Akcebe Sultan mescit ve türbesi konumuzu ilgilendiren yapılarıdır⁵. Konya da ise Sırçalı, Hoca Hasan, Zemburî, Hacı Ferruh (Taş Cami, Akçeğizlenmez), Aksinne Dibekli, Beşarebey, Küçük Karatay, Beyhekim, Tahir ile Zühre ve daha bir çok mescidi sayabiliriz. Bütün bunlar müstakil yapılarıdır. Ayrıca, çok önemli iki eser olarak birer yapı grubu içinde yer alan Konya'nın İnce Minareli Medrese mescidiyle, Akşehir'in Taş Medrese (Sahip Atâ) mescitlerini sayabiliriz. Bunlardan bir kısmının tarihleri kesin olarak bilinmemekle beraber, 13. yüzyıla ait

¹ *Wulzinger, Karl*, Das İslamische Milâs (ayrı basım) s. 162, Berlin 1935 ... *Diez, E. - O. Aslanapa-M. Koman*, Karaman Devri Sanatı, s. 198 İst., 1950... *Diez, E., - O. Aslanapa*, Türk Sanatı s. İst., 1955 *Yetkin, S. Kemal*, İslâm Mimarisi s. Ankara 1959 Erdmann Kurt; XIII. yy. Anadolu Camileri Birinci Türk S. Kongresi Sayfa 150. *Kuran, Aptullah*, İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami Ankara 1964.

² *Kuran, A.* aynı eser s. 3.

³ Bu kısımlara, şimdilik “giriş holü” de diyebiliriz; *M. Önder*, “dehliz” tabirini kullanıyor; *Mevlâna Şehri KONYA* s. 98, 101, 102, 112 ... Konya 1962... *İ. Hakkı Konyalı* ise doğrudan doğruya “son cemaat yeri” diyor: *Konyalı, İ. H., Nasreddin Hoca'nın Şehri AKŞEHİR*, s. 304, 314, 345 ve *Konya Tarihi*, s. 328, 354, 397, 524 ... Konya 1964. *Sarre*, Akşehir Taş Medrese ve Beyhekim Mescidi için son cemaat yeri deyimini kullanıyor: *Reise in klenasien*, s. 21 Berlin 1896; *Seldchakishe kleinkunst* s. 32-33 Leipzig 1909.

⁴ *Konyalı, İ. H.*, Akşehir s. 314, 344, 345.

⁵ *Riefstahl, R.*, Turkish İsmamic Architecture of Southwestern Anatolia, s. 56, London 1931. *Konyalı, İ. H.*, Alanya (Tarihi Turistik Klavuz) s. 287 İst., 1946 ... *Rice, D. Storm-Setton Lloyd*, Alanya (Alâiyya) s. 30 London 1958.

oldukları kabul ediliyor⁶. Adı geçen mes-citlerin hepsinin önlerinde birer "giriş holü" ü; bizim değerlendirmemize göre, "son cemaat yeri" vardır. Ancak bu bölümlerin gerek mimarî, gerek fonksiyonlarında çeşitli şekilleri hattâ anlamları olmalıdır ve zamanın akışı içinde, pek tabii-dirki bu şekil ve anlamlar da değişmelere uğramıştır. Bu hususlar ilerde tekrar dön-mek üzere, bırakıp, benzer yapıları grup-lar halinde toplayarak bazıları üzerinde duralım.

A) 1. *Beşarebey (Ferhuniye) Mescidi*

Kare plânlı kubbeli bir mescittir. Ku-zeyinde tamamiyle kapalı bir "giriş holü" vardır. Bugün ahşap kaplı olan bu kısmın üzeri eskiden tonozluymuş⁷. Kuzeydeki kapıdan "giriş holü" ne, oradan da kub-beli mabet kısmına geçilir. Plân tipi bakı-mından Karatay Mescidiyle aynı karakterdedir. (Plân: 1, 2) Yapı, devrinde çini-lerle kaplıydı. Bunu, bugünkü izlerinden anlıyoruz.

Kapı üzerinde bir kitabesi vardır Dört satırlı sülüs kitabede, mescidin 613 H- (1213 M.) yılında Emir-i Ahur Zeyneddin Beşare Bey tarafından yaptırıldığı yazılırdır⁸. Bu tarih bizim için önemlidir.

2. *Küçük Karatay Mescidi (Resim 1)-*

Bu mescitte yine kare ve üzeri kub-beli bir kısımla önündeki tonozlu bölümden meydana gelmiştir. (Plân: 2) Kuzey-deki kapı sonradan örülmüştür. Gövde taş, kubbe tuğladır⁹. Mescide, giriş ho-

lündeki kapıyla geçilir. Pencere ve kapıları çeşitli değişikliklere uğramıştır.

Bina vakfiyesine göre, 646 H. (1248 M.) yılında Celâleddin Karatay'ın kardeşi Kemaleddin Rumtaş tarafından yaptırılmıştır¹⁰.

3. *Erdemşah (Kalecerp) Mescidi.*

Küçük Karatay ve Beşarebey mescit-lerinin plânında, tonozlu giriş holü (ki bugün yıkılmıştır ve ahşap örtülüdür) olan tek kubbeli bir mescittir. Kubbesi dışar-dan ve içerden sıvalıdır. 617 H. (1220 M. yılında yapılmıştır¹¹.

B) 1. *Hacı Ferruh (Taş Cami, Akçe-gizlenmez) Mescidi (Res. 2, 3, 4, 5).*

Birçok isimlerle anılan bu mescit, Konya'nın üzerinde az durulmuş eserle-rinden biridir. Kesme taştan yapılmıştır-Tek kubbeli Selçuklu devri mescitlerin-dendir. Kubbesi yıkılmış, yerine ahşap ta-van yapılmıştır. Doğudaki cümle kapı-sıyla giriş holü dediğimiz "son cemaat yeri" ne, oradan da ikinci bir kapıyla mes-cide geçirli¹². Plân, bu tonozlu "son ce-

Eski Malatyada Ulu Cami (Resim: 22), Harput da Alaca Mescit (Arap Baba türbesi) - Resim için: *Sunguroğlu, İshak*, Harput Yollarında s. 312 İst., 1958) kubbeleri bu tarzın örneklerindedir; Konya ve Ak-şehirdeki tek kubbeli mescitlerin hemen hepsinin kub-beleri de böyledir.

¹⁰ *M. Ferit-M. Mesut*, Cemaleddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri, s. 64 Konya 1940.

¹¹ İ. Hakkı *Konyalı*, Konya Tarihi. s. 354.

¹² Her iki kapı da süslüdür. Cümle kapısı bir "tak kapı" gibidir. Ancak çıkıntı yapmaz. Girişin basık kemeriyle portal nişini, çevreleyen sağır kemer arasında, kademeli stalâktik dolguları yer alıyor. Nişin sağ ve soluna birer mihrabiye yerleştirilmiştir. Stalâktitler oldukça "arkaik" bir görünüştedir. Bu sistemiyle kapı, Amasyadaki Halifet Gazi Türbesi, Niğdedeki Alâaddin (Beşare Bey) caminin stalâktik nişleriyle benzerlik gösterir. (Resim için: *A. Gabriel*, *Monuments Turc D'Anatolie*, I cilt Pl. XXXV, ve II cilt Pl. XIV Paris 1931-1934) Nişi çerçevesiyen geometrik kabartmalar da erken devir üslûbundadırlar ve mese-lâ Kayserideki Çifte Medrese'nin portal dekorasyonu-aynı anlayışadırlar. (Resim için: *Gabriel*, cilt I Pl. XVIII).

Altan merkezî yıldızlardan yayılan geometrik şekiller halinde başlayan bu kabartmalar, biraz yukar-da nispeten dolgun bir hal alarak devam ederler. En dışta iki kademeli, sonraki tarihlerde görülen "nar çiçeği" dediğimiz motifleri hazırlayan "zik-zak" lı bir çerçeve vardır. Kapının iki yanında, üzerlerinde sağır

⁶ *Önder, Mehmet*, (Mevlâna Şehri) Konya s. 98, 101, 102, 112, 114, 157 ... *Konyalı, İ. H.*, Konya Tarihi s. 329, 333, 517, 518.

⁷ *M. Önder*, aynı eser s. 102.

⁸ *M. Önder*, aynı eser s. 101, 610 H. tarihini veriyor; İ. H. *Konyalı* ise 616 H. tarihinde yapıldığını söylüyor; Konya tarihi s. 327.

⁹ Bu mescitlerin güzel taraflarından biri de, kub-belerinin içerden tuğlayla muhtelif şekillerde süslen-meleridir. Malzeme hem fonksiyon, hem dekoratif bakımdan değerlendirilmiştir. Bu çeşit tuğla kubbeler Selçuklu çağı eserlerinde sık sık görülür ... Çoğu zaman ortada bir çini rozet yer alır. Bu rozetin çevre-sinde tuğlalar zik zak olarak iç içe sıralanırlar. Bu zik zak şeklinde dizilmiş tuğla sıralarıyla çeşitli şekiller teşkil edilmiştir. Konyada Beyhekim, Tahir ile Zühre, Sırçalı mescitler ile, Sahip Atâ türbesi; Akşehirde Küçük Ayasofya, (Resim: 21) Taş Medrese mescitleri;

maat yeri" ile, kubbeli kare kısımdan ibarettir. (Plân: 3) İlk gruptaki yapılardan, giriş holü ile mescit arasındaki pencereler sebebiyle ayrılır.

Kitadesine göre 612 H. (1215 M.) yılında yapılmıştır¹³.

2. Aksinne Dibekli Mescidi

Plânı, yukarda da belirttiğimiz, tek kubbeli, giriş holü tonozlu ve kapalı Selçuklu camileri tipindedir. Giriş holü pencerelerle mescide bağlıdır. Bu bakımdan Hacı Ferruh mescidine benzer. (Plân: 4) Kubbesi dışardan sıvanmış olup, bakımsız bir durumdadır. Kitabesi yoktur ve tarihi bilinmemekle beraber, yapı tarzı binanın 13. yüzyıla ait olduğunu gösteriyor

C) 1. Sırçalı Mescit (Resim: 6, 7, 8, 9, 10).

Kare plânlı, kubbeli bir yapıdır. Doğusunda, muhtelif genişlikte üç sivri kemerinin iki ayağa ve yanlarda duvarlara oturduğu anlaşılan tonozlu bir kısım (ki artık buraya "son cemaat yeri" diyebiliriz) var-

kemerler bulunan birer pencere yer alıyor ... Mescidin sanat değeri yüksek unsurlarından biri de taş mihrabıdır. Zengin bir şekilde süslenmiştir. En dışta geometrik, geniş bir bordür görülüyor. Mihrap girintisi, iç içe iki nişten meydana gelir. İkisi de stalâktitli olan bu nişleri ayrı ayrı motiflerle süslenmiş birer sivri kemer çevirir. Üst kemer ile dış bordür arasında birer kabara bulunur. Tezyinat yine portal dekorasyonu üslubundadır.

Selçuklu Anadoluşunda böyle çift nişli mihraplar vardır ... Taş olarak Niğdede Alâaddin (Beşare Bey), Kayseri-Develi Ulu (Sivasî Hatun), camileriyle, "değişik bir yapı grubu" olmasına rağmen" Kayseri-Sivas yolunda Tuzhisar Sultan Hanı'nın köşk mescidinde; alçı-çini olarak Vandaki Ulu Cami mihraplarında bu tip görülüyor ... (Niğde için resim: Gabriel, aynı eser Pl. XXXVI., Sultan Hanı için: Erdmann, K., Anatolischen Karavansaray 13. Jahrhunderts, volume I Abb. 154 ...) ... Van Ulu Camii için: Bachmann, W., Kirchen und Moscheen Armenien und Kurdistan Taf. 62. Leipzig 1913.

Hacı Ferruh mescidi dekoratif değerleri bakımından ilgi çekicidir. Erken Selçuk taş plâstliğini yansıtan önemli bir yapıdır. Konyada bu devir Selçuk taş işçiliğini bu kadar iyi gösteren, diğer bölgelerle ve Konya'nın gelişmiş "momümental" eserleriyle mukayese yapmamızı sağlayan bina yoktur. Bu da yapının bir başka önemli yanındır.

¹³ M. Önder, aynı eser, s. 97, 98 ... İ. Hakkı Konyalı, Konya T., s. 364.

dı¹⁴. (Son cemaat yerinin iki yan kemer ayaklarında Selçuklu tarzı kakma çinilerin kalıntıları gözükmüyor). Duvarları kırma taştır. Kubbe tuğladır ve dışardan sıvanmıştır¹⁵. Bu mescidin minaresi de vardır. Kuzey - doğu köşesindeki bu minare, son cemaat yerini yandan kapatan bir çıkıntı yapar. Bu kısım öbür taraftan da duvarla kapatılmıştır. (Plân: 5) Bu plân tipiyle bilhassa bu grup içinde topladığımız Hoca Hasan ve Zemburî mescitleriyle büyük yakınlık gösterir. (Plân: 6-7).

Kitabesi yoktur. Ancak yapı tarzı, mescidin 13. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olduğunu gösteriyor. (Bak: 15).

2. Zemburî Mescidi (Resim: 11, 12).

Selçuklu devrinin kare plânlı, kubbeli mescitlerindedir. Muhtemelen İki ayağa oturan tonozlu son cemaat yeri, yı-

¹⁴ Mescit, son yıllarda bu esasa göre onarıldı. 1964 yılında minaresi de yeniden yapıldı.

¹⁵ Sırçalı mescit tezyinatıyla göze çarpan bir yapıdır. Son cemaat yerinin pencere üstlerinde, revak kemerlerinde; içerde mihrabında çini, kubbesinde çini ve tuğla Selçuklu sanatını bütün güzelliğini gösterir bir şekilde kullanılmıştır. Çini mihrabı devrinin en güzel örneklerindedir. Bütün kible duvarına yayılan bir çini kaide üzerinde yükselir. Mihrap nişini beş bordür kuşatır. Dıştan ilk ikisi incedir ve geometrik süslüdür. Üçüncüsü beyaz alçı zemin üzerinde firuze ve patlıcan moruyla örülmüş "palmet" motiflerinin bordürüdür. Dördüncüsü ise, en geniş yeri kaplar ve en güzel olanıdır ... Kobalt mavisi yazı altında yer alan palmet ve dallar bordüre adeta kademeli bir görünüş, bir derinlik havası verirler. İç bordür, üçüncüye benzeyen bitkisel tezyinatlıdır. Mihrap hücrelerinin kenar sütünceleri "zar başlık" ıdır. Hücrenin plâni, çini mihrapların çoğunda olduğu gibi dikdörtgendir. (Çini mihraplar içinde bu şekle uymayan tek örnek, Harput da Alaca mescit mihrabıdır ve çokgene tamamlanabilir bir plâna sahiptir). Mihrap hücreleri firuze ve patlıcan moru çinilerin meydana getirdiği geometrik şekillerle süslü bir yüzey halindedir. Kenar sütüncelerinin başlıkları hizasından yedi sıra stalâktit yükselir. Stalâktit hücreleri alçı üzerine kakma çeşitli şekilleri olan geometrik çini parçalarının kompozisyonlarıyla gösterişli bir tarzda süslenmiştir. Stalâktit nişinin yanlarındaki üçgen silmeler de geometrik tezyinatlıdır. Mihrabın kitabesi yoktur. Ancak yine Konyadaki Sahip Atâ mescidinin mihrabıyla yakınlık gösterir. Bu mihraba nazaran süs motifleri, yazı karakteri daha da gelişmiştir. Bunları göz önünde tutarak mescidin ve mihrabın, 1260 yıllarından sonra yapılmış olabileceğini düşünebiliriz.

kılmış olup, son yıllarda kısmen değişerek yenilenmiştir. Son cemaat yeri batısında üstü yıkık minaresi vardır. Bu kısım, sol taraftan da duvarla örtülmüştür. (Plân: 6) Plânı yukarıda da belirttiğimiz gibi Sırçalı ve Hoca Hasan mescitlerinin hemen aynıdır. Gerek mescit, gerek minare tuğladır. Minarenin uzunca tutulmuş sekizgen bir kaidesi vardır. Gövde bunun üstünde silindirik olarak yükselir.

3. *Hoca Hasan Mescidi* (Resim: 13, 14).

Yine Selçuklu çağından olduğu söylenen bu cami¹⁶, plân bakımından, Sırçalı ve Zemburi mescitlerine benzer. (Plân: 7) Minare son cemaat yerini doğudan kapatır. Bugün ahşap olan son cemaat yeri tavanı, devrinde tonozluydu¹⁷. Buradan, sola kaymış kapı ile mabede giriliyor. Mescit tuğladan yapılmıştır. Minarenin kaide kısmında devşirme taşlar da kullanılmıştır. Kubbe, zik-zak biçimde dizilmiş tuğla sıralarından meydana geliyor. Selçuklu devri kubbeleri özelliğinde olup, duvarların içine gömülmüş bir şekilde, kasnaksız olarak yapılmıştır¹⁸.

¹⁶ M. Önder, aynı eser, s. 114 m. *Elgin, Necati*, Konya'da Hoca Hasan Camii Üzerine, Anıt dergisi sayı 31 s. 18-20 Konya 1964 ... İ. Hakkı Konyalı, Konya T., s. 397-400, 13. yüzyıl başlarından olması ihtimali üzerinde duruyor.

¹⁷ Hoca Hasan camiinin en önemli kısımlarından biri, Anadolu için tek olan minaresidir. Kısmen yıkılmıştır ve değişik bir plândadır. (Plân 7) Formu İrandaki bazı türbeleri, bilhassa Gurgandaki kümbet-i Kâbus'u hatırlatıyor. Anlaşıldığına göre iki şerefeliymiş. Bugün durmakta olan şerefesinden yukarı doğru devam eden merdiven, bunu anlatmaktadır. Birinci şerefeye kadar olan kısım köşeli-dilimli; ikinci gövde ise yivlidir. İkinci gövdeye ait bu yivli kalıntılar da, minarenin ikinci bir şerefesi olduğuna tanıklık ediyor ... Şerefe altı stalâktitleri çinilidir. Fakat pek azı günümüze kadar kalabilmiştir. Minarenin asıl önemli tarafı iki şerefeli oluşudur. Hoca Hasan böylece Konyadaki bu tip minarelerin üçüncüsü oluyor ... İnce Minareli medrese mescidi minaresinin çift şerefeli olduğu biliniyordu. Yine Konyadaki Hatuniye mescidi minaresinin de iki şerefesi bulunduğunu Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tesbit etmişti. (*S. Ünver*, Konya'da İkinci Çift Şerefeli Minare, Konya Mecmuası, sayı 105-107, Konya 1947).

¹⁸ Eser, yer yer pek arkaik bir görünüştüye de bazı kısımları da tam aksine daha geç devirlerin izle-

Yapının tarihi kesinlikle bilinmemektedir. M. Önder, 13. yüzyıl başlarına ait kabul ediyor... N. Elgin ise 12. yüzyıl sonuna tarihlüyor. Tam bir tarih vermenin zor olduğu bu bina için biz hiç değilse 13. yüzyılın ikinci yarısını düşünüyoruz¹⁹.

4. *İnce Minareli Medrese Mescidi*.

Bugün yıkılmış olan bu mescidin de kare plânlı ve kubbeli bir yapı olduğunu biliyoruz²⁰. Medresenin bitiştirindeydi ve girişte iki kemerli, bizim son cemaat yeri olarak değerlendirdiğimiz bir kısmı vardı. Mescidin doğusunda bulunan bu kısım, güneyden minare; kuzeyden duvarla sınırlanmıştı. Biz bu yapıyı da (C) grubu mescitleri içinde mütalea ediyoruz.

5. *Akşehirde Taş Medrese Mescidi* (*Sahip Atâ*).

Bu yapının 1250 M. yılında Sahip Atâ Fahreddin Âli tarafından yaptırıldığını biliyoruz. Banisinin adını taşıyan külliye'nin içinde yer alıyor. Biz, İnce Minareli Medrese mescidinde olduğu gibi, bu eseri de (C) grubu yapıları içine alıyoruz.

Mescit, yine kare bir plân üzerine yapılmıştır. Dıştan sıvalı bir tuğla kubbe bu mekânı örter. Batı tarafta devşirme sütuna oturan, iki sivri kemerli, tonozlu bir

rini taşımaktadır. Stalâktit hücrelerinin ilkel görünüşüne karşı, çift şerefeli minaresi, yapının 13. yüzyılın ilk yarısında yapılamayacağını gösteren bir husus olmalıdır. Kesin bir iddia olmamakla beraber, 13. yüzyılın ilk yarısında iki şerefeli minarelere rastlamıyoruz. Nettekim, tarihi kati olarak bilinen en eski çift şerefeli minare, Akşehirdeki Taş Medrese ait olandır. (1251 M.) Eserin banisi Sahip Atâ'nın Konyadaki İnce Minareli Medresesindeki de hemen bunun arkasından gelen ikinci örnektir. Taş medrese minaresinin dahi, (yukarıda da belirttiğimiz gibi) mescide bağlanması oldukça anormal bir durum gösterir. İkinci şerefesinin sonradan yapılmış olması ihtimali üzerinde durduksa da, içerden yukarı doğru yükselen çekirdek kısmında herhangi bir yapı değişikliğine rastlamadık ... Minare'nin bütünüyle sonradan yapılmış olması ihtimali üzerinde de durulamaz mı?) Bundan sonrakilerinin sayısı ise Osmanlı devrine, 15. yüzyıla kadar, (hattâ 16) pek fazla değildir. Binanın "arkaik" görünüşünü, belki de mütevazı bir bütçeyle, mahalli ustalar tarafından yapılmış, bir "mahalle mescidi" olmasına bağlayabiliriz.

²⁰ Arseven, C. E., aynı eser s. 126 şekil 243 I. cilt, 2. fasikül.

kısım vardır²¹. (Plân: 8) Yine son cemaat yeri diyebileceğimiz bu kısım kuzeyde minare, güneyde külliye duvarıyla sınırlandırılmıştır. Taş bir kaideye oturan silindirik minaresi iki şerefelidir. Minarenin bağlantısı, mescidin inşasından sonra yapıldığı intibasını uyandırmaktadır. Bina, diğer müstakil yapılara nazaran, İnce Mina-reli medrese mescidine daha çok benzer.

D) 1. *Beyhekim Mescidi*

Bu da tek kubbeli bir mescit olmakla beraber, namaz kılınan asıl mescit kısmı dikdörtgen bir alana oturuyor. (Plân: 9) Buna rağmen konumuzu teşkil eden eserler arasına alıyoruz. Yine, doğusunda ana binaya eklenmiş parçalar vardır. Burada farklı olarak, diğer eserlerdeki giriş holünün üçe ayrıldığını görüyoruz. Ortadaki kapıdan yine bir hole girilir. Sağda, eserin banisi Beyhekim'in türbesi yer alıyor. Soldaki odanın binanın idarecilerine ait olması muhtemeldir. Bugün ahşap örtülü olan bu kısımların devrinde tonozlu olduğunu biliyoruz²². Mescide, giriş holünün ortasındaki kapıdan geçiliyor. F. Sarre burayı son cemaat yeri olarak isimlendiriyor²³.

Bu eserin Kitabesi yoktur. Ancak banisinin yaşadığı tarih biliniyor²⁴. Zaten yapı şekli duvarlardan kubbeye geçerken kullanılan üçgenler, tuğla kubbesi, duvarlarının ve mihrabının çini tezyinatı²⁵ da

²¹ Taş medrese mescidi resmi için : Sarre, Reise in Kleinasien, 2. Is, Taf. 11.

²² Bugün halâ duran çini kaplama tonoz ayakları, bunu gösteriyor. Yıldız şeklindeki bu tip tonoz ayaklarına yine Konya'da Sahip Atâ türbesi ve Karatay Medresesinde rastlıyoruz. Her üçüde çini olan bu tonoz ayaklarının taşıdığı tonozların, devrinde ne muhteşem bir görünüşe sahip olduklarını tasavvur edebiliriz.

²³ Sarre, Seldschukische Kleinkunst, teill II s. 32, 33, Leipzig 1909.

²⁴ Ünver, S., Selçuklu Tababeti, s. 92, Ankara, 1940.

²⁵ Çini mihrabı Selçuklu üslûbunda olmakla beraber, yapının 13. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını göstermektedir. Bitkisel tezyinat gelişmiş, kâh bordürler, kâh yüzeyler halinde birinci derecede değer kazanmıştır. Karaman daki İbrahim Bey İmareti'nin mihrabını andıran bir görünüşü vardır. Bu mihrap ne yazık ki bugün yoktur. Mescit son zamanlarda kötü bir şekilde onarılmaktadır.

eserin Selçuklu çağına ait olduğunu gösteriyor.

2. Tahir ile Zühre Mescidi (Resim: 15, 16, 17, 18, 19, 20).

Eser, mescit, türbe ve tonozlu bir giriş kısmından meydana gelmiştir. (Plân: 10) Esas olarak yine kare plânlı, kubbeli mescitlerdendir. Doğu tarafına tuğla kubbeli bir türbe ve tonozlu bir giriş kısmı eklenmiştir. Bu tonoz sağlamdır ve sırcalı medrese türbesinin tonozunun hemen hemen aynıdır, sırlı tuğladan yapılmıştır. Bugün dışarda bulunan çini-tuğla kapı, aslında mescide ait olmalıdır. Sonradan dışarı alındığı anlaşılıyor. Bu giriş kısmında bir de çinialçı mihrap kalıntısı (türbe duvarı üzerinde) bulunuyor. O zaman buraya yazlık gözüyle bakamaz, yahut son cemaat yeri olarak düşünemez miyiz? Aşağıda "Akbe Sultan" mescidini işlerken, bu konuya tekrar döneceğiz.

Mescit muhakkak ki 13. yüzyıl yapıdır Mimarî şekli bunu göstermektedir²⁶. M. Önder ve İ. H. Konyalı da ese-

²⁶ Bina taş ve tuğladandır. Kubbeye Selçuk tarzı üçgenlerle geçiliyor. Tuğla kubbesi yukarıda bahsettiğimiz özelliktedir. (Bak: 9) Eserin önemli kısımlarından biri de alt kısmı yıkılmış olan mihrabdır. Bu, emsallerinden oldukça farklı bir mihraptır. Alçı, çininin yanında aynı değerde tezyini bir malzeme olarak kullanılmıştır. Çini, firuze rengiyle, kenarları yirmi cm. lik kareler halinde stalâktit nişinin kenarlarındaki üçgen silmelerde; sekizgen, küçük parçalar halinde de geniş dış bordürün alçı kabartmaları arasına yerleştirilmek suretiyle kullanılmıştır. Kitabelik kısmın bir pano halinde patlıcan renkli, yine aynı büyüklükte kare parçalar konulmuştur. Böyle kare çinilere Selçuklu devrinde sık rastlanmaz. Yine Konyadaki Karaaslan mescidi mihrabında da böyle kare çiniler görürüz. Orada alçıyla birlikte kullanılmıştır. (Resim: 23). (Karaaslan mescidi, Konyadaki tek kubbeli mescitlerdendir. M. Önder, Selçuklu devrinden olduğunu söylüyor aynı eser s. 116) Stalâktit nizamları da her iki mescitte birbirine yakındır. (Bu çeşit kare şeklindeki çiniler Amasyada Burmalı Minare camiinde de vardır). Tezyinatta alçının çiniyle birlikte kullanılması, daha çok yüzyılın sonlarına doğru görülmeye başlıyor. Netekim Ankaradaki Arslanhane (Ahi Şerafeddin) camii mihrabında da aynı çini alçı beraberliğini görürüz. (1290 M.) Bu mescit, yüzyılın son yirmi beş-otuz yılı içinde yapılmış olmalıdır.

rin Selçuklu devrinden olduğunu söylüyorlar²⁷.

3. Alanyada Akcebe Sultan Mescit ve Türbesi.

628 H. (1230 M.) yılında yapıldığını bildiğimiz bu bina son derece ilgi çekicidir²⁸. Bugün pek harap bir durumda olan bu bina kırmızı tuğla ve yer yer taştan yapılmıştır. Yapıdan ayrı olarak kuzey - batı yönünde bir de minaresi vardır. Yine kare plânlı mescidin üstü kubbeyle örtülmüş, doğusuna kubbe ve tonozlu iki kısımdan ibaret bir bölüm bitştirilmiştir²⁹. kapı ve pencereleri sayısız değişikliklere uğrayan yapının ilgimizi çeken sebeplerinden biri de, Tahir ile Zühre Mescit ve türbesiyle çok benzeyen bir plâni olmasıdır. Buranın giriş kısmında da bir mihrap vardır ki, Konyalı buraya "yazlık mescit" diyor. Pekalâ son cemaat yeri olarak da değerlendirebileceğimiz bu kısım hakkında Konyalı'nın düşüncesi Tahir ile Zühre mescidi için öne sürdüğümüz düşünceyle bağdaşiyor. Burasının yanında yer alan, yine Konyalı'nın türbe olduğunu söylediği oda ile plân, Tahir ile Zühre mescidiyle aynı mimarî taksimat anlayışında karşımıza çıkıyor. Hattâ insan Konyadaki yapının da bir minaresi olduğu düşüncesine kapılıyor. Bu araştırmaya değer bir konu olmalıdır. Yazlık mescit olarak vasıflandırılan bölümler her iki binada da geniş birer kemerle adeta "eyvan" şeklinde dışarı açılıyor. Mescit ile bu kısımlar arasında bugün örülmüş olan üç açıklık varmış³⁰. Yapının asıl girişi, kuzeyde, sağa kaymış, üzerinde kitabe bulunan basık kemerli bir kapıdır. Üstüne tuğla bir çerçeve içinde çok güzel olan kitabesi yerleştirilmiştir³¹.

²⁷ M. Önder, aynı eser, s. 157 ... İ. Hakkı Konyalı, Konya T. s. 516-517, 518 yapının Sahip Atâ Fahreddin Ali'ye ait olduğunu söylüyor.

²⁸ Fiefstahl, R., Turkish Islamic Architecture in Southwestern Anatolia s. 56, 57 Cambridge 1931 ... Konyalı, İ. H., Alanya (Tarihi Turistik Klavuz) s. 288 İst. 1946.

²⁹ Lloyd, Seton-D. S. Rice, Alanya (Alâ'yya) s. 32, Fig. 14 London 1958.

³⁰ İ. H. Konyalı, Alanya s. 287, 288... Lloyd-Rice, aynı eser s. 32.

³¹ Riefstahl aynı, eser 14, Fig. 212 a, b.

Bir takım gruplar halinde toplamaya çalıştığımız bu yapılar, bizi bazı düşüncelere yöneltti. Ötedenberi, kare plâna sahip kubbeli ve son cemaat yerli mescitlerin 14. yüzyıldan itibaren göründükleri; yani Beylikler ve Osmanlı çağı özelliğinde yapılar oldukları benimsenmiş bir düşüncedir³². Kubbeli mescitlerin önüne ilâve edilmiş kısımlardan Selçuklu devrine ait olanlar için M. Önder "dehliz" olarak bahsediyor; İ. H. Konyalı da gerek Akşehir, gerek Konya Tarihi kitaplarında sık sık son cemaat yerinden söz açıyor. En eski olarak da F. Sarre, Beyhekim mescidin son cemaat tabirini kullanıyor³³. Ancak, bu önemli konunun üzerinde yeterince durulmuyor ve Türk cami mimarisinin gelişimi içindeki yeri belirtilmiyor. Tek kubbeli ve son cemaat yerli mescitler de devamlı olarak Beylikler devrinde meydana çıkmış bir plân tipi olarak anılmakta devam ediyor. Bunların ilk örnekleri olarak İznik, Bursa, Milâs, Milet, Edirne, Kütahya gibi bölgelerde 14. ve 15. yüzyıllarda yapılan binalar gösteriliyor³⁴. Halbuki, bizim yukarıda bahsettiğimiz Selçuklu devrine ait bidnalarla bu yapıların arasında büyük benzerlikler vardır. Selçuklu devrine ait mescitlerimizin belli başlı mimarî özelliklerini ele alırsak, şu unsurlar üzerinde durmamız icabeder.

Duvarlar, taş yahut tuğladan örülüyor, yahut da her ikisi bir arada kullanılı-

³² Tek kubbeli yapıların Selçuk devrinde de varlığından bahsedilir. (M. Önder, aynı eser s. 70) Fakat son cemaat yerleri 14. yüzyıla ait kabul edilir.

³³ Selçuklu çağı eserleri için "son cemaat yeri" deyimini kullanan iki yazarımız var ... Sarre, Gerek Akşehir Taşmedrese mescidi, gerek Beyhekim Mescidi için son cemaat yerlerinden bahsediyor ... Sarre, Reise in Kleinasien s. 21 Taf. 11 ve Seldschukische Kleinkunst s. 32, 33 Teill II Leipzig 1909 ... İkincisi yukarıda da belirttiğimiz gibi İ. H. Konyalı ... Hem Akşehir, hem Konya Tarihi eserlerinde konumuzu teşkil eden yapılardan bahsederken, daima son cemaat yerlerinden söz ediyor. Akşehirdekilerin yıkılmış olanlarını anıyor.

³⁴ Diez, Ernst-O. Aslanapa-M. M. Koman, Karaman Devri Sanatı, s. 198, 203 Yine aynı eserde kubbeli camiler grubundan olmamakla beraber, 1302 tarihli Ermenek Ulu camii'nin son cemaat yerinden bahsediliyor ki, esas itibarıyla bu da Osmanlı devri son cemaat yerlerinden ayrı karakterdedir. (s. 6).

yordu. Bu duvarlar içinde pencereler küçük olup, duvarlar masif bir görüntüstedirler.

Kubbeler, daima duvarların içine gömülmüş bir şekilde, tuğladan inşa ediliyordu. Duvarlardan Kubbelere çok defa “yedi - sekiz” veya “Selçuk üçgeni” dediğimiz usulle, daima “tambur” suz olarak geçiliyordu.

Ana mekâna ilâve olunan girişlerdeki kısım ile yapı, dikdörtgen bir plâna oturmuş oluyordu. Bu ilâve kısımlar asıl konumuzu teşkil ediyor ki, bunların da çeşitli şekilleri olduğunu yukarda da belirtmiştik.

a) İlkel diyebileceğimiz haliyle her tarafından duvarla kapalı; mescit ve sokağa yalnız birer kapıyla bağlanan ve üzeri tonozlu olanlar. (Küçük Karatay, Erdemşah ve Beşaredey mescitleri)

d) Yine her taraftan kapalı; fakat pencerelerle mescit ve dışarıya bağlı olanlar... (Hacı Ferruh ve Aksinne Dibekli mescitleri).

c) İki taraftan kapalı olanlar ki bunlar revak şeklindedir: (Sırçalı, Akşehir Taş Medrese, İnce Minareli Medrese, mescitleri ile Hoca Hasan ve Zemdurî mescitleri).

d) Ana mekân önündeki kısımları yine kapalı fakat ayrı ayrı fonksiyonları olan iki veya daha çok parçadan meydana gelenler: (Beyhekim, Tahir ile Zühre Akcebe Mescitleri).

Biliyoruz ki son cemaat yeri camilerin önünde; revaklı, mihraplı, pencereler ile içeriye bağlanan, hem yazları kullanmak için, hem içeri girmek istemiyen yahut geç kalmış veya daha başka anormal şartlar altındaki cemaatin durumu düşünülerek cami mimarisine girmiş, üstelik esas ibadet yerine hazırlık teşkil eden bir unsurdur. Hiç şüphesizki “cami” veya “mescit” in hattâ bünyesinde bulunması icabeden bu sonuncu ihtiyaç, “son cemaat yeri” nin yaratılmasında pek mantıkî bir sebep olarak düşünülmalıdır. Ne var ki daima “mescit - cami” kavramı içinde düşünmemiz gereken son cemaat yeri, çok zaman bu açıdan ele alınmamış, yalnızca bir “form” olarak açıklanmaya çalışıl-

mış, ve daima klâsik Osmanlı çağının kubbeli, sütunlu, kemerli, olgun şekli düşünülmüştür. Böyle olunca da, bu “form” bir türlü tam yerine oturtulamamış, kâh Selçuklu devrinin çıkıntı yapan taç kapılarının yerini aldığı, kâh İtalya ve Sicilyadaki kiliselerden mülhem olduğu³⁵; yahutta Bizans kiliselerinin nartexlerinden etkilenecek doğduğu ileri sürülmüştür³⁶. Belki klâsik Osmanlı çağındaki formun teşekkülünde, “nartex” in rolü olmuştur. Bu pek realist bir düşünüş tarzıdır. Ama bu kısımların yaratılmasını söylediğimiz gibi, “mescit” kavramı içinde daha organik sebeplerle açıklamamız, daha doğru olmaz mı? O zaman, bu unsurun form olarak da izahının kolaylaşacağı, “üslûp gelişimi” açısından yapılacak bir değerlendirmenin daha mantıkî bir yol olacağı düşüncesindeyiz. Aksi halde Osmanlı devrine kadar, son derece fonksiyonel olan bu bölümlerin yerini hangi mimarî unsurların tuttuğunu açıklamak zor olmaz mı?

Son cemaat yeri mimarimize ne zaman girmiştir, 16. yüzyıldaki şeklini almaya kadar ne gibi değişiklikler geçirmiştir?

Kanaatimize göre mescit, dört duvardan ibaret bir yapı olamazdı. Şehir içinde yer alışına göre, değişik şartlarda kullanılmak üzere, bir yanına bazı kısımların da ilâve edilmesi gerektiğini tasavvur etmemiz pek zor değildir. Mescit, ilk zamanlarda yalnızca bir ibadet yeri değil; aynı zamanda bir sohbet yeri de. Bunun Anadolu da yaşayan bir özellik olduğunu biliyoruz. Bunun gibi misafir ağırlamaya yarayan kısımların olduğu da bilinen bir husustur. Son cemaat yeri de bunlar gibi mescide ilâve edilmiş kısımdır.

Yukarda incelediğimiz mescitlerin 13. yüzyılın başından itibaren yapılmış olduklarını görüyoruz. Hiç değilse bu zamandan başlayarak gelişimini takibetmemiz mümkündür. En gereken tarihli olanlar, Konyada Beşarebey (1213) Hacı Ferruh (1215)

³⁵ Diez-Aslanapa - Koman, aynı eser, s. 202, 203.

³⁶ Wulzinger, K., (Die) Piruz Moschee zu Milâs s. 169. Karlsruhe 1925, ... Otto-Dorn, K., Das Islamische İznik, s. 65, 1938.

Akşehirde Eminüddin Yusuf (Altın Kalem - 1223), Güdük Minare (1226) Ayasofya (1235) (Bak: not 4) ve Alanyada Akcebe (1230) mescitleridir. Akşehirdekiler büyük ölçüde tahrip olmuştur. Ancak kalıntıları bize fikir vermektedir.

Yukardaki ilk grup mescitlerin son cemaat yerleri her taraftan kapalıydı. Mescit ve dışarıyla irtibatları yalnız birer kapıyla sağlanıyordu. Karatay mescidinin iç kısmı 6.20 X 6.20, "giriş holü" 2.95 X 6.20 metredir. Beşarebey mescidinde bu ölçüler 7.50 X 7.50 ve 3.35 X 7.50 olarak görünür. Pencereleleri yahut mihrapları olsun olmasın, bu "giriş holü", iç mekânın önüne ilâve edilmiş ve plân tipi itibariyle onları Beylikler devri mescitlerinin bir asır önceki prototipleri yapmıştır.

İkinci grubun, yani pencerelerle dışarıya ve mescide bağlanan Hacı Ferruh ve Aksinne Dibekli mescitleri "giriş holleri" de esasında farklı bir yapıya sahip değildirler. Yalnız pencereler yeni bir unsurdur ve bu kısımlar hakkındaki düşüncemizi desteklerler. Bunlardan birincinin kubbe çapı 6.95, giriş holü derinliği 4.20, ikinci mescitte ise bu ölçüler 5.45 ve 3.80 metredir.

Üçüncü gruptaki Zemburî, Hoca Hasan, Sırçalı, Akşehir Taş Medrese İnce Minareli Medrese mescitleri ise kesin, olarak 14. yüzyıl mescitlerinin öncüleridir. Nettekim, İznik de Hacı Özbek, Bursa da Alâaddin Bey, Milâs da Hacı İlyas mescitleri plânlarıyla kıyaslanınca hemen hemen aynı anlayışta oldukları görülür. Bilindiği gibi aynı tip yapılardan batı Anadolu'da, Selçuk, Bursa, İznik, Manisa, ve çevrelerinde birçok örneklere rastlayabiliriz. Bursa ve İznikteki (genellikle 14. ve 15. yüzyıl başlarına kadar diğer bölgelerde dahil olmak üzere) bu yapıların son cemaat yerleri, çok zaman yandan kapalı ve tonozluydu. Alâaddin Bey camiinde bu kısım kuzeyde; Hacı Özbekte batıda yer alıyor³⁷. Taş Medrese Mescidinde batıda,

³⁷ Diez-Aslanapa, Türk Sanatı, s. 113 . . . Ar seven, C. Esat Türk Sanatı. s. 238 Fas. II Kuran, A., aynı eser s. 6, 9.

İnce Minareli ve Sırçalı Mescitte doğu taraftadır. Bunlar, tamamiyle son cemaat yeridirler. Zemburî ve Hoca Hasan mescitleri de muhtemelen iki ayaklı bir revağa sahiptiler. Bütün bu mescitlerin ölçüleri, yukarda verdiklerimize yakındır. İç mekân ile ön kısımların nispetleri son cemaat yerlerine uygun ölçüdedirler.

Dördüncü grup olarak, "giriş holü" birden fazla bölüm ve çeşitli fonksiyonlar gösteren mescitlerden bahsetmiştik. Bunlar Konya da Beyhekim ve Tahir ile Zühre (Sahip Atâ); Alanya da Akcebe Sultan Mescitleri idi. Tahir ile Zühre Mescidiyle Akcebe mescidi hemen aynı plâna sahiptirler. İlâve kısımlar her ikisinde de iki bölümden ibarettir: yazlık mescit (son cemaat yeri) ve türbe. Beyhekim mescidinde ise üçe ayrılmıştır... Türbe, giriş holü (son cemaat yeri) ve ne için kullanıldığı kesinlikle bilinmeyen bir oda daha...³⁸.

Konya mescitlerinin, birinci ve ikinci gruplarıyla, Akşehir mescitleri, 13. yüzyılın başında yapılmışlardır. Konya da üçüncü grup olarak aldığımız mescitler ise yüzyılın ikinci yarısına aittirler. Bursa, İznik ve Milâstaki camiler 14. yüzyılın başında yapılmışlardır. (Örnek olarak aldıklarımızı kastettiğimiz her halde anlaşılır) Demek ki "son cemaat yeri" nin, 13. yüzyılın başından itibaren, önce kapalı, sonra yanlardan kapalı ve daha sonrada revak şeklinde ve tonoz örtü olarak görülen "form gelişimini" takip edebiliriz. Son cemaat yerinin kubbelerle örtüldüğü ilk yapı, Milâstaki Hacı İlyas camiidir³⁹.

Daha sonraki devirlerde, bu kısımların yanları da açılarak, nihayet Osmanlı çağının eserlerinde en olgun şeklini alıyor.

Son söz olarak diyebiliriz ki, etrafları kapalı, mihrapları yok, üzerleri tonozlu diye, bu mahallere "son cemaat yeri" dememek hatalı bir görüş olmuyor

³⁸ M. Önder, bu odanın türbedar veya görevlilerden birine ait olabileceğini söylüyor. Mescitlere bitişik bu gibi kısımlarda acaba misafirhaneler yahut top lanma, sohbet odaları düşünemezmiyiz?

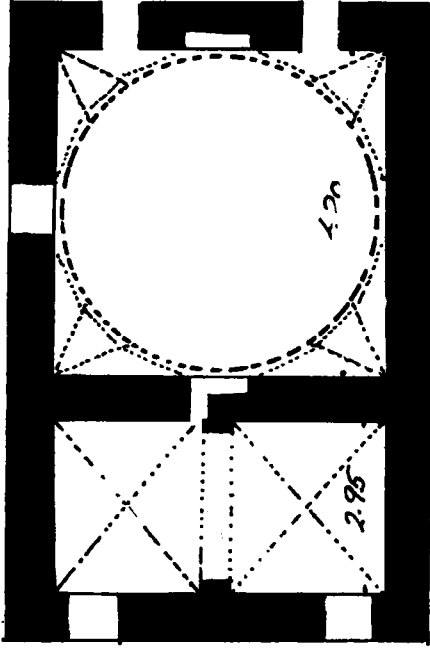
³⁹ Akarca, Aşkıldil-T. Akarca, Milâs, s. 95, 96 şekil 2 İst., 1954.

mu? Unutmamak lâzımdır ki, meselâ Bursa camilerinin birçoklarında da son cemaat yerlerinde tonoz kullanılmıştır. Bunlar bir çeşit “başlangıç” eserleridir ve her ne olursa olsun, bu ismi taşıyacak fonksiyonda oldukları düşünülmelidir. Böyle olunca da Anadolu'daki cami mimarisinin

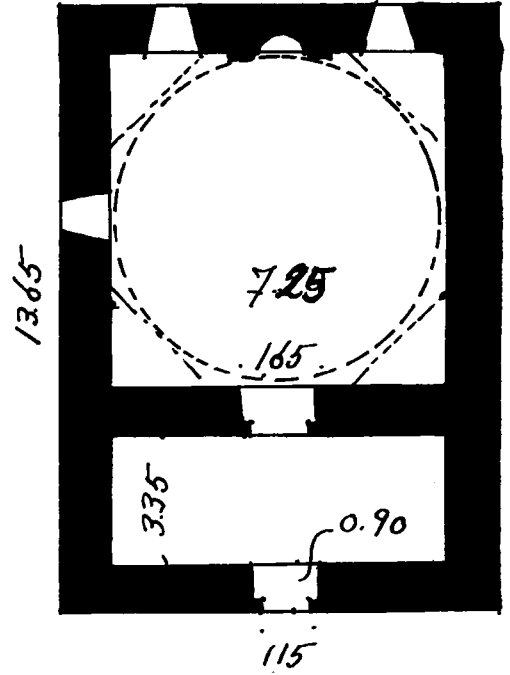
esas tiplerinden biri olan; kare, tek kubeli, son cemaat yerli yapıların —ki asıl meselemiz fonksiyonu ne olursa olsun, bu plân tipidir— türklerin Anadolu'ya yerleştikleri zamanlardan beri yapılagelmekte olan tiplerden biri olduğunu düşünebileceğimiz ortaya çıkmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

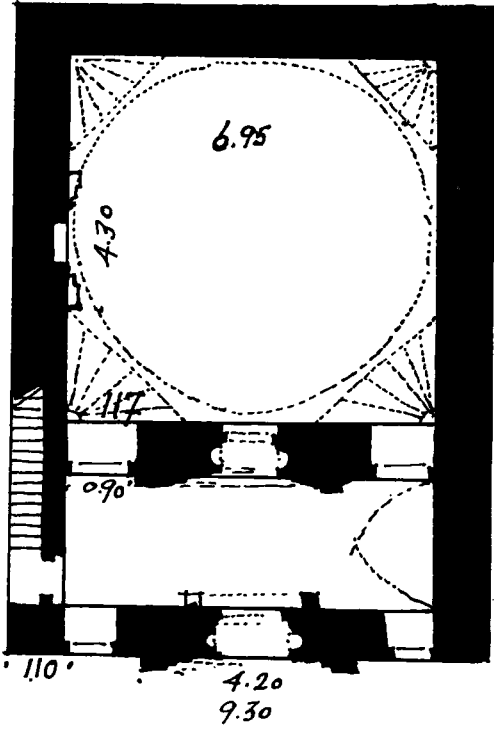
- SARRE, FRIEDRICH : Reise in Kleinasien. Berlin 1896.
 SARRE, FRIEDRICH : Seldschukische Kleinkunst. Leipzig 1909.
 BACHMANN, WALTER : Kirchen und Moscheen Armenien und Kurdistan. Leipzig. 1913.
 WULZINGER, KARL : (Die) Piruz Moschee zu Milâs. Karlsruhe 1925.
 GABRIEL, ALBERT : Monuments Turc D'Anatolie. Cilt I, II Paris, 1931, 1934.
 RIEFSTAHL, RUDOLF : Turkish Islamic Architecture in Southwestern Anatolia. London 1931.
 WULZINGER, KARL : (Das) Islamische Milâs. (Ayrı Basım) Berlin, 1935.
 OTTO-DORN, KATHARINA : (Das) Islamische İznik. 1938.
 M. FERİT-M. MESUT : Cemaleddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri. Konya 1940.
 ÜNVER, SÜHEYL : Selçuklu Tababeti, Ankara 1940.
 KONYALI, İ. HAKKI : Nasreddin Hoca'nın Şehri AKŞEHİR. İst. 1945.
 KONYALI, İ. HAKKI : Alanya (Tarihi Turistik Kılavuz) İst. 1946.
 ÜNVER, SÜHEYL : Konyada İkinci Bir Çift Şerefeli Minare. Konya Mecmuası sayı 105 Konya 1947.
 DIEZ, ERNST-O. ASLANAPA-M. KOMAN : Karaman Devri Sanatı. İst. 1950.
 AKARCA, AŞKIDİL-TURHAN AKARCA : Milâs. İst. 1954.
 DIEZ, ERNST-O. ASLANAPA : Türk Sanatı (İkinci Basım) İst. 1955.
 LLOYD, SETON-D. S. RICE : Alanya (Alâ'ıyya). London 1958.
 SUNGUROĞLU, İŞHAK : Harput Yollarında. İst. 1958.
 YETKİN, S. KEMAL : İslâm Mimarisi. Ankara 1959.
 ERDMANN, KURT : XIII Yüzyıl Anadolu Camileri. Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi Tebliğleri (s. 144-151). Ankara 1961.
 ERDMANN, KURT : Anatolischen Karavansaray 13. Jahrhunderts Berlin 1961.
 ÖNDER, MEHMET : Mevlâna Şehri Konya. Konya 1962.
 KURAN, APTULLAH : İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami. Ankara 1964.
 ELGİN, NECATİ : Konyada Hoca Camii Üzerine. Anıt Dergisi sayı 31 Konya 1964.
 KONYALI, İ. HAKKI : Konya Tarihi. Konya 1964.
 ARSEVEN, C. ESAT : Türk Sanatı. İst. Maarif Basımevi.



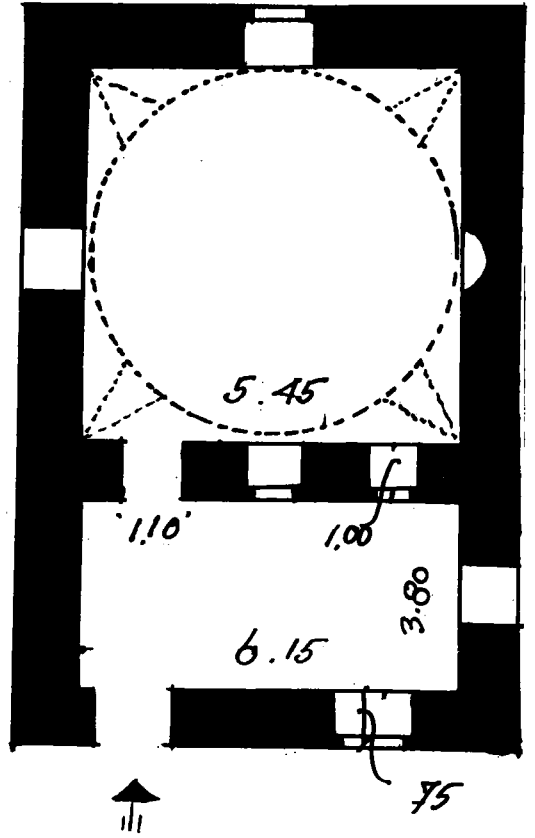
Plân: 1 — Beşarebey Mescidi



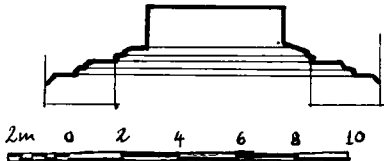
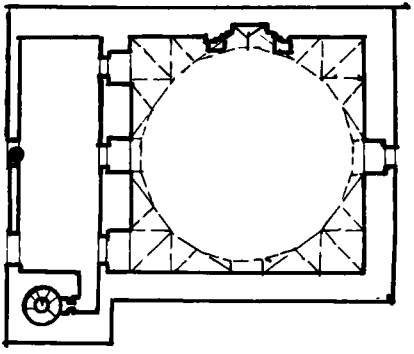
Plân: 2 — Küçük Karatay Mescidi



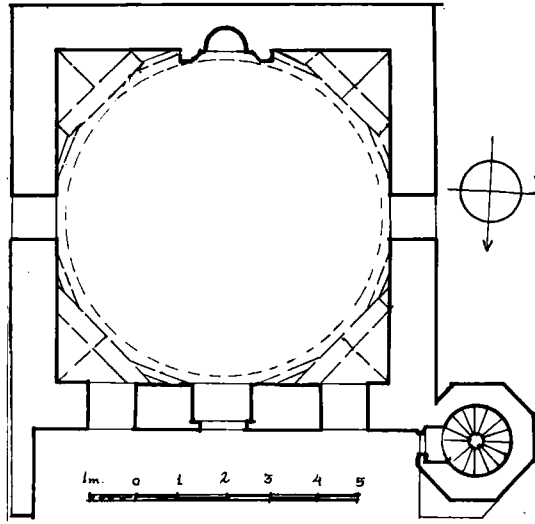
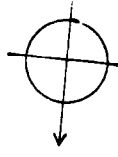
Plân: 3 — Hacı Ferruh Mescidi



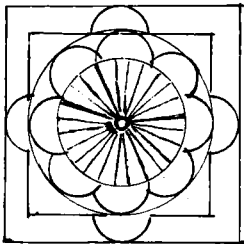
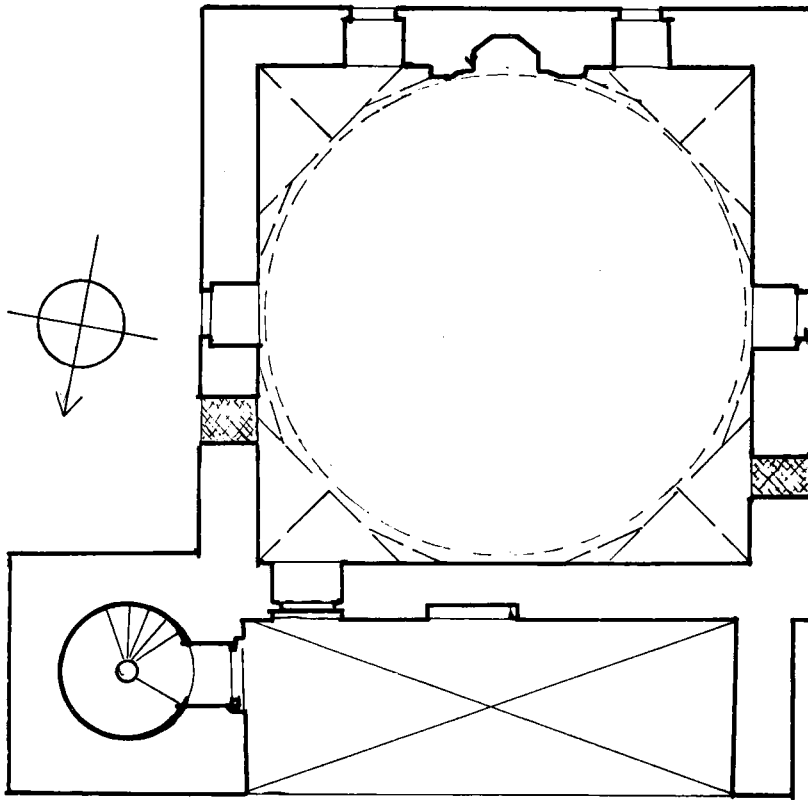
Plân: 4 — Aksinne Dibekli Mescidi



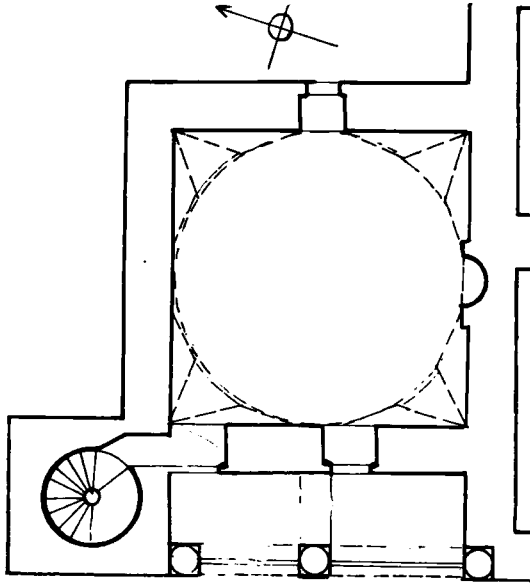
Plân: 5 — Sırçalı Mescit



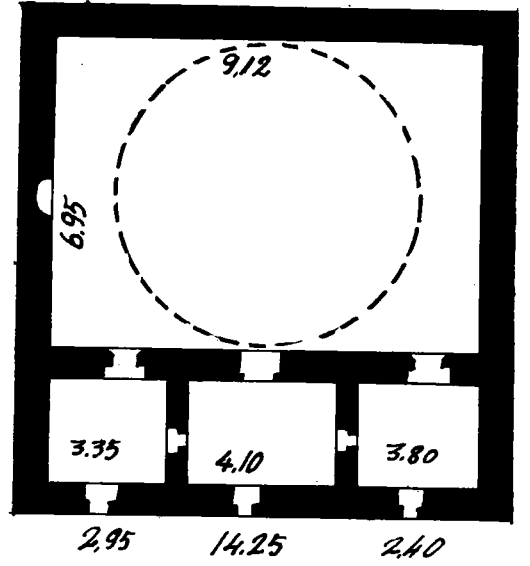
Plân: 6 — Zemburi Mescidi.



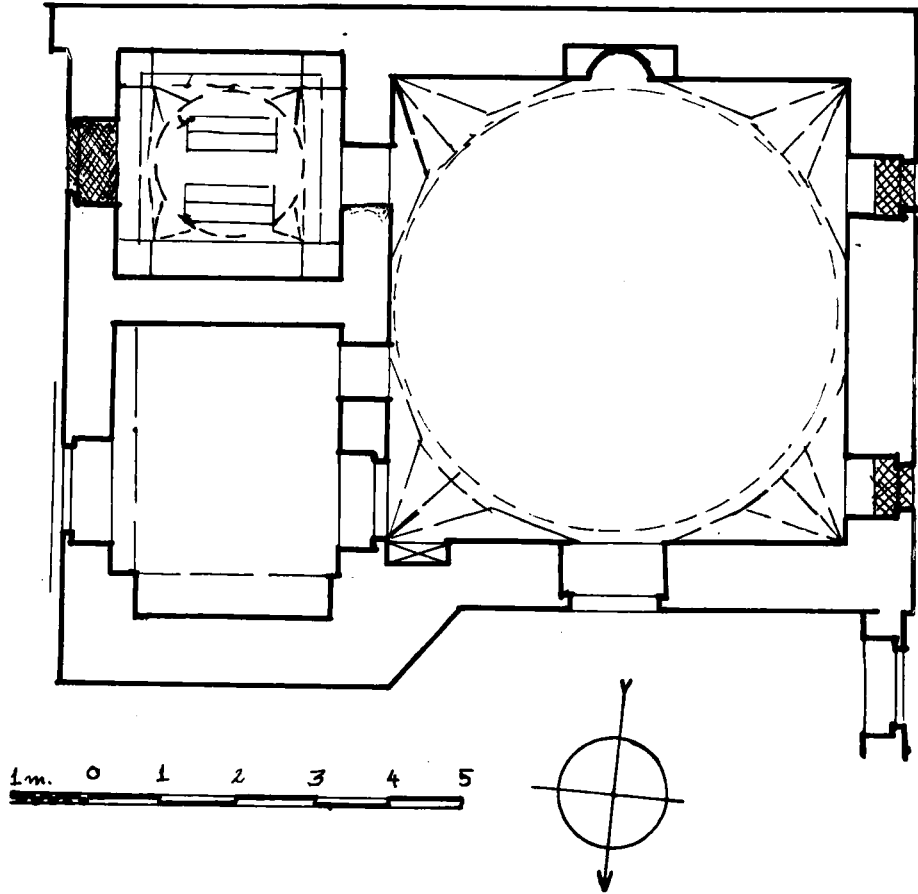
Plân: 7 — Hoca Hasan Mescidi



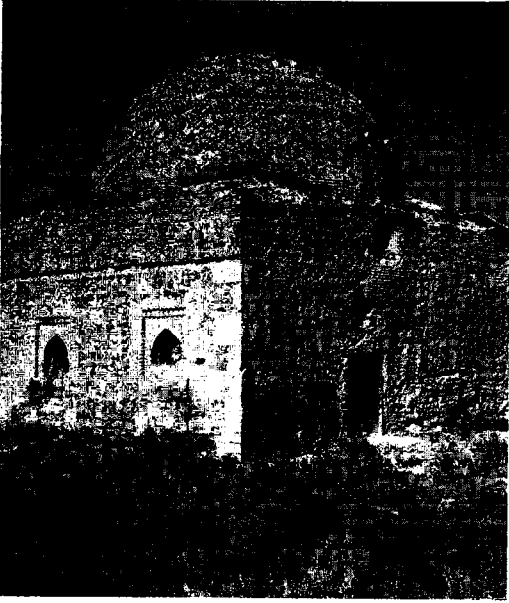
Plân: 8 — Taş medrese Mescidi (Akşehir)



Plân: 9 — Beyhekim Mescidi



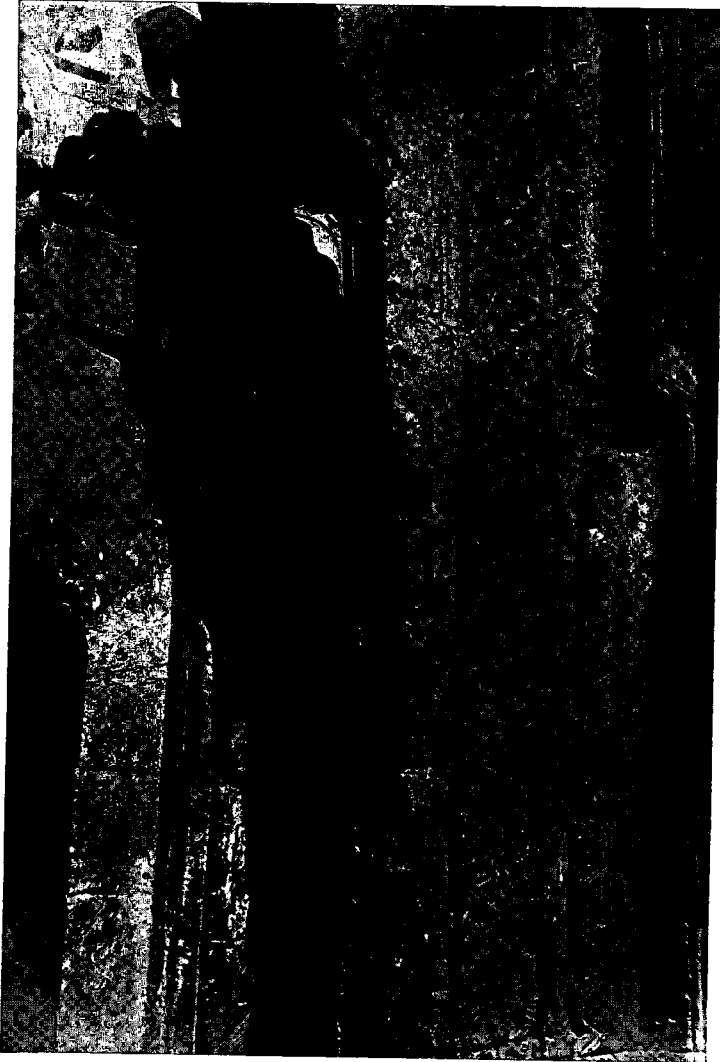
Plân: 10 — Tahir ile Zühre Mescidi (Sahip Ata Mescidi)



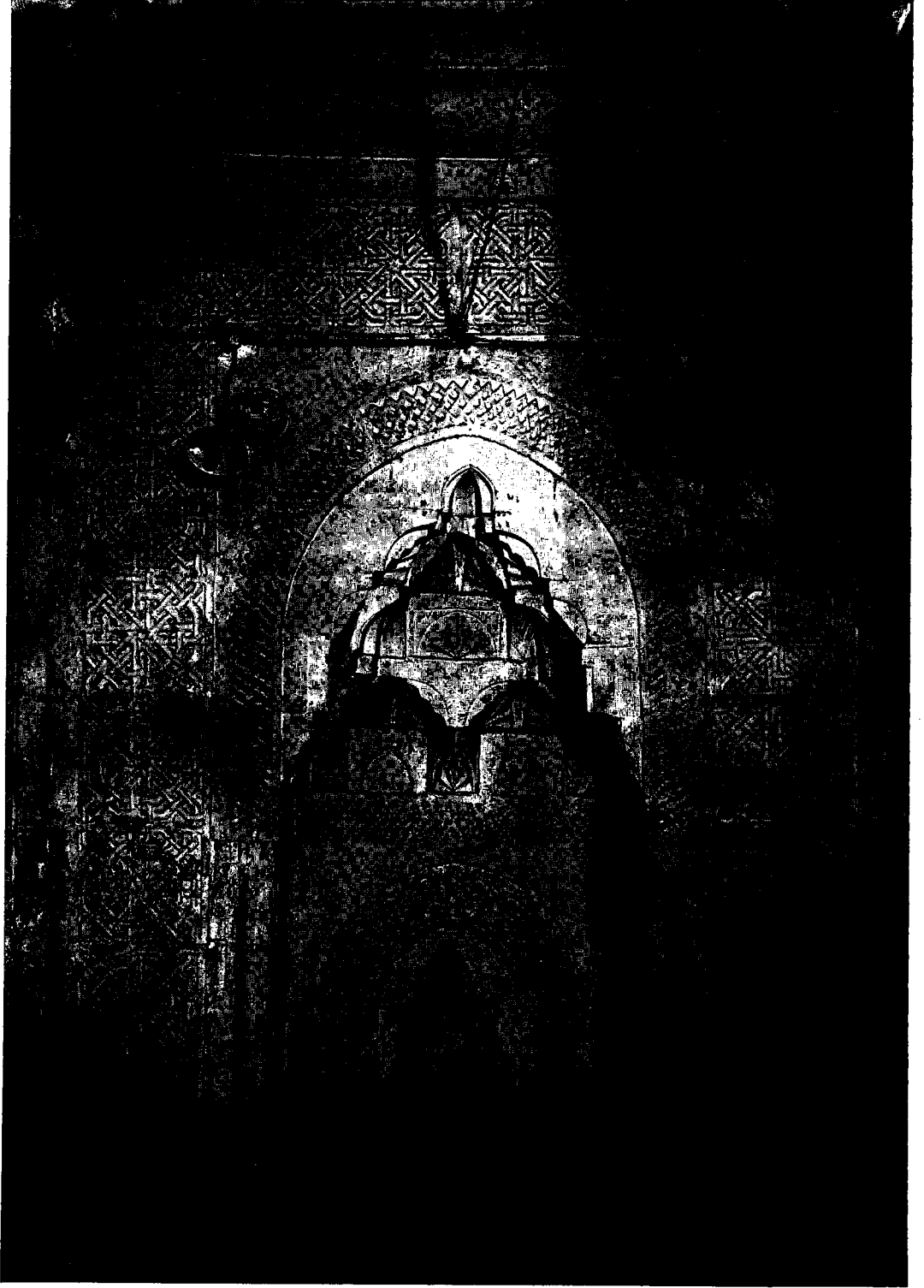
Res. 1 — Küçük Karatay Mescidi



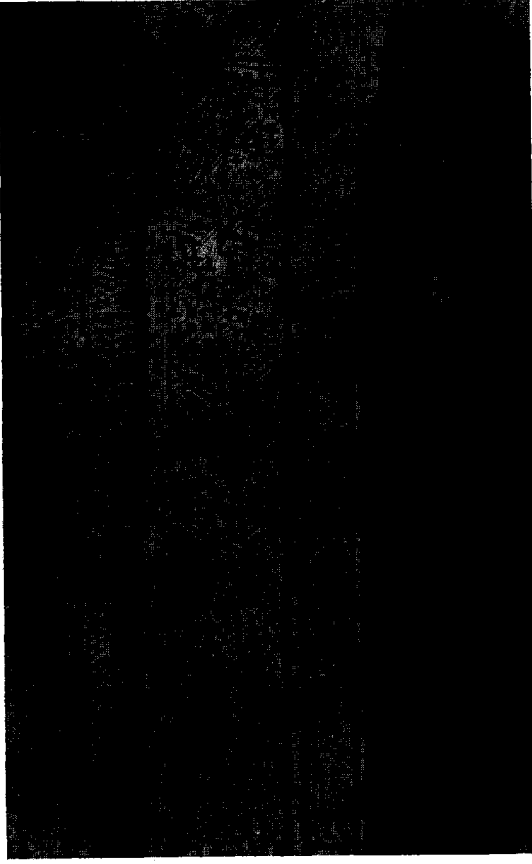
Res. 2 — Hacı Ferruh Mescidi (Taş camii)



Res. 3 — Hacı Ferruh Mescidi cümle kapısından detay.



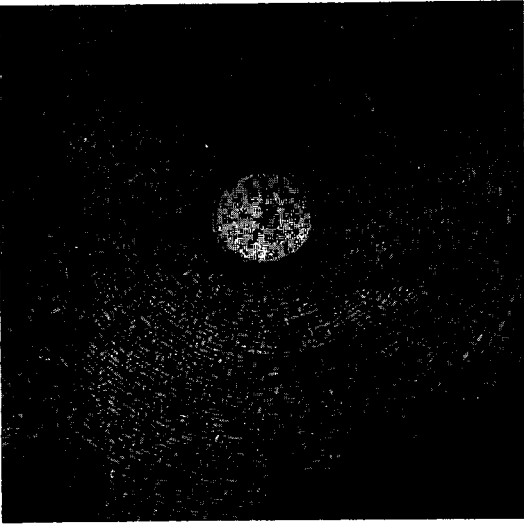
Res. 4 — Hacı Ferruh (Taş Camii) Mihrabı.



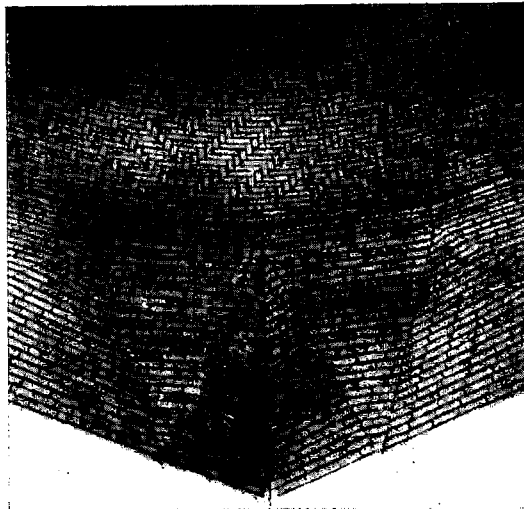
Res. 5 — Hacı Ferruh Mescidi içkapısı



Res. 6 — Sırçalı Mescit (Tamirden sonra)



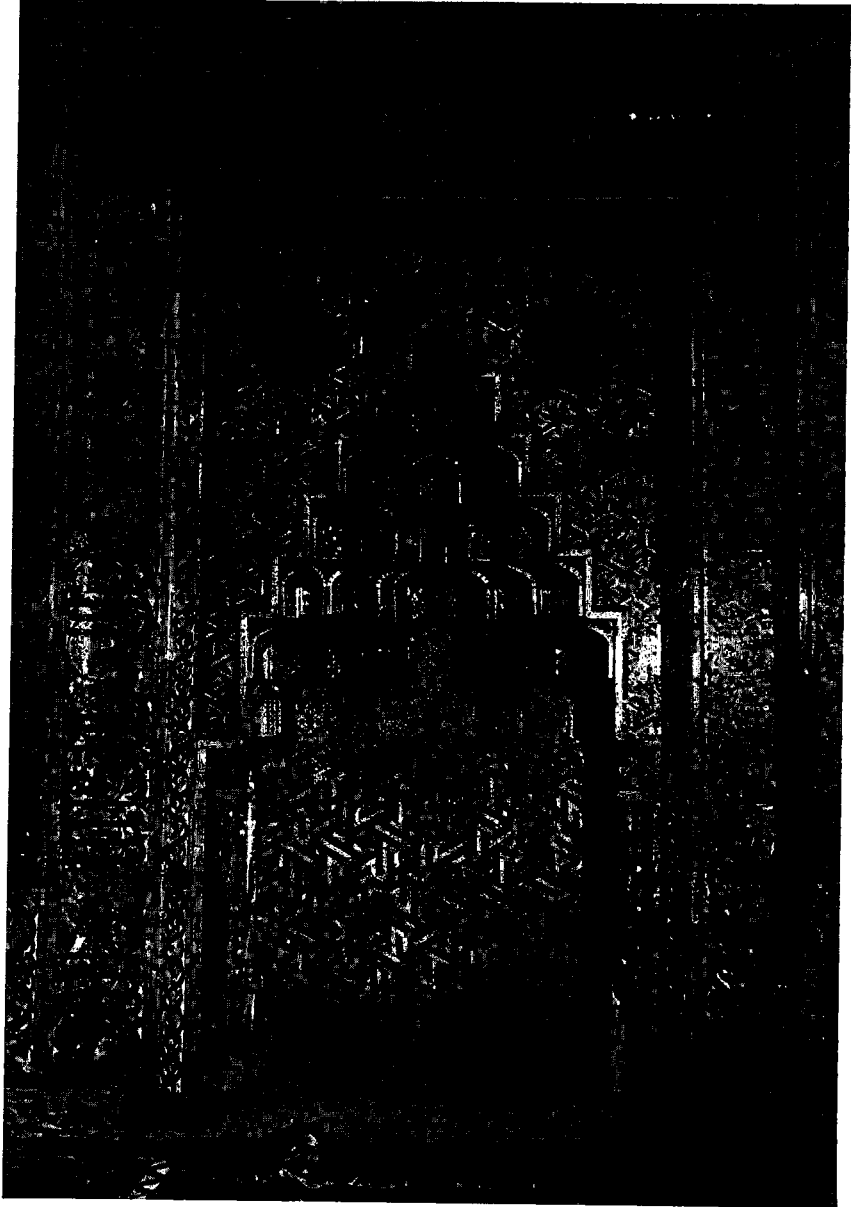
Res. 7 — Sırçalı Mescit kubbesi



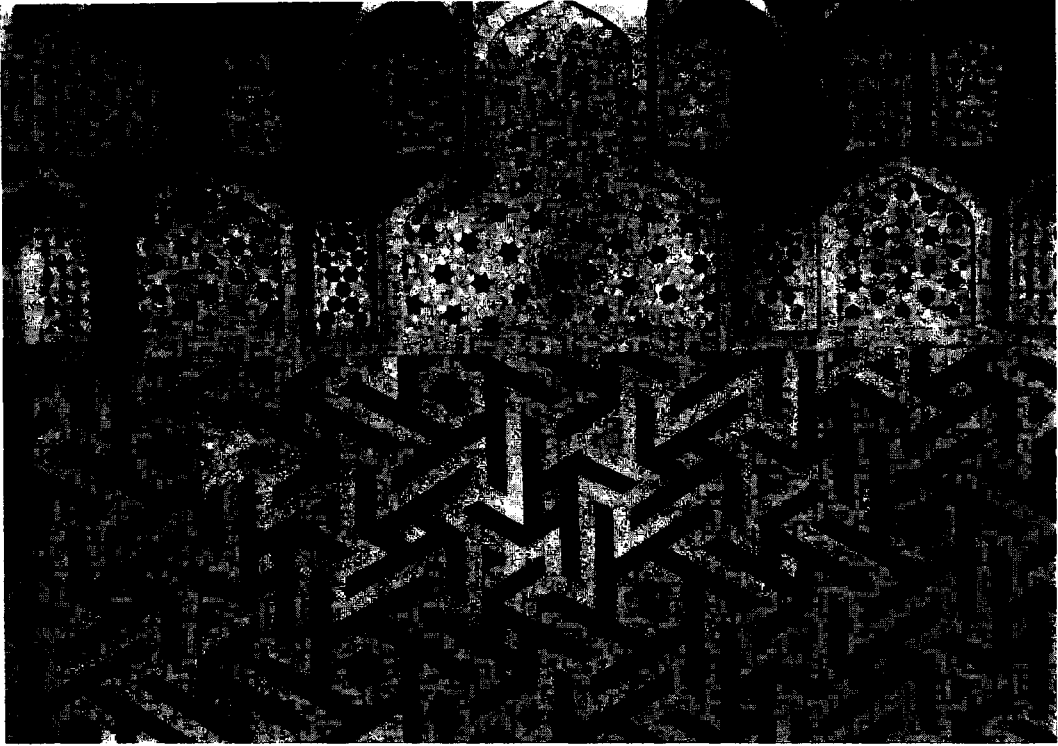
Res. 8 — Sırçalı Mescid kubbeye geçiş üçgenleri



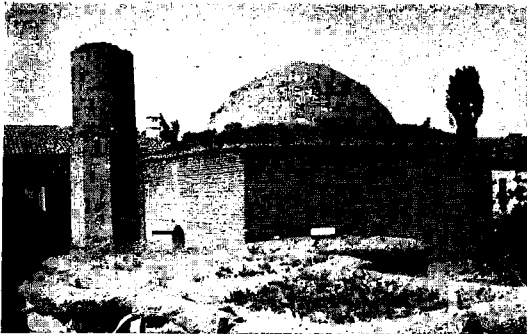
Res. 9 — Sırçalı Mescit son' cemaat yeri revağında
çini dekorasyon.



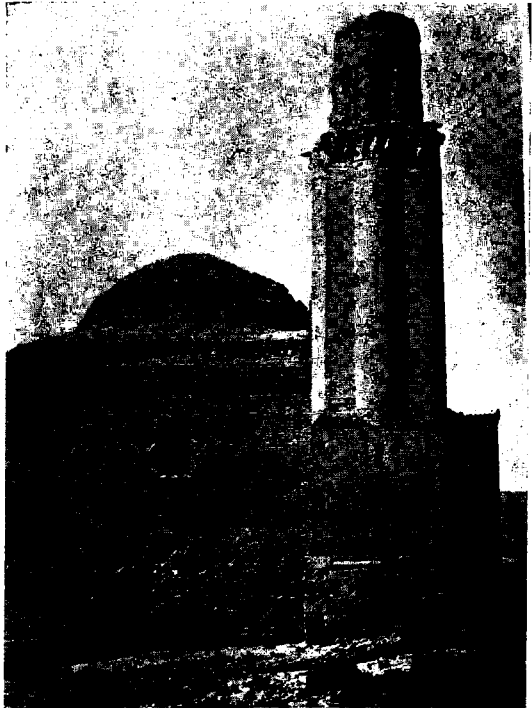
Res. 10 — Sırçalı Mescit Mihrabı



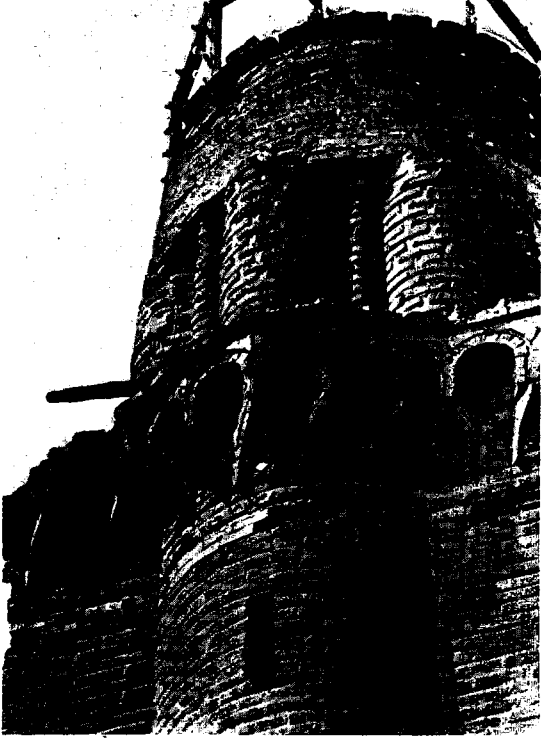
Res. 11 — Sırçalı Mescit mihrabından detay.



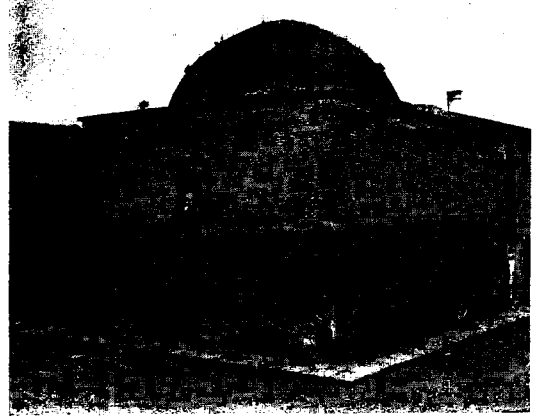
Res. 12 — Zemburi Mescidi



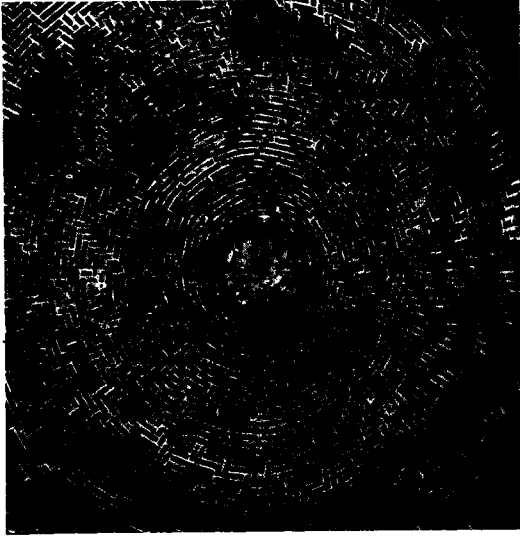
Res. 13 — Hoca Hasan Mescidi.



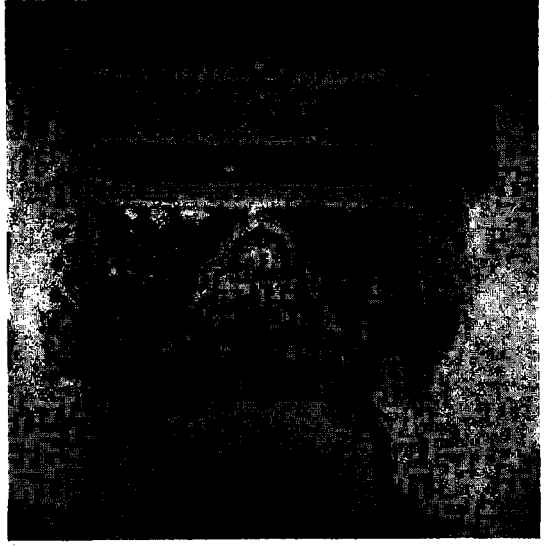
Res. 14 — Hoca Hasan Mescidi Minaresi şerefe stalâktileri ve yivli üst gövde.



Res. 15 — Tahir ile Zühre Mescidi.



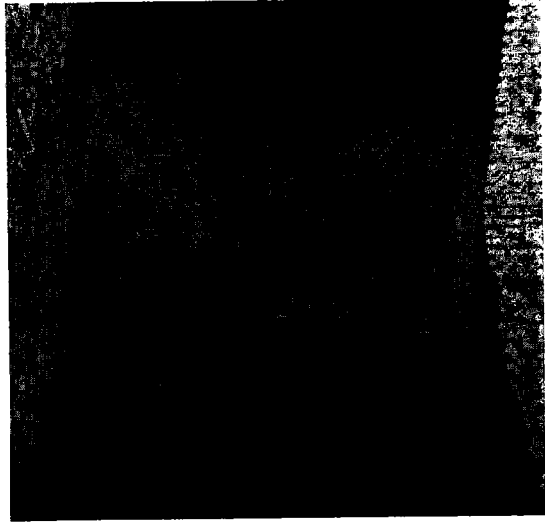
Res. 16 — Tahir ile Zühre Mescidi kubbesi ve çini rozetik kalıntısı.



Res. 17 — Tahir ile Zühre Mescidi mihrabı.



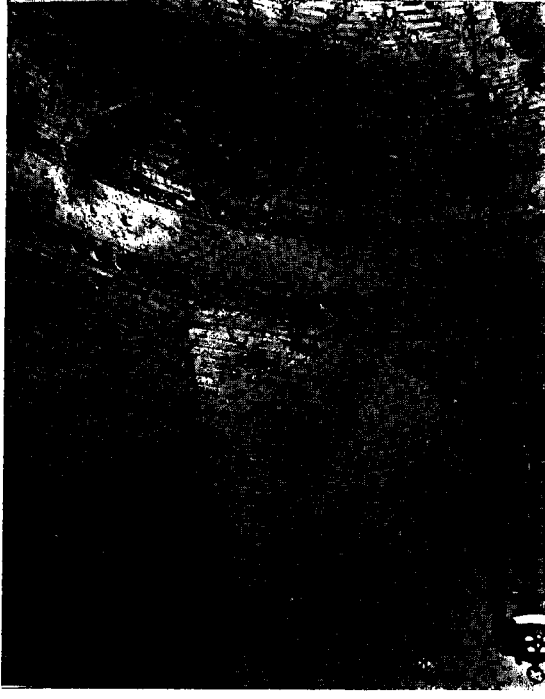
Res. 18 — Tahir ile Zühre Mescidi mihrabından.



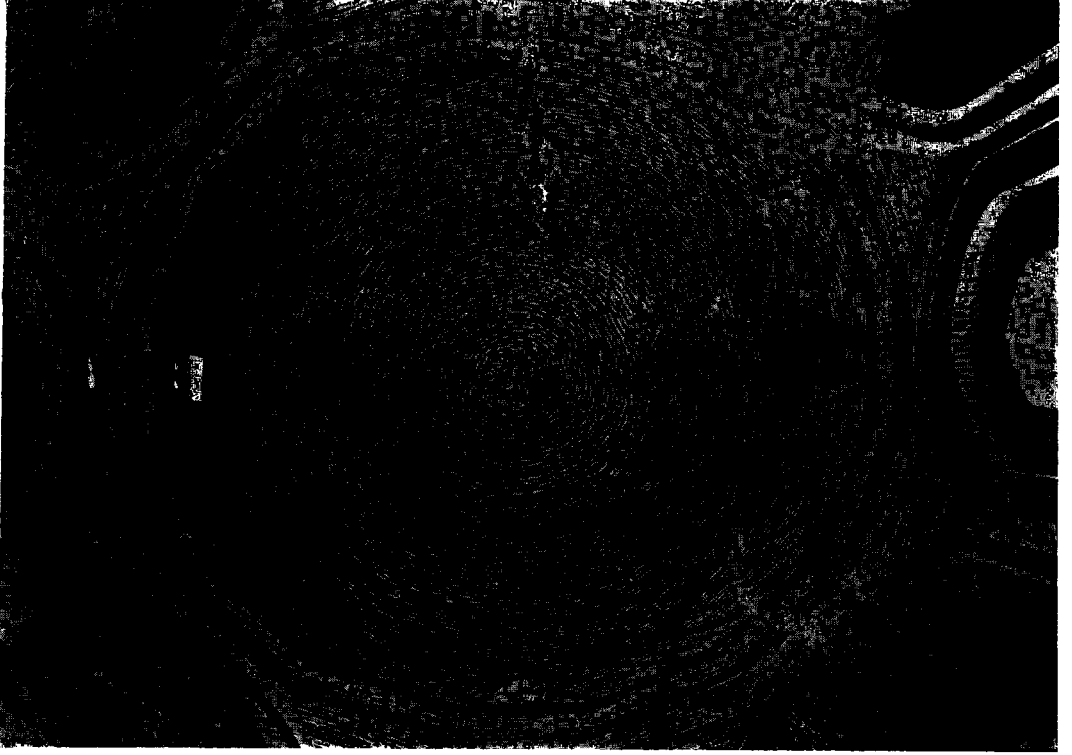
Res. 19 — Tahir ile Zühre Mescidi "yazlık mescit"
tonoz.



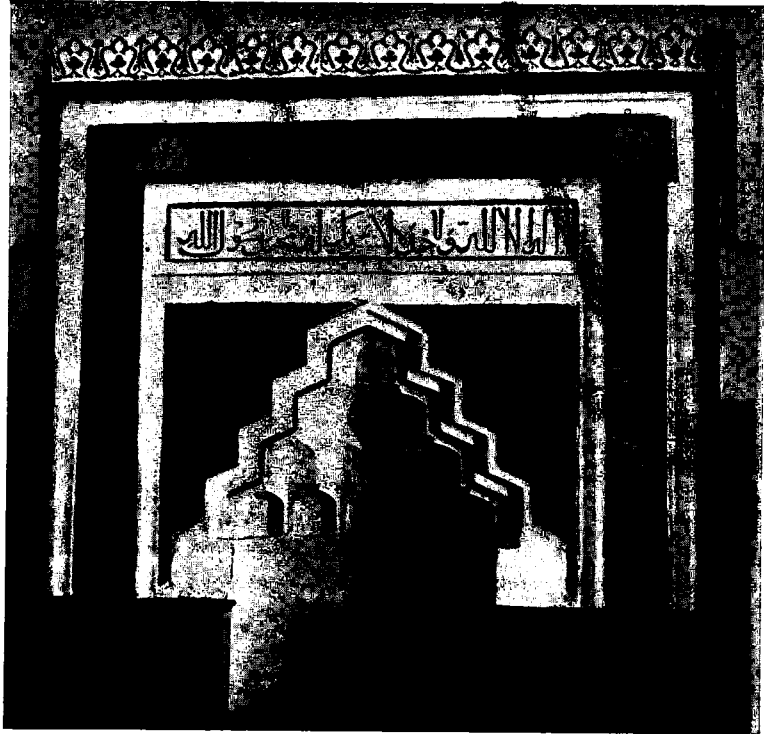
Res. 20 — Tahir ile Zühre Mescidi "yazlık mescit"
mihrabı.



Res. 21 — Ayasofya Mescidi kubbe geçişi üçgenleri
(Akşehir).



Res. 22 — Eski Malatya ulu cami mihrap önü kubbesi



Res. 23 —

KASTAMONU EKMEKLERİ

Yazan : AHMET GÖKOĞLU

Kastamonu ve çevresinin Arkeolojik durumunu etüd ederken Etnoğrafik konular üzerinde de çalışıyor ve malzeme toplamaya devam ediyorduk. Bu sırada sayın Dr. Hamit Zübeyr Koşay'la Akile Ülkücan (Anadolu yemekleri ve Türk mutfağı) adlı kıymetli eserlerini neşrettiler. Rehber olarak aldığımız bu eserin metoduna uyarak bizde Kastamonu yemeklerinin etüdünü yazmış bulunuyoruz.

Anadolu'nun 36 ilinden anket yoluyla toplanan malzeme ile meydana getirilen (Anadolu yemekleri ve Türk mutfağı) adlı eserde 532 çeşit yemek neşrolunduğu halde biz yalnız Kastamonu ve çevresinden 812 türlü yemek tesbit ettik. Kastamonu yemeklerinde 36 ilden toplananlara nazaran 280 çeşit yemek fazla bulunması çevrenin yemek kültürünü tesbit etmek gayesiyle her çeşit yemeği almamızdan ileri gelmektedir. Halbuki Anadolu yemeklerinin yazılması için yapılan ankete illerden cevap verilirken sanki mutfaklarda her gün müracaat olunacak bir yemek kitabı hazırlanıyormuş gibi yalnız kalbur üstü yemekleri bildirmelerinden bu farkın ileri geldiğini zannediyoruz.

Kastamonu yemekleriyle (Anadolu yemekleri ve Türk mutfağı) adlı eserde yayınlananları karşılaştırdığımız zaman bazı yemeklerin yalnız isim, bazılarının da hem isim hem yapılış bakımından birbirlerine benzedikleri, bir kısmının da başka yerdekilerle hiç benzerliği bulunmadığı görülmektedir. Gerçekten yazının sonundaki I No. lu listeye göre Anadolu'nun 36 ilinde Kastamonu'da mevcut 812 çeşit yemekten 32 tanesi yalnız isim, 106 tanesi

de hem isim hem yapılış bakımından tanındığı halde 674 çeşit yemeğin hiç bilinmediği meydana çıkmaktadır. Yine yazının sonundaki 2 No. lu listeye göre de Kastamonu'da Anadolu'nun 532 çeşit yemeğinden 41 tanesi isim, 115 tanesi de hem isim hem yapılış bakımından tanımakta 376 türlü yemek de hiç bilinmemektedir.

Yine I no. lu listeye göre Kastamonu'da 51 çeşit ekmecek yapılmaktadır. Bunlardan 4 tanesi Anadolu'nun bazı illerince yalnız ismen bilinmektedir. Meselâ : Antalya 8 no. daki Katmeri, Samsun-terme 21 no. daki Mısır ekmeğini, Erzincan 43 no. daki Kete'yi, Samsun - Alaçam 51 no. daki Pideyi ismen bilir. Yani Kastamonu'nun bu çeşit ekmekleriyle adını verdiğimiz yerlerinki arasında yalnız isim benzerliği vardır. Yapılışları tamamen ayırır.

Kastamonu ekmeklerinden 5 tanesi de Anadolu'nun bazı illerinde yapılanlarla hem isim hem yapılış bakımından benzerlik göstermektedir. Meselâ : Afyon ve Eskişehir I no. daki yufkayı, İsparta 5 no. daki bazlamayı, Kütahya 10 no. daki Gözlemeyi, Ankara 13 no. daki Cızlemeyi, Tokat 37 no. daki Çökelek ekmeğini hem isim hem yapılış bakımından bilir. Geri kalan 42 çeşit ekmecek Anadolu'nun 36 ilinden hiçbirisinde bilinmez.

2 No. lu listeye göre de Anadolu'nun 36 ilinde 22 çeşit ekmecek yapılmaktadır. Bunlardan 4 tanesini yani Mısır ekmeği, peynirli pide, Kete ve katmeri Kastamonu -biraz evvel işaret ettiğimiz gibi- yalnız isim bakımından, 5 tanesini de yani Yufka,

Bazlama, çökelekli, gözleme ve çizlemeyi hem isim hem yapılış bakımından bilirse de bu 9 çeşidin dışında kalan 13 türlü ekmeği hiç bilmez. Meselâ : Tire'nin bayram ekmeği, Sirit - Beşiri'nin Gübaye, Erzurum'un Lavaş, Tombul, Isparta'nın Nokul mercimek bükmesi, dıgan ekmeği, haşhaşlı ekmeği, Ayden'nin Bezdirme, Bursa'nın Kartalaç, Kütahya'nın Şibit ve Türkmenlerin Kümme ekmeği dedikleri 13 çeşit ekmek Kastamonu'ca malûm değildir.

Bunun gibi ayrılık ve benzeyişleri biz Kastamonu kıyafetleri ve el sanatlarını etüd ederken de görmekteyiz Bu ayrılıklar Etnoğrafya ve Etnoloji bilginlerine bazı şeyler vadedeceklerdir.

(Anadolu yemekleri ve Türk mutfak)ı adlı eserin ikinci baskısı yapılırken 36 ilin dışında kalan yerlerdeki yemeklerin de tesbitiyle beraber (Kastamonu yemekleri) adlı naziz etüdümüzü de göz önünde bulundurmalarını sayın müelliflerden rica etmekteyiz.

Kastamonu ekmekleriyle Anadolu ekmeklerinin benzeyiş ve ayrılıklarına işaret ettikten sonra Kastamonu ekmeklerinin tarif ve tavsifine geçiyoruz. 1 no. lu listede görüldüğü gibi Kastamonu'da 51 çeşit ekmek vardır :

1 - *Yufka ekmeği:*

Malzeme: Tuz, Un, Yaslağaç, Oklağaç, Bisleğaç, Saç, Eyseren, ve tekne.

Yapılışı : Un elenir, hamur sıcak su ile yağrulur, yaslağaç üzerine çıkarılır, Eyserenle pözüler kesilir, elle yuvarlak şekil verilir, Oklağaçla yufkalar açılır, saca konulur, Bisleğaçle çevrililerek pişirilir ve ekmek selesine atılır.

Kastamonu'da yufka ekmeği günlük yapılmaktadır.

AHMET GÖKOĞLU

Bozkurt'un ilişi köyünde :

Hamur yağrulur, oklava ile yastaraç üzerinde incecik açılır, temiz bir yere serilir, bir tanesi saca konulur, pişince üzerine bir yufka daha konularak altüst edilir, 20

yufka olunca buğusunun giderilmesi için açılır, tekrar istif edilerek sarılır.

Öğretmen : MEHMET TOPALOĞLU

2 - *Serme ekmeği:* Kastamonu'nun bir çok yerlerinde yufkaya serme ekmeği derler.

AHMET GÖKOĞLU

3 - *Pişi:* Arac'ın Alınören köyünde.

Malzeme : Pişmiş yufka, yağla karışık süt.

Yapılışı : Bir yufka saç üzerine konularak yağlı sütle yağlanır, üstüne bir yufka kapatılır, tersine çevrilir ve yağlanır, böylelikle 6-7 yufka üst üste yağlanmış olur ki buna pişi derler.

AHMET GÖKOĞLU

4 - *İçi yağlı ekmek:* Tosya'nın yukarı kayı köyünde :

Malzeme : Un, tuz, sadeyağ, zeytinyağı.

Yapılışı : Hamur katıca yağrulur, yufkalar açılır, üzerleri yağlanır, 15 er santim kareler halinde kesilerek katlanır, her katlanan kareler tekrar açılarak yağlanır ve yine açılarak pişirilir.

Öğretmen : CEVDET MAZLUM

5 - *Bazlama:* Bozkurt'un Ulu köyünde.

Malzeme : Un, Tuz, Yağ.

Yapılışı : Hamur yağrulur, oklava ile açılır, yağ sürülerek tekrar toplanır. Bu ameliye iki def'a yapılır, saca pişirilir, altına üstüne tekrar yağ sürülür.

Öğretmen : HAYATİ TOPALOĞLU

Bozkurt'un Bayramgazi köyünde bu ekmeğe *bazlamaç* derler.

6 - *İçlibazlamaç:* Bozkurt'un merkezinde.

Yapılışı : Yufka açılır, içine kıyma, soğan, biber piyaz edilerek serilir, tekrar katlanır ve açılır, saca yağlanarak pişirilir.

Öğretmen : MUSTAFA ÇELEBİ

7 - *İçliyufka:* Bozkurt merkezinde : Yufka açılır, içine kıyma, soğan, biberle yapılan piyaz serilir, üstüne bir yuf-

ka daha serilir, böylelikle üç sıra olunsca altı üstü yağlanır, saçta pişirilir.

Öğretmen : MUSTAFA ÇELEBİ

8 – *Katmer*: Kastamonu merkezinde:
Malzeme : Un, su yağ.

Yapılışı : Un tahta elekten yani baklavalık eleğinden elenir, serme ekmeğinin hamuru gibi yağrulur. (Hamur çivik olursa yapışır katmerlenmez, katı olursa çok yağ sorar elepelenir) Pözü tutulur kalınca yufka açılır, yağlanır, dört tarafı üstüste katlanır yağlanır, saca koymadan yağın sorması ve kendini bulması için başkası yapılıncaya kadar dinlendirilir. Oklağacın ucuyla çevriştirilerek dört köşe açılır ve saçta pişirilir. İlk konulan yeri tersi olur, tekrar çevrilir ve saçtan alınır. Hoşaf, yoğurt veya pestil ezmesiyle yenilir.

Öğretmen : FITNAT ÜZENGİCİOĞLU

Tosya'nın Çiğ köyünde yufkalar açılır, araları yağlanır ve hepsi bir ekmeğe hâline getirilerek saçta pişirilir.

Öğretmen : CEMAL USLU

9 – *Saç ekmeği*: Taşköprü'nün Alısray köyünde katmere saç ekmeği derler.

Öğretmen : KESKİN ŞENEL

10 – *Gözleme*: Kastamonu merkezinde.

Malzeme : Un, su karbonat, tuz, çörekotu, yağ.

Yapılışı : Un orta elekten elenir, el ucuyla karbonat bir tutam çörek otu katılarak yağrulur. Hamur gelince üstü açılır, karıştırılır ve soğutulur. Pözü tutulur, oklağaçla açılır, saca konulur, pisleyeçle çevrilir, iki tarafı da yağlanır, kızarıncaya alınır, yoğurt hoşaf, perverde, pestil ezmesiyle yenilir.

Öğretmen : FITNAT ÜZENGİCİOĞLU

Devrekânı merkezinde çeker gözlemeşi denilmektedir.

Öğretmen : TURHAN KARASU

11 – *Akça ekmeği*: Daday - Yunuslar köyünde.

Gözlemenin yağsız olmasına akça ekmeği, bazı yerlerde de ekmeği derler.

Öğretmen : İSMAİL KURU

12 – *Oklava hamurlusu*:

Kastamonu'nun birçok yerlerinde gözlemeyi oklava hamurlusu (oklahamurlusu) derler.

AHMET GÖKOĞLU

13 – *Cizleme*: Taşköprü Germeç bölgesi.

Malzeme : Un, Su, Tuz.

Yapılışı : Un sıvı halinde karılır. Bir kapla ocaktaki saç üzerine akıtılır. Bir tarafı pişince eğseranla çevrilir. Öbür tarafı da pişirilerek alınır.

Öğretmen : MEHMET SAKA

14 – *Çizlama*: Tosya'nın karaköyünde cizleme mayalı hamurdan yapılır ve adını Çizlama derler.

Öğretmen : MEHMET ALİ VURAK

Araç merkezinde cizleme hamuruna karbonat aynı zamanda yumurta da katılır.

Öğretmen : ULVIYE BULUT

15 – *Akıtma Ekmeği*: Araç Boyalı Nahiyesi.

Hamur sıvı halinde karılır. Yağ içine azar azar dökülerek pişirilir.

Öğretmen : AHMET BALÇIK

16 – *Hamullu Ekmeği*: Tosya çaybaşı köyünde.

Malzeme : Un, Maya, Tuz, Su, El yasağacı, Çatalca.

Yapılışı : Maya ılık su ile eritilir ve una katılarak yoğrulur. Kabarıncaya kadar üstü örtülür. Çapı 15-20 santim olan ve el yasağacı denilen saplı bir daire üzerinde ekmeği yazılır, bir örtü üzerine dizilir, saç kapanır, ekmeği el yasağacıyla alınarak saca konur, iki tarafı pişikten sonra köz üzerine konulmuş Çatalca da iyice her tarafı kızartılarak pişirilir.

Öğretmen : ABDULLAH YILDIZ

Cide'nin güble köyünde hamullu ekmeği taş saç üzerinde pişirilmektedir.

Öğretmen : MUSTAFA YILMAZ

17 – *Mayalı Ekmeği*:

Taşköprü'nün germeç bölgesinde Hamullu ekmeği mayalı ekmeği derler.

Öğretmen : SAKAR

18 - Şiplek : Tosya'nın çaybaşı köyünde Hamullu ekmeğe şiplek veya mayalı ekmekek derler.

Öğretmen : ABDULLAH YILDIZ

19 - *Tere Ekmek* : Devrekâni örcünler köyünde.

Malzeme : Un, Su, Tuz.

Yapılışı : Hamur yoğurulur. Yayım şeklinde açılarak saçta pişirilir.

Öğretmen : YUSUF DOĞANCI

20 - *Şipleme* : Tosya'nın karaköyünde Buğday veya mısır unu mayasız hamurundan ince olarak yapılan ve saçta pişirilen ekmeğe şipleme ekmekek derler.

Öğretmen : MEHMET ALİ VURAL

21 - *Mısır Ekmeği* : Arac'ın Alınören köyünde.

Malzeme : Mısır unu, Su, Tuz.

Yapılışı : Mısır unundan mayasız hamur yoğurulur. Pözüler el yaslağacı üzerinde hamullu ekmekek gibi yazılır. 3-4 tanesi birden saç üzerinde pişirilir. Çatalcada iyice kızartılır.

AHMET GÖKOĞLU

22 - *Kırtıl Ekmeği* : Araç Alınören köyünde.

El Değirmeninde çekilen buğday mayaya katılarak yoğurulur. Hamurlu ekmekek veya mısır ekmeği gibi saçta ve çatalcada pişirilir.

AHMET GÖKOĞLU

23 - *Kırtıç Ekmeği* : Tosya'nın çaybaşı köyünde kırtıl ekmeğine kırtıç ekmeği derler.

Öğretmen : ABDULLAH YILDIZ

24 - *Pastırmalı Ekmekek* : Kastamonu - Merkez :

Malzeme : Pastırma, Soğan, Büber, Yağ, Tuz.

Yapılışı : Çimensiz pastırma incecik doğranır. Soğan ve büberle karıştırılarak biraz durdurulur. Yayım açılır, içine konularak bir tarafı üstüne bükülür, saçta veya fırında kızartılır, üzeri yağlanır.

AHMET GÖKOĞLU

25 - *Kıymalı Ekmekek* : Bozkurt - Merkez.

Malzeme : Kıyma, Soğan, Un, Sucuk, Pastırma, Maydanoz, Karabüber.

Yapılışı : Yayım açılır kıyma soğan biraz sucuk, pastırma maydanoz karabüber karıştırılır. Kıyma içine konulur, Fırında pişirilir, üzeri yağlanır.

Öğretmen : MUSTAFA ÇELEBİ

26 - *Etlı Ekmekek* : Kastamonu - Merkez :

Malzeme : Et, Soğan, Karabüber, yağ.

Yapılışı : Et makinada çekilir veya satırla yoksa balta ile et tahtasında dövülür. Bu esnada soğan, karabüber katılır, Hamur yoğurulur, yufka açılır bu ilk yufkaya et konmaz. pişirilerek seleye altına konur. İkinci yufkanın içine bir kaşık et konulur, Yarısına çalınır yarısı üstüne kapanır, Parmak uçları ile bastırılır, altı küllenmiş saç ocağa kapanır, üstü yağlanır, Ekmekek üzerine konulur. Bir tarafı pişince diğer tarafı çevrilir ve yağlanır öbür tarafı da çevrilerrek yağlanır.

Öğretmen : FİTNAT ÖZENGİCİOĞLU

İnebolu Evrenye köyünde ete yumurta da katılmaktadır.

Öğretmen : HİKMET GÖKMEN

27 - *Et Samsısı* :

Küre'nin köycügez köyünde tıpkı etli ekmekek gibi yapılmaktadır.

Öğretmen : RASİM YILMAZ

Daday'ın tunuslar köyünde yufkalar sütle ıslatılır içine et, ekşimik, peynir, soğan yağda piyaz edilerek konulur. Dört köşe katlanıp tavada patatesle kızartılır.

Öğretmen : İSMAİL KURU

28 - *Mantar Ekmeği* : Kastamonu - Gökl öyünde.

Malzeme : Un, Mantar, Tuz.

Yapılışı : Mantar haşlanır, Ufalanır, yağda kavrulur, etli ekmekek gibi yufkaya yayılır iki katlanarak saçta pişirilir.

Öğretmen : RAŞİT TIRYAKI

29 - *Ispanak Ekmeği* : Kastamonu merkezinde.

Malzeme : Ispanak, Yağ, Soğan, Büber. Yumurta, Su.

Yapılışı : Bir kilo ıspanak ayıklanır, yaprağı ayrılır, yıkanır, Börttürülür, süzülür, avuçta sıkılır, et tahtasında satırla dövülür, ocağa tava atılır bir kaşık yağda bir kelle soğan çırpılır, öldürülür, iki yumurta kırılır, tuzu büberi katılır, ıspanakla karıştırılır. Ve hepsi birden kavrulur, hamur kulak memesi yumuşaklığında yoğurulur, yufka açılır, Ispanak yayımın yarısına ağaç kaşığın tersiyle yayılır, yarısı üstüne kapatılır oklağaçla saca serilir. Çevrilerek pişirilir, yerde yağlanır.

Öğretmen : FITNAT ÖZENGİCİOĞLU

30 – *Prasa Ekmeği:* Bozkurt yemeni köyünde :

Malzeme : Mısır unu, Pırasa. Tuz.

Yapılışı : Mısır unu içine pırasa ince doğranarak yoğurulur. Yaslağaçta elle açılır. Saçta pişirilir.

Öğretmen : İSMAİL KARTAL

31 – *Çükündür Ekmeği:* Küre Ağıl Nahiyesinde :

Malzeme : Çükündür (şeker pancarı) büber. peynir, soğan, un, tuz.

Yapılışı : Çükündür haşlanır, rendeden geçirilir, içine soğan doğranır, büber ekilir, yağla kavrulur, Yufkalar açılır bir tarafına çükündür çalınarak katlanır saçta pişirilir, Yerde yağlanır.

Öğretmen : ŞEVKET ÇÖLGEÇEN

32 – *Pancar Ekmeği:* Mergüze kalafat köyü.

Malzeme : Pancar, Un, Su, Tuz.

Yapılışı : Toklu vesaire gibi tarlalarda biten pancarlar toplanır, Haşlanır, kıyılır, yağda kavrulur, ıspanak ekmeği gibi döşenerek saçta pişirilir.

Öğretmen : MUSTAFA BAŞAAK

33 – *Ot Ekmeği:* Devrekâninin sey-diler bölgesinde pancar ekmeğine ot ekmeği derler.

Öğretmen : CEVAT HARMANDALI

34 – *Cevizli Ekmek:* Daday - tunuslar köyü :

Malzeme : Un, Ceviz, Yağ, Tuz.

Yapılışı : Ceviz ezilir, Hamur yoğurulur, yufkalar açılır, arasına ezilmiş ceviz

konarak saçta veya tavada kızartılır ve yağlanır.

Öğretmen : İSMAİL KURU

35 – *Patates Ekmeği:* Daday Culumören köyü :

Malzeme : Patatis, Un, Büber, Yağ, Su, Tuz.

Yapılışı : Patatisler haşlanır, soyulur rendeden çekilir, soğan büber ve yağla kavrulur, yufkalar açılır, birtarafına çalınır diğer tarafı üstüne kapanır, saçta pişirilir ve yağlanır.

Öğretmen : AHMET OK

36 – *Yoğurt Ekmeği:* Küre Ağıl Nahiyesi :

Malzeme : Yoğurt, Yumurta, Maydanoz, Büber, Nane, Un, Soğan,

Yapılışı : Yoğurt, Yumurta, Maydanoz. Büber, Nane, Un, Soğan, birbirine katılarak hallolunur. Hamur yoğurulur, Yufkalar açılır, bir tarafına çalınır, diğer tarafı üstüne kapatılır. Saçta pişirilir ve yağlanır.

Öğretmen : ŞEVKET ÇÖLGEÇEN

37 – *Kesik (Çökelek) Ekmeği:* Devrekâni merkez :

Malzeme : Un, Kesik, soğan, Büber, Yağ, Tuz, Su.

Yapılışı : Bir kapta soğan, büber, kesik iyice bir birine karıştırılır. Hamur yoğurulur, yufkalar açılır, hazırlanan kesik bir tarafına çalınır diğer tarafı üstüne kapanır, saçta pişirilir, ve yağlanır.

Öğretmen : TURAN KARASU

38 – *Ekşimik Ekmeği:*

Bazı yerlerde keşiğe ekşimik denildiğinden ekmeğine de ekşimik ekmeği derler.

Öğretmen : ŞEVKET ÇÖLGEÇEN

39 – *Yumurtalı Ekmek:* Kastamonu merkez.

Malzeme : Un, Tuz, Su, Yumurta.

Yapılışı : Yumurta kırılır, tuz katılarak çırpılır. Hamur yoğurulup yufka açılır, bir tarafına yumurta çalınarak diğer tarafı üstüne kapanır, Saçta pişirilir ve yağlanır.

Öğretmen : FITNAT ÖZENGİCİOĞLU

40 – *Çullama Ekmek*: Tosya karaköy.

Malzeme : Fırın Ekmeği, Yumurta, Yağ, Un.

Yapılışı : Yumurtalar un ile çrpılır. Ekmek dilimlenir, yumurtaya batırılarak kızgın yağda kızartılır.

Öğretmen : MEHMET ALİ VURAL

Kastamonu merkezinde çullama ekmeğe dilim kayganası derler.

AHMET HÖKOĞLU

41 – *Fırın Ekmeği*: Taşköprü yukarı şehirveren.

Malzeme : Un, Tuz, Su, Maya.

Yapılışı : Un elenir maya ilâvesiyle yoğurulur. Mayası gelince yarım küre şeklinde pözüler tutulur, kürekle fırına atılır pişince çıkarılır.

Öğretmen : HAMİT EKER

42 – *Somun Ekmeği*: Kastamonunun bir çok yerlerinde fırın ekmeğine Somun ekmeği veya sadece somun veyahut kara somun derler.

AHMET GÖKOĞLU

43 – *Kete*: Devrekâni merkez :

Fırında veya çörek cabasında Somundan daha küçük olarak yapılan ekmeğe kete derler.

Öğretmen : TURAN KARASU

44 – *Koca Görmez*: Somun fırınlarında hamurdan küçük ekmek yaparak fırının kenarına bucağına serpiştirilirki buna koca görmez derler.

AHMET GÖKOĞLU

45 – *Tava Ekmeği*: Bozkurt-Uluköy. Malzeme : Un, Su, Yağ, Tuz.

Yapılışı : Hamur sıcak halde yoğurulur. Tavaya yağ konulur. İçine hamur dökülür, yağda kızartılır. Tepesi çevrilerek bir tarafı daha kızartılır.

Öğretmen : HAYATİ TOPALOĞLU

46 – *Güveç Ekmeği*: Daday Çiğlene köyü.

Malzeme : Un, Maya, Tuz, Su.

Yapılışı : Un maya ile yoğrulur. Mayası gelince 40-50 santim çapında ve 5-8 santim derinliğinde olan güveçlerde ya bütün olarak veya küçük küçük yaparak ateşin üstüne konur. Güvecin üstüne kapanan saçta ateş yakılarak hem üstünden hem altından pişirilir.

Öğretmen : SATI TAŞ

47 – *Taş Ekmeği*: Taşköprü - Gökçeğaç Nahiyesi :

Mayasız hamur yoğurulur, Yufkanın yarısı kadar kalınca açılır taştta pişirilir.

Öğretmen : HASAN MUTLU

48 – *Taş Pidesi*: Taşköprü Alısaray.

Malzeme : Un, Su, Tuz, Yağ.

Yapılışı : Hamur yoğurulur. Parçalara ayrılarak yashğaçta oklağaç ile açılır ve yağlanır. Sonra kızgın taşa yapıştırılarak pişirilir.

Öğretmen : KESKİN ŞENEL

49 – *Kütük Pidesi*: Taşköprü Germeç Bölgesi.

Hamur yoğurulur, pideler yazılır. Ocakta yanan odun kütüğünün altındaki küller süprülür. Piderler oraya konularak pişirilir. Ahlat ekşisi veya acı elma dövmesiyle yenilir.

Öğretmen : MEHMET SAKAR

50 – *Yoğurtlu Pide*: Bozkurt-Ulu köy.

Malzeme : Yoğurt, Un, Tuz, Yağ.

Yapılışı : Un yoğurtla yoğrulur. Mayası gelen hamur tavaya dökülür yağla kızartılır.

Öğretmen : HAYATİ TOPALOĞLU

51 – *Peynirli Pide*:

Malzeme : Peynir, Maydanoz, Yumurta, Yağ.

Yapılışı : Peynir, Maydanoz, Yumurta, bir birine karıştırılarak hallolunur. Çarşı pidesinin ortasına konarak başları hafif kıvrılır, fırında pişirilir ve yağlanır.

ANADOLU'NUN 36 İLİNCE KASTAMONU'DA MEVCUT YEMEKLERDEN BİLİNEBİLİR VE
BİLİNMEYENLERİN ADEDİNİ GÖSTERİR LİSTE

Kastamonu'da mevcut yemek gruplarının adları	Kastamonu'da mevcut yemeklerin adedi	Kastamonu yemeklerinden Anadolu'nun 36 ilinde yalnız ismen tanınanların sayısı	Kastamonu yemeklerinden Anadolu'nun 36 ilinde hem isim hem yapılaş bakımından tanınanların sayısı	Kastamonu yemeklerinden Anadolu'nun 36 ilinde tanınmayan yemeklerin sayısı
	Adet	Adet	Adet	Adet
Kış hazırlıkları	95	14	16	65
Ekmekler	51	4	5	42
Çorbalar	88	4	13	71
Et yemekleri	21	1	4	16
Balıklar	8	—	4	4
Kebaplar	10	—	4	6
Köfteler	21	—	3	18
Dolmalar	32	—	9	23
Sebzeler	150	1	16	133
Hamur işleri	56	3	3	50
Pilâvlar	21	—	2	19
Börekler	38	2	8	28
Çörekler	16	—	—	16
Salatalar	26	—	3	23
Çeşitli yemekler	65	—	3	62
Tatlılar	60	3	8	49
Helvalar	12	—	3	9
Kompostolar	7	—	—	7
Paçalar	9	—	1	8
Tiritiler	14	—	—	14
Mıklamalar	12	—	1	11
Toplam	812	32	106	674

ANADOLUNUN 36 İLİNDEN TOPLANARAK NEŞROLUNAN YEMEKLERDEN KASTAMONU'NUN BİLDİKLERİ VEYA BİLMEDİKLERİNİ ADET BAKIMINDAN GÖSTERİR LİSTE

Anadolu'nun 36 ilinde bulunan yemek grupları	Anadolu'nun 36 ilindeki yemeklerin sayısı	Anadolu'nun 36 ilinde Kastamonu'nun yalnız isim bakımından tanıdığı yemeklerin sayısı	Anadolu'nun 36 ilinde Kastamonu'nun hem isim, hem yapılaş bakımından tanıdığı yemeklerin sayısı	Anadolu'nun 36 ilinde Kastamonu'nun hiç tanımadığı yemeklerin sayısı
	Adet	Adet	Adet	Adet
Kış hazırlıkları	52	14	16	22
Ekmekler	22	4	5	13
Çorbalar	73	4	14	55
Et yemekleri	23	1	4	18
Balıklar	17	—	4	13
Kebaplar	18	2	4	12
Köfteler	26	1	3	22
Dolmalar	28	1	9	18
Sebze yemekleri	72	1	23	48
Hamur işleri	27	3	3	21
Pilâvlar	11	—	2	9
Börekler	39	2	8	29
Çörekler	3	—	—	3
Salatalar	8	1	3	4
Çeşitli yemekler	45	1	3	41
Tatlılar	44	3	9	32
Helvalar	9	3	3	3
Kompostalar	—	—	—	—
Meyve yemekleri	8	—	—	8
Paçalar	2	1	1	1
Tiritler	4	—	—	4
Mıklamalar	1	—	1	—
Toplam	532	41	115	376